

İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ

VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

YAYINA HAZIRLAYAN PROJE EKİBİ

Prof.Dr. Nazım EKREN
Prof.Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Yeliz GÜNER

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

**İSTANBUL
YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ
VE
KARŞILAŞILAN SORUNLAR
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YAYINA HAZIRLAYAN PROJE EKİBİ:

**Prof. Dr. Nazım EKREN
Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Yeliz GÜNER**

Bu çalışma, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) ile İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi (DÜPA) Ekonomi ve Finans Uygulama Araştırma Merkezi (EFAM) tarafından hazırlanmıştır.

Bu kitabın bütün yayın hakları İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na aittir. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'nın yazılı izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmı basılamaz, dijital ortama aktarılamaz.

Bu kitap İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası tarafından
ücretsiz olarak dağıtılmak üzere bastırılmıştır.

Baskı-Cilt: Plusone Basım Matbaa Ambalaj ve Reklam Hizmetleri Ltd. Şti.
Tel: 0212 544 58 20 - info@plusonebasim.com
Sertifika No. 47892

978-975-98873-8-4 (Karton Kapaklı)

Birinci baskı Nisan 2021/2000 Adet

BAŞKAN'IN SUNUŞU

Şimdi elinizde olan bu kitapta, Odamızın İstanbul Ticaret Üniversitesi ile birlikte gerçekleştirdiği “Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi” çalışmasının sonuçlarını ve bu sonuçların yorumlarını göreceksiniz.

2017 yılının ikinci yarısından başlayarak 2020 yılı sonuna kadar uzanan dönemi kapsayan bu anket ve değerlendirmeler, belli başlı sektörler açısından da olsa bir bakıma ülke ekonomisinin bu üç yılı aşkın dönemdeki gelişim çizgisi.

Bunu neden yapıyoruz?

Yeminli Mali Müşavirlik, daha çok” vergicilik” yönü ile anılıyor ya da biliniyor olsa bile, olaya biz Yeminli Mali Müşavirler açısından baktığımızda; yaptığımız ama giderek daha fazla anlaşılmasına çalıştığımız işimiz bir yönüyle de bu ekonominin gidişatını izlemek ve bu gidişat içerisinde işletme sahipleri ve karar vericilerine yol göstermeye çalışmak.

Çalışmak diyoruz çünkü ekonomik olayları değerlendirme konusunda bakış açısına göre hemen her kesim ya da kurumun elbette bazı farklılıkları, kendine has değerlendirmeleri olabilir.

Örneğin işletmeciler ve kamu kurumları...

Yani bir kesimi bazı riskleri de alarak çalışan, bir kesimi kamucu muhafazakarlığıyla daha temkinli iki farklı kesim.

Oysa yeminli mali müşavirler her iki tarafı da tanıyan, her iki tarafın tercih ve olmazsa olmazlarını bilen ve mesleği gereği her iki kesim arasında olması gereken dengeleri gözetten bir kesim.

Dolayısıyla bu işte ekonominin nabzını tutmak gerekiyorsa; bunu en tarafsız yapacak olanlardan biri de biziz dedik ve anketlerdeki tesbitleri yaptık.

Buralardan çıkan verilerin analizi ve yorumlanması önemliydi, bu kısmını da İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin akademisyenleri değerli hocalarımıza bıraktık.

Hepsi bu kadar mı?

Hayır, anketlerimiz sürüyor ve sürecek. Alınan sonuçları yine hem kamuyla hem kamuoyuyla paylaşacak, ekonomi medyasında sunmaya devam edeceğiz. Bu vesileyle emeği geçen yeminli mali müşavir meslekdaşlarıma ve değerli akademisyenlerimize bir kere de buradan teşekkürler ediyorum.

Vehbi KARABIYIK
İstanbul YMM Odası Başkanı

ÖNSÖZ

İstanbul Ticaret Üniversitesi ile İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) arasında yapılmış olan işbirliği çerçevesinde 2017 yılından itibaren Ekonomi Beklenti Endeksi çalışmaları devam etmektedir. Bu kitapta sonuçlarına yer verilmiş olan Beklenti Endeksi, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı olan yeminli mali müşavirlere uygulanmakta olan anket verilerinin üniversitemizde değerlendirilmesi ve raporlanması ile oluşturulmuştur.

İYMMO tarafından toplanan veri ve bilgiler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi ve Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne iletilmektedir. Üniversitemizde işbirliği yapılan merkezler tarafından bu veri ve bilgileri değerlendirilerek ekonomik beklenti hakkında gösterge niteliğinde olması amaçlanan *İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Ekonomi Beklenti Endeksi* oluşturulmaktadır.

Hazırlanan endekste firmalar büyüklüklerine ve sektörlerine göre analize tabi tutulmaktadır. Firmalar ciro düzeyi ve çalışan sayısı ölçütleri olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. Değerlendirme Büyük, Orta ve Küçük Ölçekli firmalar olarak sınıflandırılmak suretiyle yapılmaktadır. Ayrıca firmalar faaliyet gösterdikleri sektörlerle göre de sınıflandırılmakta ve değerlendirme yapılmaktadır.

Yapılan çalışma ile önemli bilgiler içeren iki ayrı rapor elde edilmektedir. Bunlardan birincisi, içinde bulunan üç aylık dönemdeki mevcut ekonomik durum ve gelecek üç aylık beklenti ortamına ilişkin verilerdir. Diğeri ise yeminli mali müşavirlerin ilettikleri, firmaların karşılaştıkları sorunların ve bu sorunlara dair çözüm önerilerinin yer aldığı bir rapordur.

Beklenti endeksinin bilgi birikiminin ve bulgularının Covid-19 salgın süreci ile birlikte değerlendirilmiş olduğu ilk kitap Nisan 2020 döneminde salgın sürecini değerlendirmek suretiyle yayınlanmıştır. Bu kitap ise 2017 yılından itibaren Ekonomi Beklenti Endeksi çalışmasına ilişkin tüm metodolojik bilgi ve bulguları içeren bir kaynak olma özelliği göstermektedir.

Kitap içinde iki bölüm halinde sunulan bilgiler hem ekonominin geneline dair beklentileri bir öncü gösterge halinde sunmakta hem de ikinci bölümde daha detaylı resmi görebilmek adına 13 sektör incelenmektedir. Sektör incelemesi bu sektörlerle dair toplanan anketlerde sorulan sorun ve çözüm önerilerini içeren analizdir. Dolayısıyla kitap hem makro seviyede hem de sektör ve firma düzeyinde kıymetli bilgiler içermektedir.

Çalışmayı yürüten İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na ve kitabın yazarları Prof. Dr. Nazım Ekren, Prof. Dr. Elçin Aykaç Alp ve Yeliz Güner'e teşekkür ediyor, çalışmanın faydalı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Yücel OĞURLU

İstanbul Ticaret Üniversitesi Rektörü

GİRİŞ

Ekonomik yapının temel taşları olan firmalar, faaliyette bulundukları sektörlerde yatırıma, büyümeye, istihdama ve ihracata katkıda bulunmaktadır. Firmaların kapasite ve performansları, bunları etkileyen faktörler, sürdürülebilir mukayeseli rekabet avantajları açısından özel önem taşımaktadır. Bu nedenle, firmaların finansal göstergelerinin sinyalleri ile karşılaştıkları sorunları izlemek ve değerlendirmek, iktisat politikalarında ve işletme politikalarında, her konjonktürde üzerinde durulan ortak ana gündem maddeleri olagelmıştır.

Aynı firma ve sektör kategorilerinde oluşturulmuş, faaliyetlerin gelecekte izleyeceği trende ilişkin beklentiler ile sorunlara ve çözümlere ilişkin tespitlerle ilgili veri ve bilgiler, ilgili paydaşların karar alma ve uygulama süreçlerinin kalitesini artırmaktadır. Yeminli mali müşavirler, mesleğinin konusu gereği hem kamu otoritesi perspektifine sahiptir hem de firmaların mevcut durum ve muhtemel geleceğine vakıftır. Yeminli mali müşavirlerden dönemsel olarak derlenen, firmaların ve sektörlerin faaliyetlerine ilişkin ekonomik beklentileri ile karşılaştıkları sorunlar ve alternatif çözüm önerilerine ilişkin veri ve bilgiler, bu nedenle, öncü gösterge özelliği taşımaktadır.

Bu çerçevede planlanan ve uygulamaya konulan proje kapsamında yeminli mali müşavirlere iletilen anketlerden üretilen kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, ekonomi beklenti endeksiyle ilgilidir. Belirlenen temel endeks göstergeleri ışığında, bileşik endeks, çalışan sayılarına ve ciro düzeylerine göre firma endeksleri, sektörlerle göre endeksleri hesaplanmış ve analiz edilmiştir. İkinci bölüm, firmalarda ve sektörlerde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ile ilgilidir. Verilen cevaplar ışığında, sorunlar ve çözüm önerileri, toplulaştırılmış yapıda, çalışan sayılarına ve ciro düzeylerine göre firmalar bazında, sektörlerle göre tasnif edilmiştir.

Çalışma, geçmiş üç yılda dönemsel olarak uygulanan anket sonuçlarının mukayeseli biçimde sunumunu içermektedir. Dönemsel olarak uygulanan anket sonuçları, Oda ve Üniversite web sayfalarında bülten olarak da yayınlanmaktadır. Kapsam ve yaklaşımıyla alanında özel bir yere sahip çalışma, ulusal ve küresel akademik ve uygulama literatürüne önemli katkı sağlayacaktır.

ŞEKİLLER

Şekil 1: 2017-2020 dönemi bileşik endeks alt göstergeleri (Etki yönü pozitif olanlar).....	7
Şekil 2: 2017-2020 dönemi bileşik endeks alt göstergeleri (Etki yönü negatif olanlar)	8
Şekil 3: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)	10
Şekil 4: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif).....	11
Şekil 5: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)	12
Şekil 6: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)	13
Şekil 7: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif).....	14
Şekil 8: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif).....	15
Şekil 9: 2017-2020 dönemi ciro düzeylerine göre firma beklenti endeksi değerleri	17
Şekil 10: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)	17
Şekil 11: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif).....	18
Şekil 12: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)	19
Şekil 13: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif).....	19
Şekil 14: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif).....	20
Şekil 15: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif).....	20
Şekil 16: 2017-2020 dönemi sektörlere ait beklenti endeksi değerleri.....	22
Şekil 17: 2017-2020 dönemi GSYH büyüme oranları ile beklenti endeksi değerleri karşılaştırması	24
Şekil 18: 2017-2020 dönemi güven endeksleri ile beklenti endeksi karşılaştırması	26
Şekil 19: 2020 3 ve 4.çeyrek döneminde karşılaşılan bileşik başlıca sorunların diğer dönemlerle karşılaştırması.....	32
Şekil 20: 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde karşılaşılan başlıca sorunlar.....	32
Şekil 21: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları	33
Şekil 22: ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	35
Şekil 23: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları	35
Şekil 24: ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	36
Şekil 25: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları	37
Şekil 26: ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	38
Şekil 27: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları	39
Şekil 28: Çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	40
Şekil 29: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları.....	41
Şekil 30: Çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	42
Şekil 31: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları	43
Şekil 32: Çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	44
Şekil 33: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde inşaat sektöründeki firmaların başlıca sorunları.....	45
Şekil 34: İnşaat sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması	46
Şekil 35: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde otomotiv sektöründeki firmaların başlıca sorunları	47
Şekil 36: Otomotiv sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması	48
Şekil 37: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde tekstil sektöründeki firmaların başlıca sorunları	49

Şekil 38: Tekstil sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	50
Şekil 39: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde turizm sektöründeki firmaların başlıca sorunları	51
Şekil 40: Turizm sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	52
Şekil 41: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde madencilik ve enerji sektöründeki firmaların başlıca sorunları	53
Şekil 42: Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması	54
Şekil 43: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde finans sektöründeki firmaların başlıca sorunları	55
Şekil 44: Finans sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	56
Şekil 45: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde imalat sektöründeki firmaların başlıca sorunları	57
Şekil 46: İmalat sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	58
Şekil 47: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ticaret sektöründeki firmaların başlıca sorunları	59
Şekil 48: Ticaret sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	61
Şekil 49: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde bilişim sektöründeki firmaların başlıca sorunları	62
Şekil 50: Bilişim sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	64
Şekil 51: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde sağlık sektöründeki firmaların başlıca sorunları.....	64
Şekil 52: Sağlık sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	66
Şekil 53: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların başlıca sorunları	66
Şekil 54: Lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması	68
Şekil 55: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde gıda sektöründeki firmaların başlıca sorunları	69
Şekil 56: Gıda sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	70
Şekil 57: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde tarım sektöründeki firmaların başlıca sorunları	71
Şekil 58: Tarım sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.....	72
Şekil 59. Şu anda hangi faktör(ler) üretiminizi kısıtlamaktadır? (Yüzde pay), (Kaynak: TCMB Anketi).....	73

TABLÖLAR

Tablo 1: Endeks göstergelerinin Etki Yönleri ve Etki Ağırlıkları	5
Tablo 2. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Bileşik Ekonomi Beklenti Endeksi.....	6
Tablo 3. Çalışan Sayılarına Göre Firma Endeksleri.....	9
Tablo 4: Ciro Düzeylerine Göre Firma Endeksleri	16
Tablo 5. 2017-2020 dönemi sektörlere göre beklenti endeksi	21
Tablo 6. Bileşik Beklenti Endeksi ile GSYH Değişim Oranı Karşılaştırması	23
Tablo 7. 2017-2020 dönemi bileşik endeks ile diğer endekslerin karşılaştırması	25
Tablo 8. Anket Dönemleri itibarıyla karşılaşılan bileşik başlıca sorunlar	31
Tablo 9: Ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	34
Tablo 10: Ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	36
Tablo 11: Ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	38
Tablo 12: Çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	40
Tablo 13: Çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları.....	42
Tablo 14: Çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	44
Tablo 15: İnşaat sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	46
Tablo 16: Otomotiv sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	48
Tablo 17: Tekstil sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	50
Tablo 18: Turizm sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	52
Tablo 19: Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	54
Tablo 20: Finans sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	56
Tablo 21 İmalat sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	58
Tablo 22: Ticaret sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	60
Tablo 23: Bilişim sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları.....	63
Tablo 24: Sağlık sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	65
Tablo 25: Lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	68
Tablo 26: Gıda sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları	70
Tablo 27: Tarım sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları.....	72

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	III
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	VII
ŞEKİLLER	IX
TABLolar	XI
İÇİNDEKİLER	XII
BÖLÜM 1: EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ	1
1. Endeksin Genel Çerçevesi	3
1.1. Amaç	3
1.2. Kapsam	4
2. Endeksin Yapısı	4
2.1. Endeks Göstergelerinin Etki Yönleri ve Etki Ağırlıkları	4
2.2. Hesaplama Yöntemi	5
3. Bileşik Beklenti Endeksi	5
4. Diğer Beklenti Endeksleri	8
4.1. Çalışan Sayılarına Göre Firma Beklenti Endeksleri	9
4.2. Ciro Düzeylerine Göre Firma Beklenti Endeksleri	15
4.3. Sektörlere Göre Beklenti Endeksleri	21
Bölüm 1 Ekler:	23
1. Bileşik Beklenti Endeks Değerleri ve GSYH Değişim Oranları İlişkisi	23
2. Bileşik Beklenti Endeks Değerlerinin Diğer Endeksler ile Mukayesesi	24
BÖLÜM 2: FİRMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	27
1. Anketin Genel Çerçevesi ve Yapısı	28
2. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri	31
3. Ciro Düzeyine Göre Firmaların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri	33
3.1. Küçük Ölçekli Firmalar	33
3.2. Orta Ölçekli Firmalar	35
3.3. Büyük Ölçekli Firmalar	37
4. Çalışan Sayılarına Göre Firmaların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri	38
4.1. Küçük Ölçekli Firmalar	38
4.2. Orta Ölçekli Firmalar	40
4.3. Büyük Ölçekli Firmalar	42
5. Sektörlere Göre Karşılaşılan Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri	45
5.1. İnşaat Sektörü	45
5.2. Otomotiv Sektörü	47
5.3. Tekstil Sektörü	49
5.4. Turizm Sektörü	51
5.5. Madencilik ve Enerji Sektörü	52
5.6. Finans Sektörü	54
5.7. İmalat Sektörü	57
5.8. Ticaret Sektörü	59
5.9. Bilişim Sektörü	62
5.10. Sağlık Sektörü	64
5.11. Lojistik ve Taşımacılık Sektörü	66
5.12. Gıda Sektörü	69
5.13. Tarım Sektörü	70
BÖLÜM 2 Ekler:	73
Ek-1. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerilerinin Diğer Anketlerle Mukayesesi	73
Sonuç ve Değerlendirme	75
EK-2 Anket formu	76

BÖLÜM 1:
EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ

1. Endeksin Genel Çerçevesi

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası ile İstanbul Ticaret Üniversitesi'nce yürütülmekte olan çalışma kapsamında reel sektörde (şirketler kesiminde) ekonomi beklentileri hakkında gösterge niteliğinde bir endeks oluşturulması planlanmıştır. Çalışmada, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı yeminli mali müşavirlere uygulanmak üzere anketler düzenlenmiş ve anketlerden elde edilen sonuçlar neticesinde 'İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Ekonomi Beklenti Endeksi' oluşturulmuştur.

2017 yılından bu yana yürütülmekte olan İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Ekonomi Beklenti Endeksi çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar, Oda'da düzenlenen "Günümüz Türkiye Ekonomisi" panel toplantılarında, TV programlarında toplumla paylaşılmaktadır.

Endeks kapsamında, bileşik endeks yanında, firma ölçeklerine ve belirlenmiş sektörlerle ilişkin beklentiler de hesaplanmıştır. Firma ölçeklerine bağlı olarak beklentiler farklılaştığından, firmalar, büyük, orta ve küçük ölçekli olmak üzere sınıflandırılarak incelenmiştir. Firma ölçeklerine ilişkin iki ölçü kullanılmıştır. Bunlar; ciro düzeyi ve firmada çalışan sayısıdır. Ciro düzeylerine göre, "0-10 Milyon TL" arası olanlar küçük ölçekli, "10-50 Milyon TL" arası olanlar orta ölçekli; "50 milyon TL üstü" olanlar ise büyük ölçekli firmalar şeklinde değerlendirilmiştir. Çalışan sayılarına göre ise, "50 kişiden az" çalışana sahip olanlar küçük ölçekli, "50-250 kişi" arası çalışana sahip olanlar orta ölçekli, "250 kişiden fazla" çalışana sahip olanlar büyük ölçekli firmalar olarak ele alınmıştır. Sektörlerin yapılarına ve özelliklerine bağlı olarak beklentileri de farklılaştığından, Madencilik ve Enerji, Tekstil, İnşaat, Ticaret, Turizm, İmalat, Finans, Otomotiv, Bilişim, Sağlık, Lojistik ve Taşımacılık, Tarım, Gıda beklenti endeksleri hesaplanacak sektörler olarak belirlenmiştir.

1.1. Amaç

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Ekonomi Beklenti Endeksi, altı aylık dönemi kapsayacak şekilde hesaplanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yılda iki defa yayınlanmaktadır. Hesaplama döneminin her üç aylık dönemi için, ağırlıklandırılmış göstergelerin izleyebileceği trende ilişkin beklentiler araştırılmaktadır.

Endeks, makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin önemli bir bileşeni olan şirketler kesimin farklı kategorilere göre belirlenmiş bakış açısını, yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu nedenle, endeksin ana amacı, bu perspektife dayalı bir erken uyarı sistemi rol ve fonksiyonu görecektir göstergeler seti oluşturmaktır. Diğer bir amaç ise, özel kesime ve kamu sektörüne, karar alma ve uygulama süreçlerinde kullanılabileceği veri ve bilgi seti sunmaktır. Ayrıca, zamanla oluşacak, kitap kapsamında ele alınan konulara ilişkin arşiv, dönemsel konjonktür analizi yapmada kullanılabilecek strateji dokümanı ve eylem planı işlevi de üstlenebilecektir.

1.2. Kapsam

Endeks, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odasına kayıtlı olan ve aralarından rastlantısal olarak seçilen yeminli mali müşavirler tarafından cevaplanan anketlerden elde edilen verilerle hesaplanmaktadır. Yeminli Mali Müşavirler, anketleri takip etmekte olduğu işletmelere göre doldurmaktadır.

Anket, dört bölüm içermektedir. İlk bölüm, işletmelerin faaliyette bulunduğu sektörlerle ilgilidir. İkinci bölüm, söz konusu işletmelerin çalışan sayılarına ve ciro düzeylerine göre ölçeklerine ilişkin konumunu göstermektedir. Üçüncü bölümü, anketin en önemli kısmı olan göstergelerden oluşmaktadır. Bunlar, anket formunda “Ciro beklentisi”, “Stok beklentisi”, “Çalışan sayısı beklentisi”, “Şüpheli alacak beklentisi”, “Tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi”, “Öz kaynak beklentisi”, “Yabancı kaynak kullanım beklentisi”, “Faaliyet karı beklentisi”, “Faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi” olarak yer almaktadır. Son bölüm ise, başlıca sorunlar ve çözüm öneriyle ilgilidir. Bu, kitabın ikinci bölümünde ele alınmaktadır.

2. Endeksin Yapısı

Endeksin matematiksel yapısı iki bileşenden oluşmaktadır. İlki, ağırlıklandırılmış göstergelerdir. İkinci ise, hesaplama yöntemidir.

2.1. Endeks Göstergelerinin Etki Yönleri ve Etki Ağırlıkları

Anket formunun üçüncü bölümünde ve aşağıdaki tabloda yer alan endeks göstergeleri, endeks türlerinin düzeyini belirleyen en önemli değişkenlerdir. Bu değişkenlerin beklentilerle ilişkisi, etki ağırlıklarına ve etki yönlerine bağlı olarak değişmektedir. Hesaplama işleminde kullanılacak, söz konusu etkilerin boyutlarının belirlenmesi için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Yeminli mali müşavirlerle ayrıca yapılan Uzman Anketlerinin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo.1’de gösterilmektedir.

Tablo 1
Endeks göstergelerinin Etki Yönleri ve Etki Ağırlıkları

Endeks Göstergeleri	Etki Yönü	Etki Ağırlığı
Ciro düzeyi	Pozitif	0,279
Faaliyet karı düzeyi	Pozitif	0,172
Çalışan sayısı	Pozitif	0,142
Öz kaynak düzeyi	Pozitif	0,137
Tahakkuk edecek kurumlar vergisi düzeyi	Pozitif	0,030
Şüpheli alacak düzeyi	Negatif	0,130
Yabancı kaynak kullanım durumu	Negatif	0,072
Stok düzeyi	Negatif	0,025
Faaliyet dışı gelir düzeyi	Negatif	0,014

2.2. Hesaplama Yöntemi

Anket sonucunda elde edilen Endeks göstergelerine ilişkin verilerle dağılım endeksi hesaplanmaktadır. Endekse pozitif etki eden göstergeler için, aşağıdaki formüle göre hesaplama yapılmaktadır.

$$\frac{\left[("artış" bekleyenlerin sayısı) + \frac{1}{2} ("aynı" kalmasını bekleyenlerin sayısı) \right] * 100}{\text{toplam cevaplanan anket sayısı}}$$

Endekse negatif etki eden göstergeler için ise aşağıdaki formüle göre hesaplama yapılmaktadır.

$$\frac{\left[("azalış" bekleyenlerin sayısı) + \frac{1}{2} ("aynı" kalmasını bekleyenlerin sayısı) \right] * 100}{\text{toplam cevaplanan anket sayısı}}$$

Yukarıdaki formül hesaplamasına göre; %50 elde edilmesi halinde endekste bir değişiklik olmadığı, %50'nin üstü endekste bir artış olduğu, %50'nin altı endekste bir azalış olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu çerçevede, endeks, makro-ekonomik görünümün istikrarlı olduğuna, yukarı yönlü gelişme gösterdiğine, aşağı yönlü trende sahip olduğuna işaret etmektedir.

3. Bileşik Beklenti Endeksi

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odasına kayıtlı olan ve aralarından rastlantısal olarak seçilen Yeminli Mali Müşavirler tarafından cevaplanan anketlerden hareketle 2017 yılı ikinci yarısından günümüze kadar "İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Ekonomi Beklenti Endeksi" hesaplanmıştır.

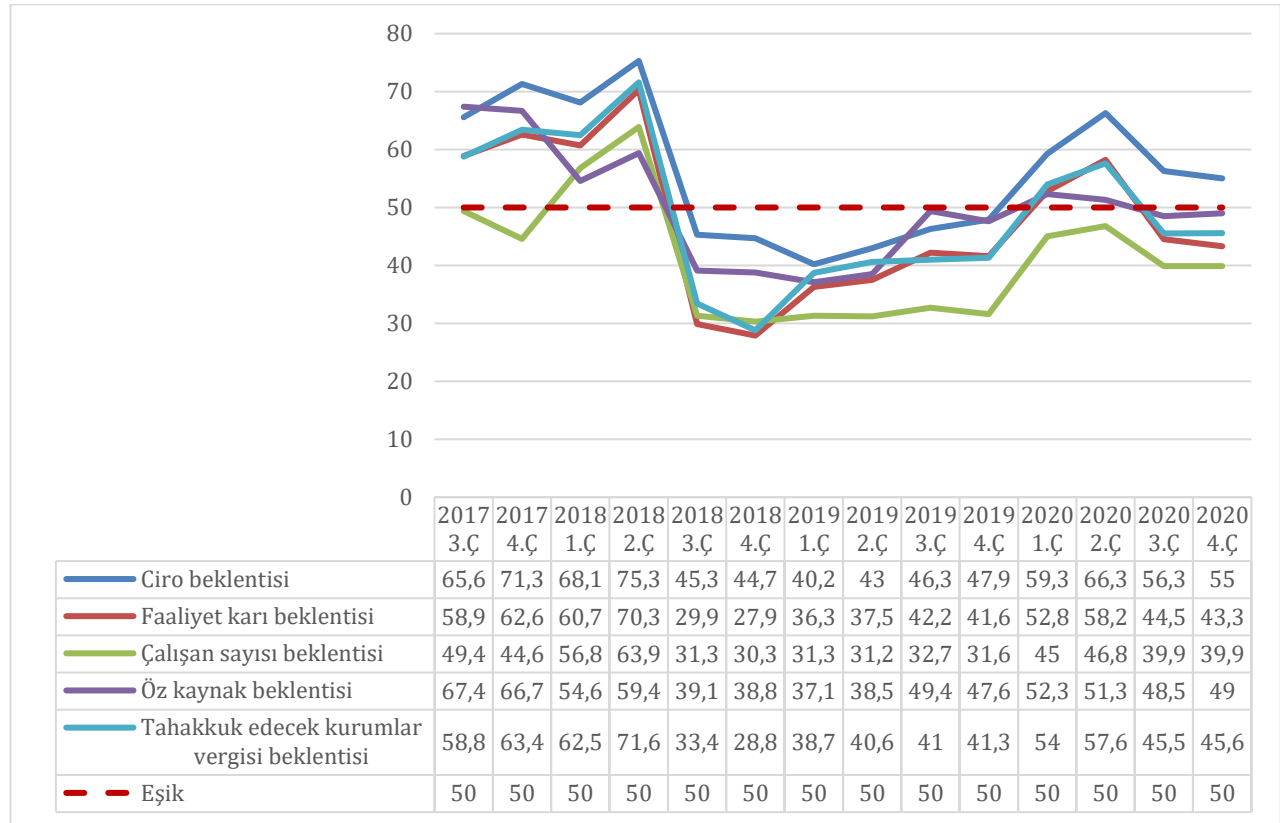
Aşağıdaki tabloda 2017 üçüncü çeyrek döneminden günümüze kadar aynı yöntemle hesaplanmış Bileşik Endeks değerleri sunulmuştur. Bileşik endeks hesaplamaya dahil edilen tüm alt endekslerin ortalamasını ifade etmektedir. Bileşik endeks, ciro düzeylerine göre, istihdam edilen personel sayısına göre ve sektör- lere göre hesaplanmış alt endeks göstergelerinin bilgilerini içermekte, bu alt en- deksler ve göstergeler de tek tek hesaplanabilmektedir.

Tablo 2.
İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Bileşik Ekonomi Beklenti Endeksi

Bileşik Ekonomi Beklenti Endeksi	
2017-3. Çeyrek	55.2
2017-4. Çeyrek	56.7
2018-1. Çeyrek	55.4
2018-2. Çeyrek	60.9
2018-3. Çeyrek	35.6
2018-4. Çeyrek	34.9
2019-1. Çeyrek	35.7
2019-2. Çeyrek	37.4
2019-3. Çeyrek	40.4
2019-4. Çeyrek	40.8
2020-1. Çeyrek	50.2
2020-2. Çeyrek	53.4 / 33.9(r)
2020-3. Çeyrek	45.3
2020-4. Çeyrek	44.5

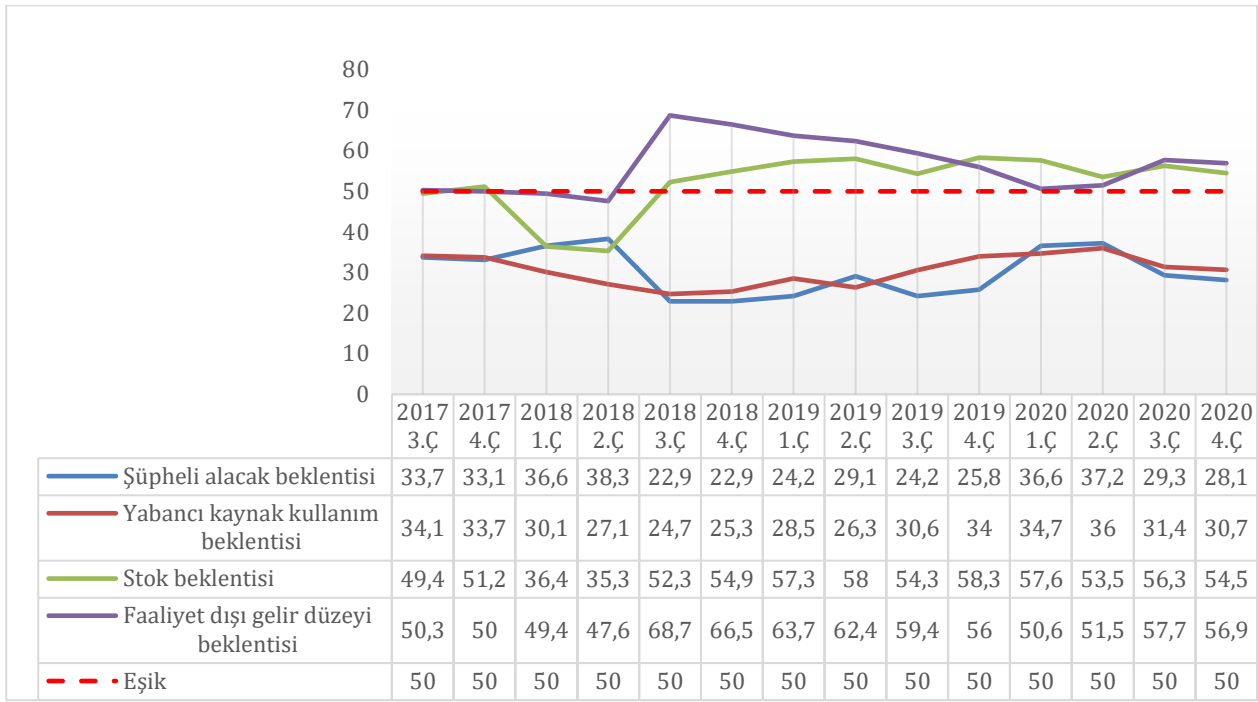
Farklı çeyrek dönemlerde, endeksin farklı değerlere sahip olması, söz konusu dönemlerde, verilen derlenme ve değerlendirme sistematığı çerçevesinde, ekonominin genel durumunun farklılığını yansıtmaktadır. Covid-19'un etkisinin ortaya çıktığı dönem olan 2020 2. Çeyrekte 53,4 olan endeks değeri, Türkiye’de yayınlanan diğer aylık beklenti endeksi değerlerinin ortalamasına göre revize edildiğinde 42,7 olarak elde edilmektedir. Ancak İYMMO ekonomi beklenti endeksi yapı itibariyle diğer endekslerden farklı olması sebebiyle revizyon yöntemi daha farklı düşünülmüştür. Endeks çeyrekler itibariyle hesaplanmaktadır ve üç aylık periyotta salgın döneminde yaşanacak daralmayı hatta salgını öngörmek mümkün değildir. Salgının başlamasının ve Türkiye’de görülmesinin üzerinden 3 ay geçtikten sonra yani 2020 ikinci yarısından itibaren artık yeni verilerin karşılaştırmalı analizi önem taşımaktadır. Bu nedenle revizyon gerçekleşen değer olan GSYH rakamları ile İYMMO ekonomi beklenti endeksi değerleri dikkate alınarak yapılmıştır. Endekste en düşük kaydedilen değer 2018 4. Çeyrek dönemindedir. Bu dönemde GSYH da salgından sonraki en düşük değeri almıştır. Dolayısıyla salgın dönemi değeri bu döneme oranla daha düşük olmalıdır. Bu şekilde yapılan hesaplama ile revize değer 33,9 olarak belirlenmiştir. Bu değerlendirme öngörü olmaktan çok ilerleyen dönemlerin analizini sağlıklı yapabilmek için belirlenmiştir.

Etki Yönleri ve Ağırlıkları bölümünde tanımlanan göstergeler, bileşik endeksin alt göstergeleridir. Alt göstergeler pozitif etkiye sahip olan göstergeler ve negatif etkiye sahip göstergeler olarak iki gruba ayrıldığından, buna dayalı olarak hesaplanan endeksler de iki grupta ele alınmaktadır. Bileşik endekse etkisi pozitif ve negatif yönde olduğu belirlenen göstergelere ait beklenti endeksleri yıllar itibariyle seyri aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir.

Şekil 1: 2017-2020 dönemi bileşik endeks alt göstergeleri (Etki yönü pozitif olanlar)

Bileşik endeksi pozitif yönde etkileyen alt göstergelerin ağırlıkları farklı olduğundan farklı ölçekte etkide bulunmaktadır. Etki yönü göstergeleri iki açıdan değerlendirilmelidir. İlk yaklaşımda eşik değere göre konumu dikkate alınmalıdır. İkinci yaklaşımda ise 2017-2020 dönemi eğilim çizgisi göz önünde bulundurulmalıdır. Eşik değerlere göre birlikte trend izleme süreci, 2019 yılının son çeyreğinden itibaren farklılaşmaya başlamaktadır. Ayrıca, 2020 II. çeyrek değerlerin şekillerde görülen düzeylerde değil, I. çeyrek ve III. çeyrek değerlerinden daha düşük düzeyde olması gerektiği de gözden uzak tutulmamalıdır. Endeks değerleri yılda iki defa yayınlandığından, covid-19 sürecinin etkisi, 2019 yıl sonunda yapılan endeks değerine yansımamıştır.

Şekil 2: 2017-2020 dönemi bileşik endeks alt göstergeleri
(Etki yönü negatif olanlar)

Etki yönü negatif olan göstergelerin değerlendirilmesinde de dikkatli yaklaşım kullanılmalıdır. Şekilde de görüleceği gibi, stok beklentisi ile faaliyet dışı gelir düzeyi göstergeleri endeks değerleri ile birlikte hareket ettiği, şüpheli alacak beklentisi ile yabancı kaynak kullanım göstergeleri endeks değerleri de birlikte fakat aksi yönde hareket etmektedir. Bu özellik, etki yönü negatif olan gösterge endekslerinin farklılığını yansıtmaktadır.

2018 yılı ikinci yarısından itibaren stok beklentisi ve faaliyet dışı gelir düzeyi beklenti endeksinin 50 eşik değerinin üzerinde yer aldığı ve etki yönü negatif olmakla birlikte bileşik endekse negatif etkisinin olmadığı görülmektedir. Diğer iki göstergenin beklenti endeksi, incelenen dönemlerde 50 eşik değerinin altında kalmıştır.

4. Diğer Beklenti Endeksleri

Bileşik endeks, daha önce de ifade edildiği gibi, manşet endeksi veya ortalama endeks değerini göstermektedir. Bu nedenle, bileşik endeksle ilgili üretilebilecek birçok endeks bulunmaktadır. Bu bölümde endeksin genel çerçevesi ve yapısı bölümlerinde bahsedilen endeks değerleri üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla her endeks türünün göstergeler bazında hesaplanması mümkün olmaktadır.

Bileşik endekste 2020 Yılı II. çeyrekte yapılan pandemi revizyonunun, diğer beklenti endekslerinde de aynı çeyrekte benzer düzeltmenin gerekli olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Parametrik ve yapısal farklılıklar söz konusu olduğundan, standart oransal revizyon uygun görülmemelidir. Genel eğilim olarak, 1. ve 3.

çeyrek değerlerinden daha düşük bir değeri içerebileceği ihtimaline göre değerlendirilmeler yapılmalıdır. Ayrıca, alt göstergelerin analizinde de aynı metodoloji kullanılmalıdır.

4.1. Çalışan Sayılarına Göre Firma Beklenti Endeksleri

Firmalar çalışan sayılarına göre üç gruba ayrılmıştır. Gruplandırılarda, 50 kişiden az çalışana sahip firmalar küçük ölçekli; 50-250 kişi çalıştıran firmalar orta ölçekli; 250 kişiden fazla çalışana sahip firmalar büyük ölçekli firmalar olarak belirlenmiştir.

Eşik değer esas alınarak ölçeklere göre firma endeks değerleri incelendiğinde beklenti endeksi düzeylerinin firma ölçeklerine ve dönemlere göre farklılıklar gösterdiği görülecektir. Ayrıca, firma ölçeklerine göre endeks değerlerinin değişim yönü ve oranı da farklılıklar içermektedir. Bu görünüm, firmaların kapasitelerini ve performanslarını ekonomi ortamı ile ilişkilendirme biçimine bağlı bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda çalışan sayıları dikkate alınarak belirlenmiş firma ölçekleri göre beklenti endeks değerleri sunulmuştur.

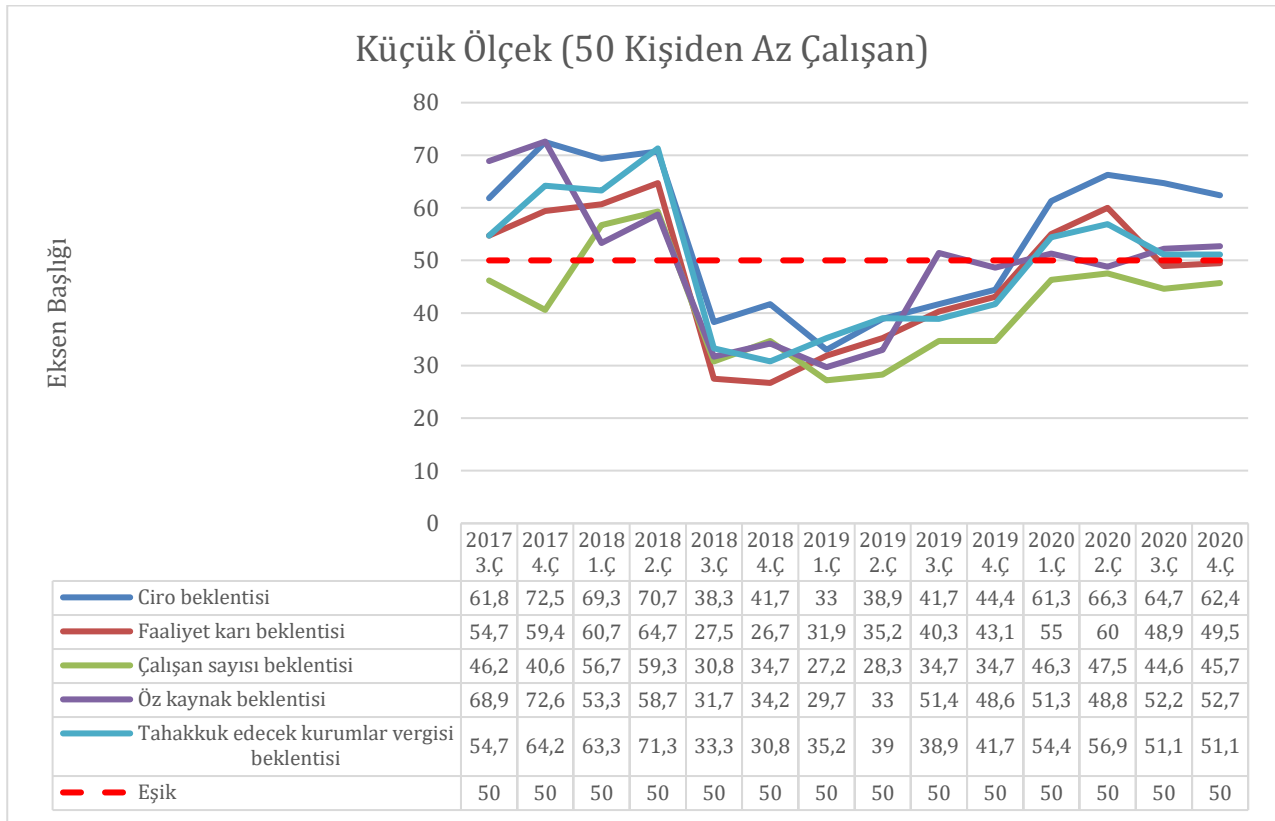
Tablo 3
Çalışan Sayılarına Göre Firma Endeksleri

	Küçük Ölçekli Firmalar	Orta Ölçekli Firmalar	Büyük Ölçekli Firmalar
2017-3. Çeyrek	53.5	52.4	60.7
2017-4. Çeyrek	57.0	54.1	60.0
2018-1. Çeyrek	53.5	52.4	60.7
2018-2. Çeyrek	57.0	54.1	60.0
2018-3. Çeyrek	31.7	31.7	47.1
2018-4. Çeyrek	34.1	31.8	41.7
2019-1. Çeyrek	30.6	33.2	53.8
2019-2. Çeyrek	34.4	35.2	49.6
2019-3. Çeyrek	38.9	37.3	45.5
2019-4. Çeyrek	40.7	37.8	45.6
2020-1. Çeyrek	52.0	48.0	58.7
2020-2. Çeyrek	54.0	53.4	60.1
2020-3. Çeyrek	49.9	42.5	42.2
2020-4. Çeyrek	49.3	41.0	44.2

Küçük ölçekli firmalarda ekonomi beklenti endeksinde pozitif yönlü etkisi olan alt göstergeler, endeksle ve birbiri ile benzer eğilime sahip hareket etmektedir. Benzer eğilimde farklılaşan gösterge çalışan sayısı beklentisidir. Bu gösterge diğerlerinden negatif yönde ayrılmakta ve bir önceki döneme göre, küçük ölçekli

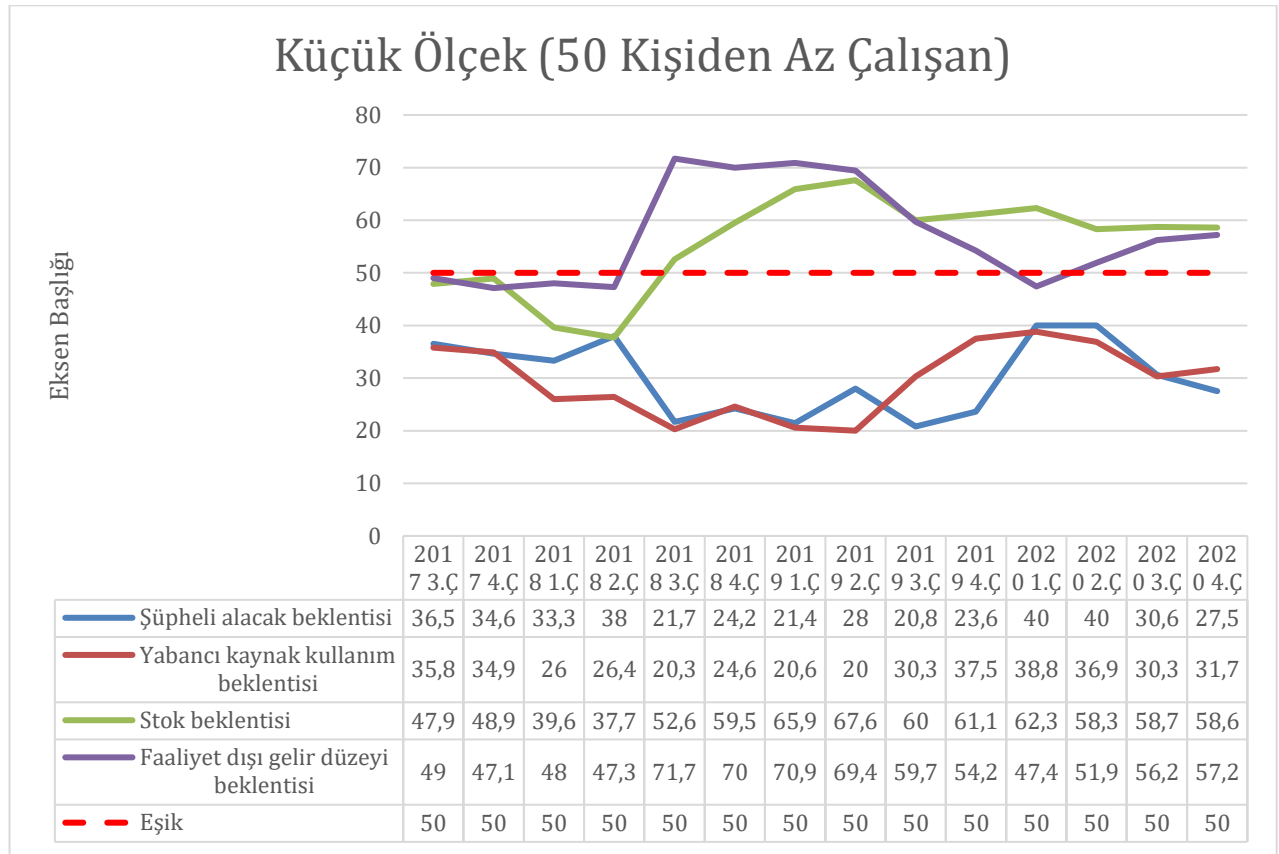
firmalarda ekonomi beklenti endeksini bu yönde etkilediğine işaret ettiği görülmektedir.

Diğer bir alt gösterge olan ciro beklentisi ise diğer göstergelerden farklı olarak gerek daha olumlu beklentilere işaret etmektedir. 50 baz puanının üzerinde olduğu dönemlerde de altında olduğu dönemlerde de bu göstergenin diğer göstergelerin birçoğundan daha yüksek değer alma eğiliminde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla genel itibarıyla diğer göstergelere nazaran, bir önceki döneme dair beklenti bu yönde daha olumludur.

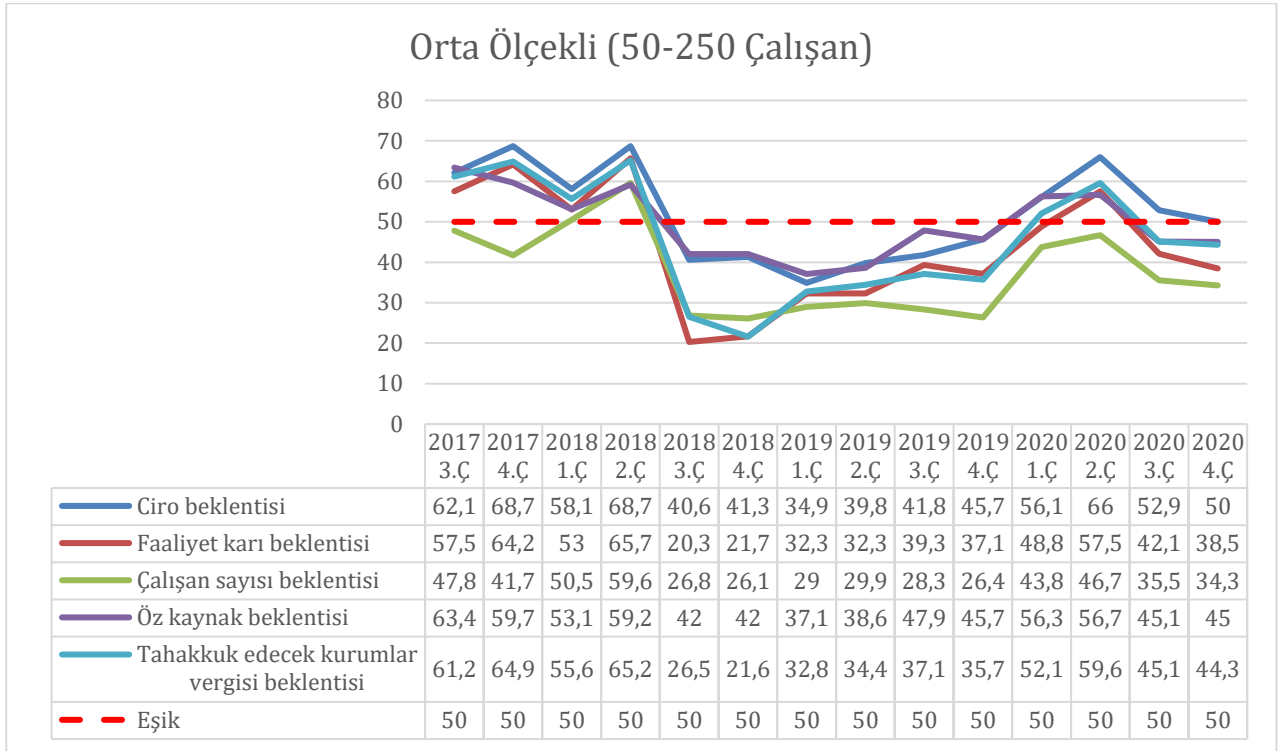
Şekil 3: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

Küçük ölçekli firmaların ekonomi beklenti endeks değerini negatif yönde etkileyen göstergelerden stok beklentisi ve faaliyet dışı gelir düzeyi, endeks değerini negatif etkilemeyecek şekilde hareket ettiği görülmüştür. Özellikle, endeks değerinin düşüşe işaret ettiği dönemlerde, bu göstergelerin 50 baz puanı üzerinde değer almış olması, endeks değerine negatif etki eden göstergelerin 2018 ve 2019 yıllarında bu göstergeler olmadığına işaret etmektedir. Şüpheli alacak seviyesi beklentisi ve yabancı kaynak kullanım beklentisinin göstergeleri ise, küçük ölçekli firmaların ekonomi beklenti endeks değerini düşürücü yönde etkileyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 4: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

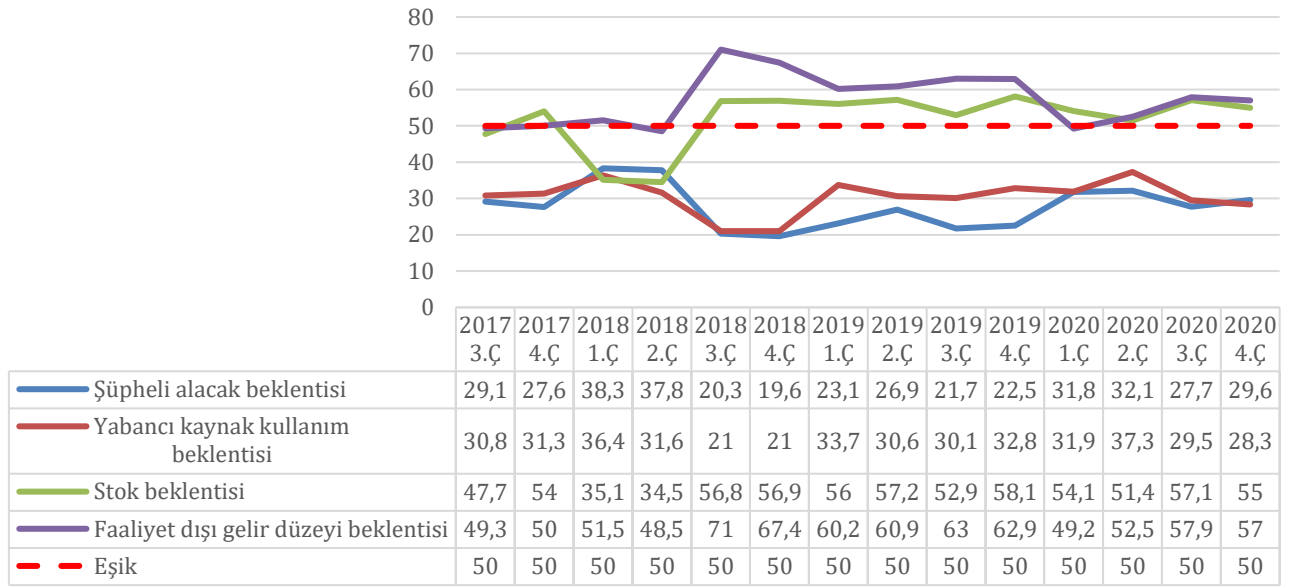
Orta ölçekli firmalar için hesaplanmış olan ekonomi beklenti endeksi alt göstergeleri, endeks ile benzer eğilim göstermiş, endekste düşüşe işaret eden 2018 yılı ikinci yarısı ile 2020 yılı arası dönemde tüm alt göstergeler 50 baz puanının altında kalmıştır. Öz kaynak beklentisi göstergesi ve tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi göstergesi, diğer iki göstergeden daha yüksek değer almıştır.

Şekil 5: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

Orta ölçekli firmalar için hesaplanmış olan ekonomi beklenti endeksini negatif yönde etkileyen alt göstergeler incelendiğinde, faaliyet dışı gelir düzeyinin iki dönemde yaklaşık 49 değeri aldığı, diğer dönemlerde endeks değerini azaltıcı yönde etki edecek seviyeye gelmediği görülmektedir. Benzer biçimde stok beklentisi alt göstergesi de 2018 yılı ikinci yarısından itibaren 50 eşik değerinin üzerinde değer almış ve endeks değerini artırıcı yönde etkilemiştir.

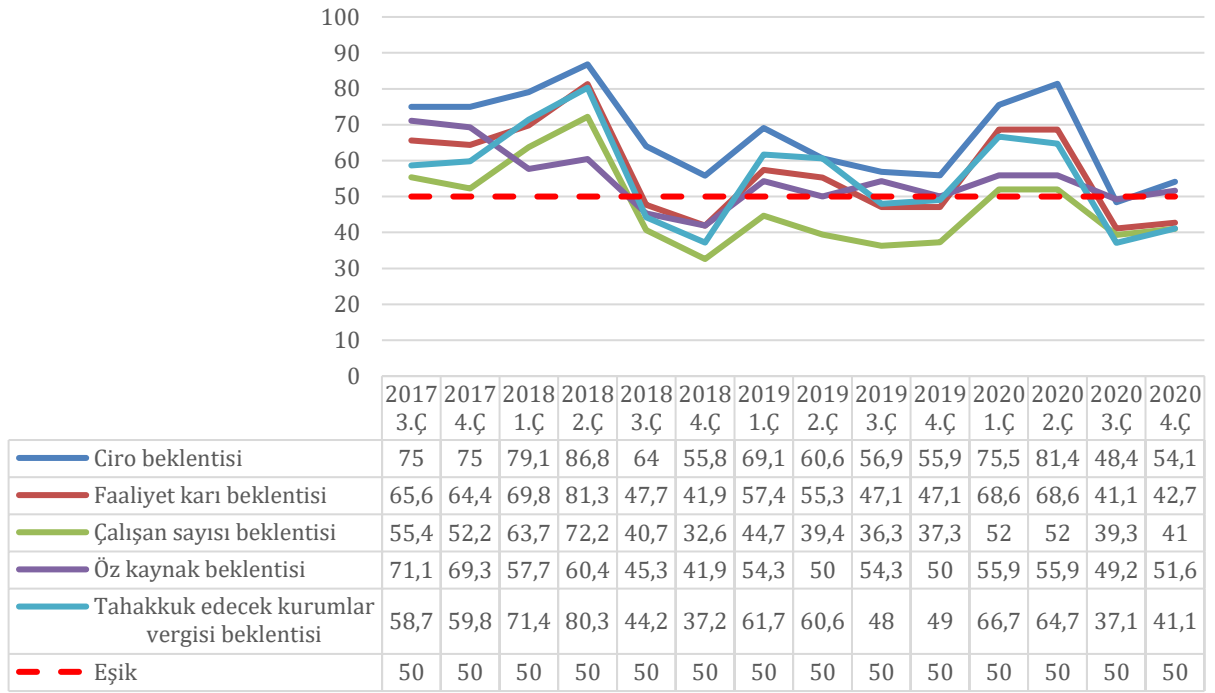
Orta Ölçekli (50-250 Çalışan)

Şekil 6: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

Büyük ölçekli firmalarda ekonomi beklenti endeksini pozitif yönde etkileyen alt göstergelerin seyri incelendiğinde, 2018 üçüncü çeyrek sonrasında çalışan sayısı beklentisinin 50 baz puan altında yer aldığı görülmektedir. Ciro beklentisi göstergesi ise, tüm dönemlerde endeks değerinde artışa işaret etmiş ve 50 baz puanın üzerinde yer almıştır. Diğer göstergelerden tahakkuk edecek kurumlar vergisi 2019 yılı ikinci yarısında kısa süreli 48, 49 değerleri almış diğer dönemlerde ise 50 baz puanın üzerinde trend izlemiştir. Diğer ölçekler ile karşılaştırıldığında, büyük ölçekli firmalarda genel itibarıyla beklenti endeks değerlerinin daha yüksek olduğu ve 50 baz puana daha yakın seyrettiği saptanmıştır.

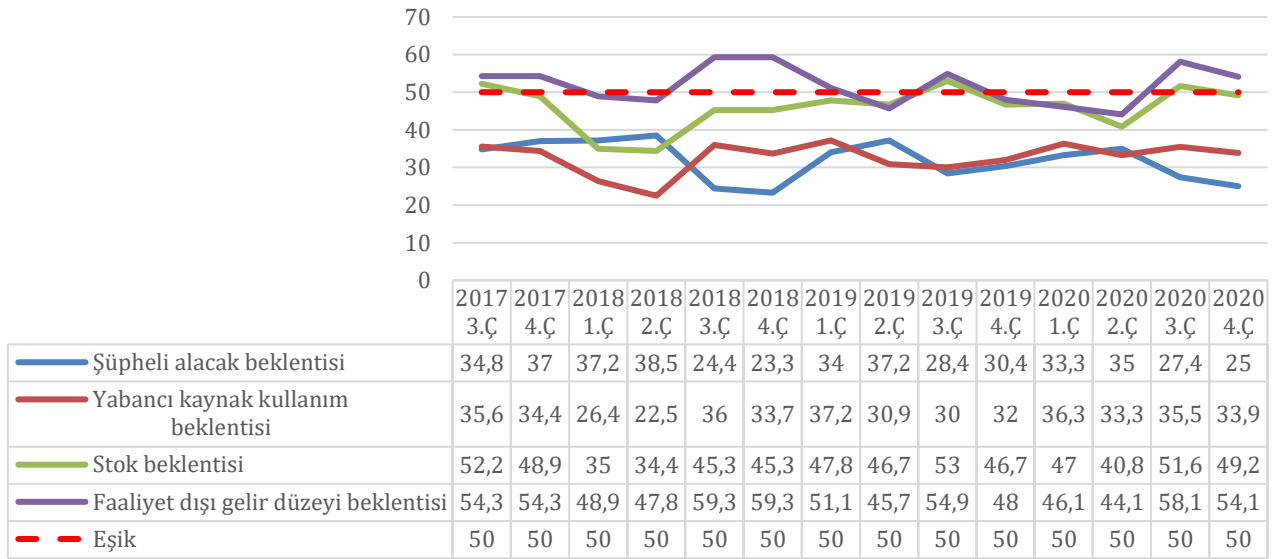
Büyük Ölçek (250 Kişiden Çok Çalışan)

Şekil 7: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

Büyük ölçekli firmalarda ekonomi beklenti endeks değerine negatif etkisi olan göstergelerden, faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi ile birkaç dönem 50 baz puanının üzerinde yer alan stok beklentisi endeks değerine negatif etkide bulunmuştur. Dolayısıyla, 50 baz puanının altında kalan dört göstergeden üçünün etkisi, endeks değerinde düşüşe işaret edecek şekilde istikrarlı bir yol izlemiştir. Faaliyet dışı gelir beklentisi 50 baz puanının bazı dönemlerde üzerine çıkarak, farklı bir trend ortaya koymuştur.

Büyük Ölçek (250 Kişiden Çok Çalışan)

Şekil 8: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

4.2. Ciro Düzeylerine Göre Firma Beklenti Endeksleri

Firmalar ciro düzeylerine göre üç gruba ayrılmıştır. Gruplandırmada, 10 Milyon TL'den az ciroya çalışana sahip firmalar küçük ölçekli; 10-50 Milyon TL arası ciroya sahip firmalar orta ölçekli; 250 milyon TL üstü ciroya sahip firmalar büyük ölçekli firmalar olarak belirlenmiştir.

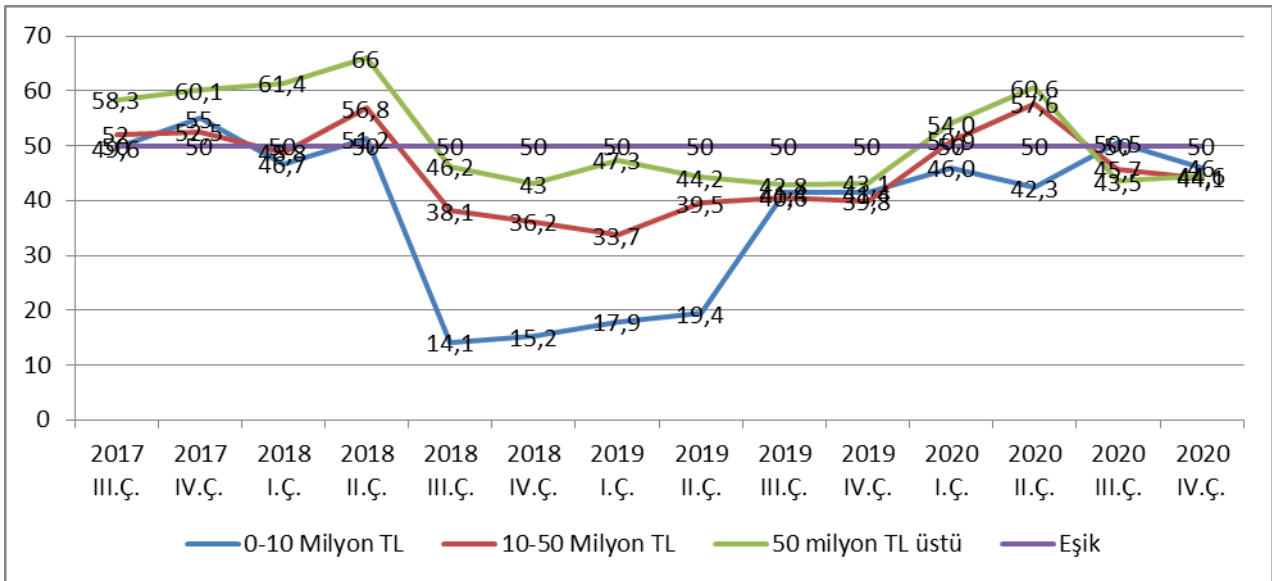
Ciro düzeylerine göre değerlendirilen firmaların ekonomi beklenti endeks değerleri de farklılaşmaktadır. Bu görünüm, çalışan sayılarına göre değerlendirilen firmalara analizinde ifade edildiği gibi, firmaların kapasitelerini ve performanslarını ekonomi ortamı ile ilişkilendirme biçimine bağlı bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ciro düzeyleri dikkate alınarak belirlenmiş firma ölçekleri göre beklenti endeks değerleri sunulmuştur.

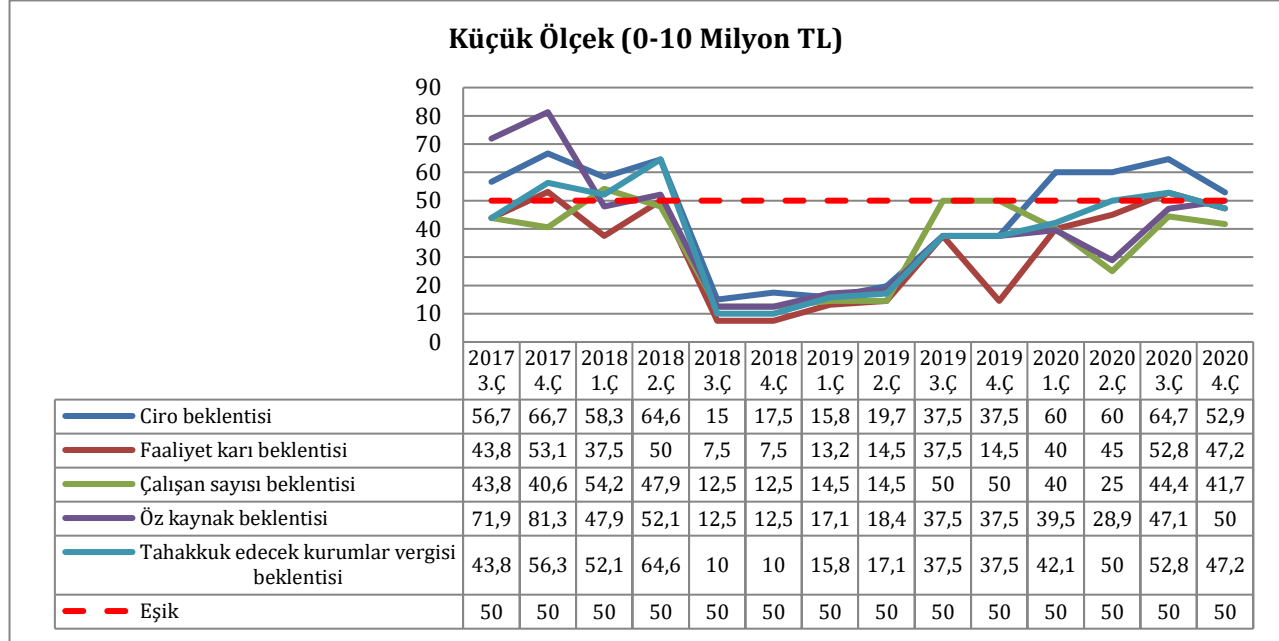
Tablo 4
Ciro Düzeylerine Göre Firma Endeksleri

	Küçük Ölçekli Fir- malar	Orta Ölçekli Firmalar	Büyük Ölçekli Firmalar
2017-3. Çeyrek	49.6	52	58.3
2017-4. Çeyrek	55	52.5	60.1
2018-1. Çeyrek	46.7	48.8	61.4
2018-2. Çeyrek	51.2	56.8	66
2018-3. Çeyrek	14.1	38.1	46.2
2018-4. Çeyrek	15.2	36.2	43
2019-1. Çeyrek	17.9	33.7	47.3
2019-2. Çeyrek	19.4	39.5	44.2
2019-3. Çeyrek	41.4	40.6	42.8
2019-4. Çeyrek	41.4	39.8	43.1
2020-1. Çeyrek	46.0	50.9	54.0
2020-2. Çeyrek	42.3	57.6	60.6
2020-3. Çeyrek	50.5	45.7	43.5
2020-4. Çeyrek	46.0	44.1	44.6

Firma ölçeklerinin ciro bakımından küçük, orta, büyük olarak değerlendirildiği durumda 2020 ikinci çeyrek dışında beklenti hareketinin yönünün genel olarak benzer olduğu görülmektedir. 2018 – 2019 yıllarında endeksler incelendiğinde, ölçekler arasında benzer yönde olduğu görülmektedir. Ancak küçük ölçekli firmaların, 2018 ikinci yarısında ve 2019 yılı ilk yarısında büyük ölçekli firmalardan daha kötümser beklenti endeksine sahip olduğu görülmektedir. Büyük ölçekli firmalarda ayrışma olduğu, eşik düzeyini aşan endekslerinin daha yüksek seviyede öngörüldüğü saptanmıştır.

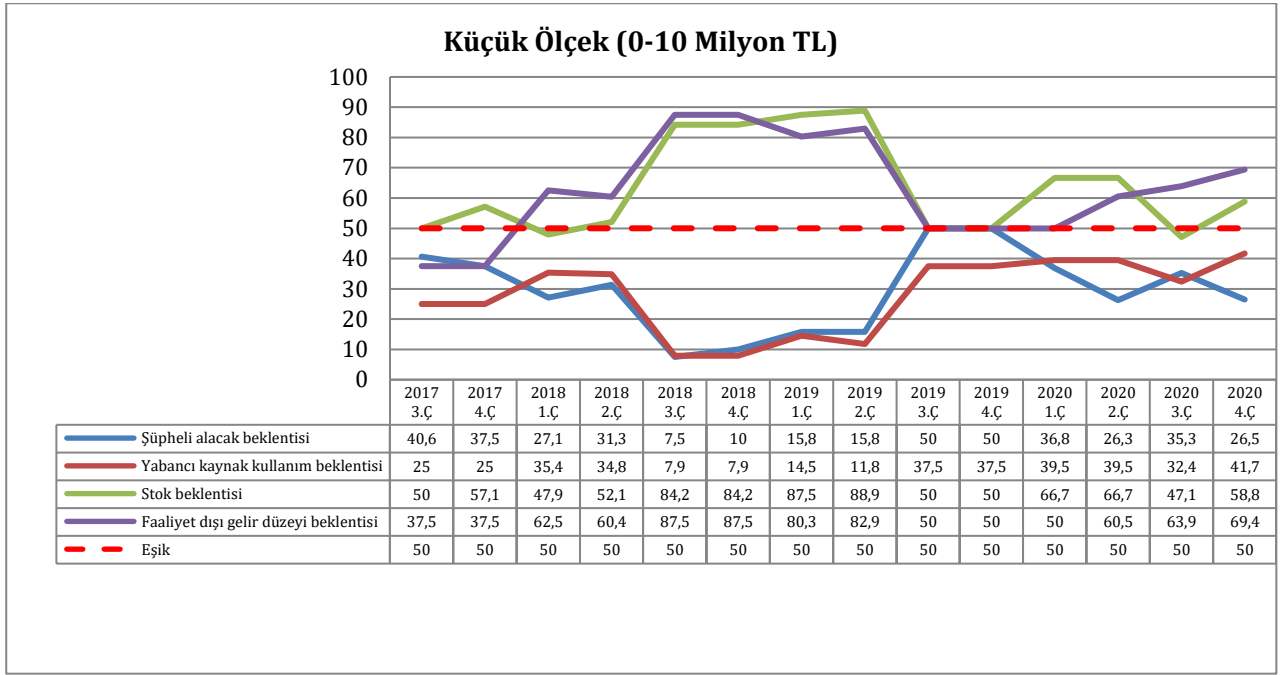

Şekil 9: 2017-2020 dönemi Ciro düzeylerine göre firma beklenti endeksi değerleri

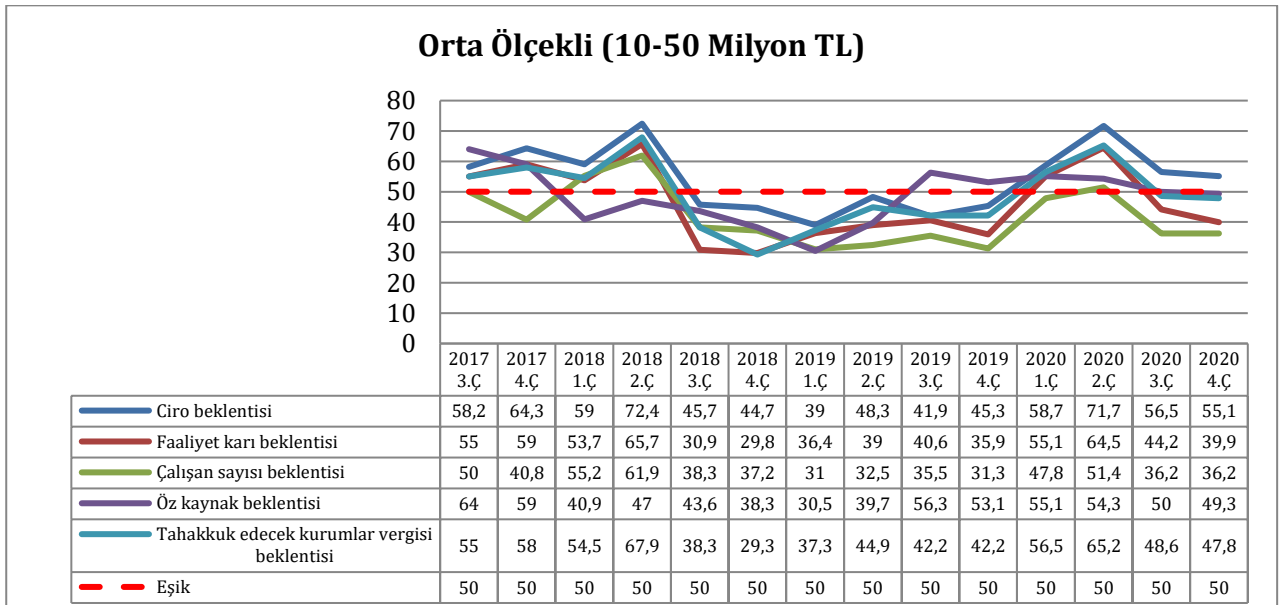
Şekil 10: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

Ekonomi beklenti üzerinde pozitif etkisi olan göstergelerden ciro beklentisi, küçük ölçekli firmalarda 2018 yılı ikinci yarısında 50 eşik değerinin altına düşmüş, 2020 yılında tekrar eşik değerin üzerine çıkmıştır. Diğer ölçeklerden farklı olarak, 2018 ikinci yarısında ve 2019 ilk yarısında oldukça düşük değer ölçülmüştür. Benzer yapı faaliyet karı beklentisinde de geçerlidir. Farklı olarak 2020 ilk yarısında da endeks değerinde düşüş devam etmiştir. Çalışan sayısı beklentisi dönemler itibariyle farklılık göstermektedir. Öz kaynak beklentisi göstergesinin 2018 yılından başlayarak 50 eşik değeri üzerinde değer almadığı görülmektedir. 2018 yılının 2 çeyreğinden sonra düşüşe geçen ciro beklentisinin 2020 yılında tekrar 50 baz puanı aşan değerlere ulaşmıştır

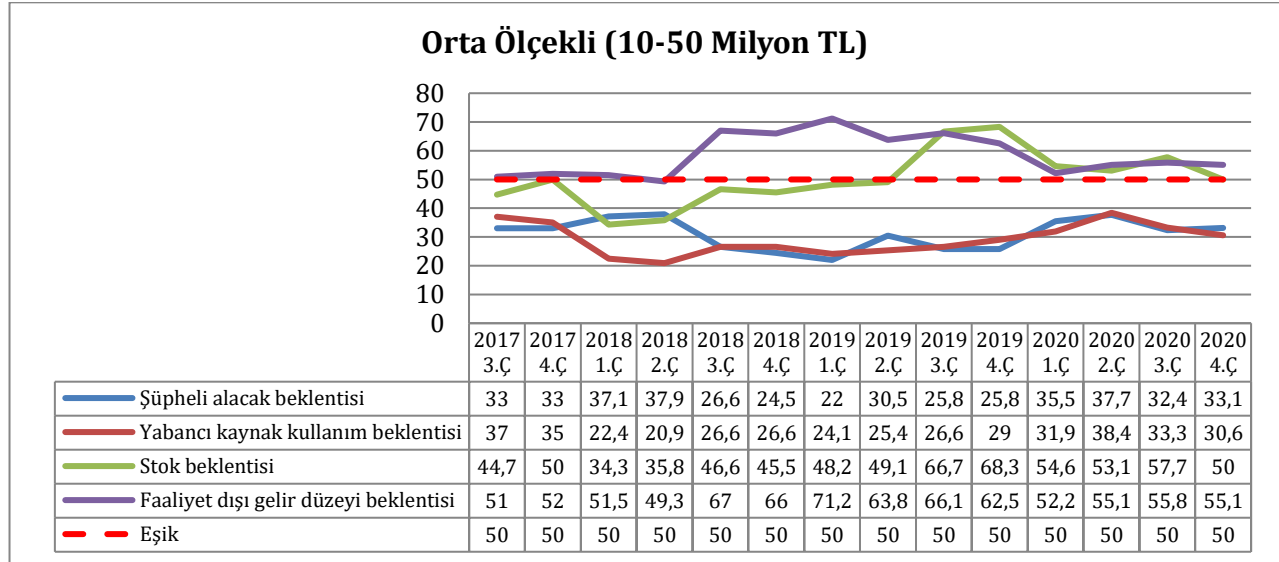
Şekil 11: 2017-2020 dönemi küçük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

Küçük ölçekli firmaların beklentilerini negatif yönde etkileyen alt göstergelerden stok beklentisinin ve faaliyet dışı gelir beklentisinin eşik değerinin üzerinde olduğu, endeks değerini negatif yönde etkilemeyecek şekilde hareket ettiği görülmüştür. Şüpheli alacak beklentisinin ve yabancı kaynak kullanım beklentisinin ise endeks değerini negatif yönde etkileyen faktörler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, endeks değeri, farklı yönde hareket eden iki gösterge grubunun etkisine bağlı trend izlemiştir.

Şekil 12: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

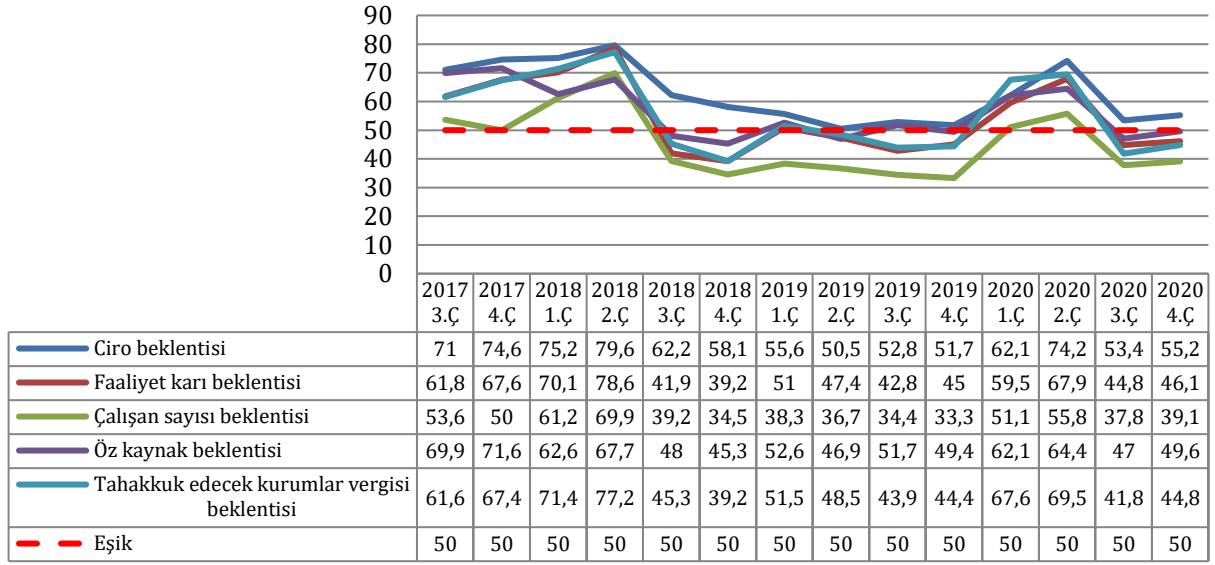
Orta ölçekli firmalara ilişkin alt göstergeler, bileşik endeksin genel eğilim ile aynı yönde hareket etmektedir. Düşüşe işaret eden dönemlerde, öz kaynak beklentisi göstergesi, endeks değerinin artışı yönünde hareket eden ve beklentilerin eşik değerin üzerine çıkacağını ilk göstergesi niteliğindedir.

Şekil 13: 2017-2020 dönemi orta ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

Orta ölçekli firmalar için hesaplanmış olan, bileşik beklenti endeksinin negatif etki yönü olan alt göstergeler incelendiğinde, faaliyet dışı gelir düzeyinin azaldığı ve incelenen dönemde bir dönem hariç beklentileri azaltıcı yönde etki edecek seviyeye gelmediği görülmektedir. Stok beklentisi alt göstergesi de benzer şekilde 2019 ikinci dönemden itibaren 50 eşik değerinin üzerinde değer almış ve beklentileri düşüş yönünde etkilememiştir.

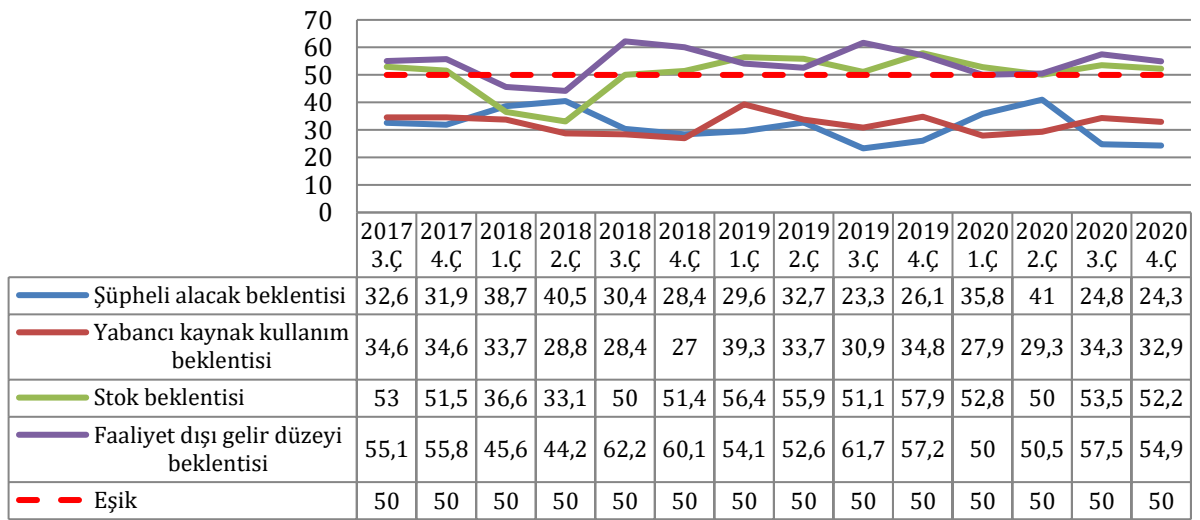
Büyük Ölçek (50 Milyon TL Üstü)

Şekil 14: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü pozitif)

Büyük ölçekli firmalarda bileşik beklenti endeksini pozitif yönde etkileyen göstergelerin seyri incelendiğinde, 2018 üçüncü çeyrek sonrasında çalışan sayısı beklentisinin 50 baz puanı altında yer aldığı görülmektedir. Ciro beklentisi göstergesinin ise, tüm dönemlerde olumlu seyretmiş ve 50 baz puanının üzerinde yer almıştır. Diğer göstergeler, bileşik endeks değeri ile paralel yönde hareket etmektedir. Dolayısıyla, büyük ölçekli firmaların ciro beklentisinin, tüm dönemlerde bir önceki dönemden daha iyi olacağına işaret ettiği görülmektedir.

Büyük Ölçek (50 Milyon TL Üstü)

Şekil 15: 2017-2020 dönemi büyük ölçekli firmalar beklenti endeksi alt göstergeleri (Etki yönü negatif)

Büyük ölçekli firmalarda faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi ile stok beklentisinin etkisi, 2018 ilk yarısı hariç, 50 baz puanının altına düşecek şekilde negatif etkide bulunmamıştır. Ancak, tüm dönemlerde yabancı kaynak kullanım beklentisinin ve şüpheli alacak beklentisinin, 50 baz puanı altında kalması nedeniyle, bileşik endeks değerine negatif yönde etkisi öne çıkmaktadır.

4.3. Sektörlere Göre Beklenti Endeksleri

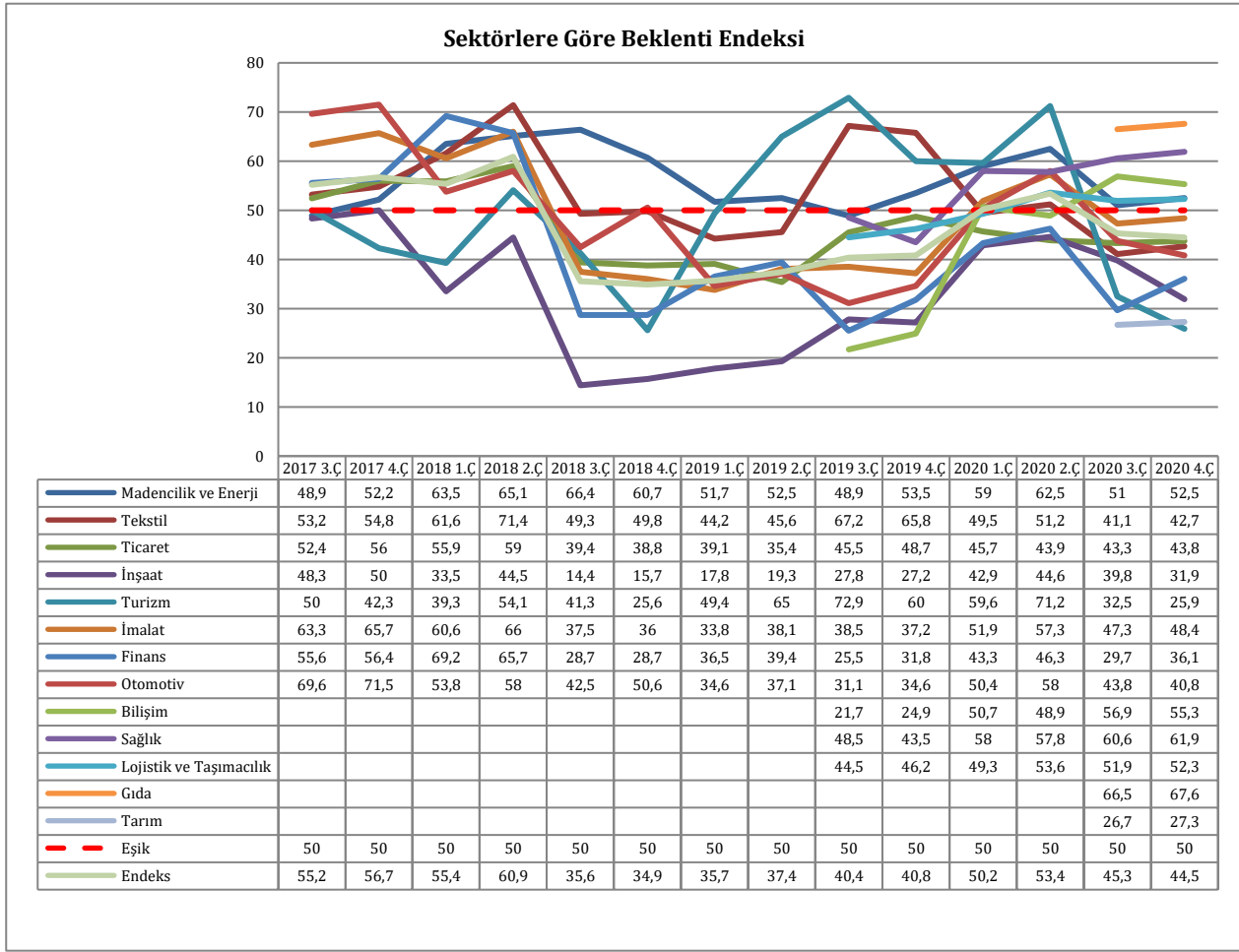
2017 yılında 8 sektör ile başlanmış olan çalışma, 2019 yılı üçüncü çeyrekte bilişim, sağlık, lojistik ve taşımacılık eklenerek, 11 sektörü kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2020 yılı ikinci yarısında da Koronavirüs pandemi döneminde, gıda ve tarım sektörleri endeks hesaplamasına dahil edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ve grafikte hesaplandığı dönemler için elde edilen sektörler ait endeks değerleri raporlanmıştır.

Her sektörün her dönemde yer almaması sebebiyle, sektörlerin beklenti endeks değerleri, her dönem kendi içinde izlediği trend dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu nedenle, sektörel karşılaştırma, diğer sektörler ile değil, bileşik beklenti endeks değeri ve eşik değeri (50) üzerinden yapılmıştır.

Tablo 5
2017-2020 dönemi sektörler göre beklenti endeksi

Sektörler	Sektörlere Göre Beklentiler													
	2017 3.Ç	2017 4.Ç	2018 1.Ç	2018 2.Ç	2018 3.Ç	2018 4.Ç	2019 1.Ç	2019 2.Ç	2019 3.Ç	2019 4.Ç	2020 1.Ç	2020 2.Ç	2020 3.Ç	2020 4.Ç
Madencilik ve Enerji	48,9	52,2	63,5	65,1	66,4	60,7	51,7	52,5	48,9	53,5	59	62,5	51	52,5
Tekstil	53,2	54,8	61,6	71,4	49,3	49,8	44,2	45,6	67,2	65,8	49,5	51,2	41,1	42,7
Ticaret	52,4	56	55,9	59	39,4	38,8	39,1	35,4	45,5	48,7	45,7	43,9	43,3	43,8
İnşaat	48,3	50	33,5	44,5	14,4	15,7	17,8	19,3	27,8	27,2	42,9	44,6	39,8	31,9
Turizm	50	42,3	39,3	54,1	41,3	25,6	49,4	65	72,9	60	59,6	71,2	32,5	25,9
İmalat	63,3	65,7	60,6	66	37,5	36	33,8	38,1	38,5	37,2	51,9	57,3	47,3	48,4
Finans	55,6	56,4	69,2	65,7	28,7	28,7	36,5	39,4	25,5	31,8	43,3	46,3	29,7	36,1
Otomotiv	69,6	71,5	53,8	58	42,5	50,6	34,6	37,1	31,1	34,6	50,4	58	43,8	40,8
Bilişim									21,7	24,9	50,7	48,9	56,9	55,3
Sağlık									48,5	43,5	58	57,8	60,6	61,9
Lojistik ve Taşımacılık									44,5	46,2	49,3	53,6	51,9	52,3
Gıda													66,5	67,6
Tarım													26,7	27,3

Şekil 16: 2017-2020 dönemi sektörlere ait beklenti endeksi değerleri

Madencilik ve enerji sektörü, 2018 yılından itibaren bileşik beklenti endeksinin üzerinde değer almış, bir önceki döneme göre yalnız tek dönemde eşik değer altına işaret etmiştir.

Tekstil sektörü de 2017 ve 2020 yılları hariç bileşik beklenti endeksin üzerinde yer almıştır. Tekstil sektöründe eşik değer altına işaret eden dönemler de mevcuttur. Ancak, tekstilde eşik altı değer olduğu dönemlerde, bileşik beklenti endeksindeki eşik altı değer daha düşük seviyededir.

Ticaret sektörü endeks değeri bileşik beklenti endeks ile paralel seyir izlerken, inşaat sektöründe bir dönem hariç eşik değer altına olan beklenti endeks değerleri, tüm dönemlerde eşik altında olan bileşik beklenti endeksten daha düşük düzeydedir.

Diğer sektörlerin beklenti endeksleri, bazı dönemlerde bileşik beklenti endeksin-den sapma gösterse de genel itibarıyla bileşik beklenti endeksi ile benzer eğilimi sürdürmüştür.

Bölüm 1 Ekler:

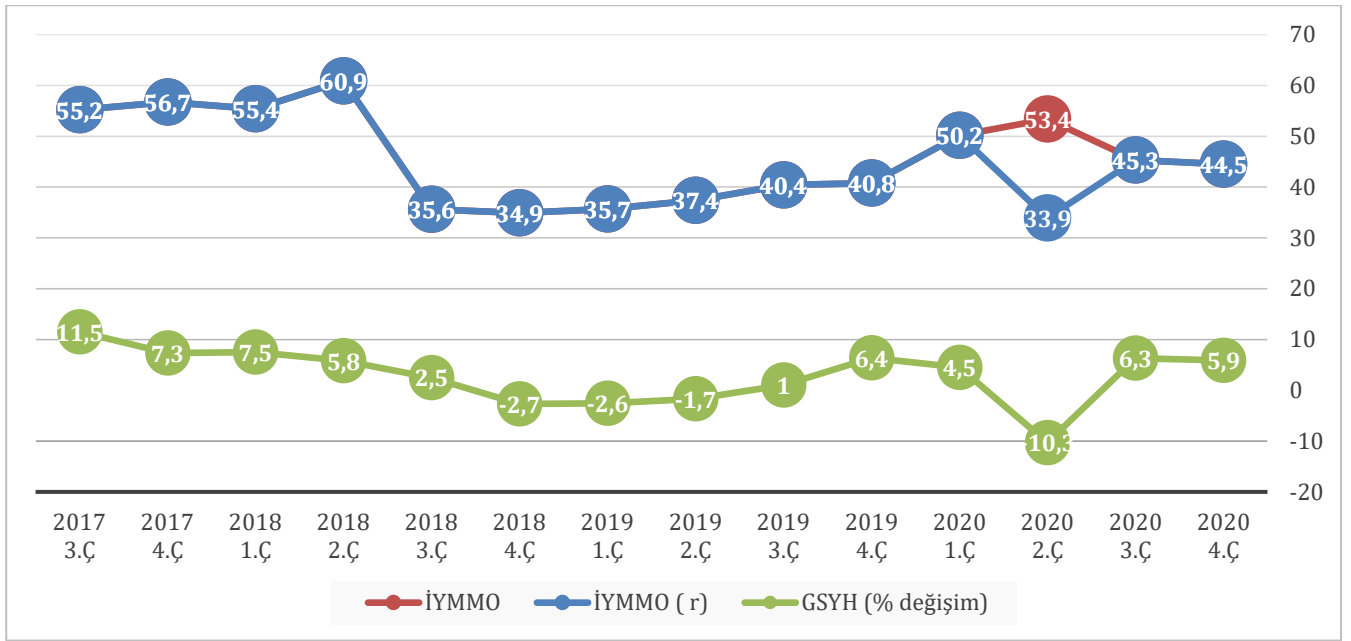
1. Bileşik Beklenti Endeks Değerleri ve GSYH Değişim Oranları İlişkisi

2017 ikinci yarısından itibaren elde edilen tahmin değerleri ilgili dönemden önce ilan edilmektedir. Endeks değerleri, aynı çeyrekler itibarıyla GSYH'nın değişim oranları ile benzer trende sahip bulunmaktadır. Bu özellik, endeksin makroekonomik görünümü veya konjonktür ortamını tahmin gücünün yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 6
Bileşik Beklenti Endeksi ile GSYH Değişim Oranı Karşılaştırması

	İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi	GSYH Değişim Oranları (Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim)
2017-3. Çeyrek	55.2	11.5
2017-4. Çeyrek	56.7	7.3
2018-1. Çeyrek	55.4	7.5
2018-2. Çeyrek	60.9	5.8
2018-3. Çeyrek	35.6	2.5
2018-4. Çeyrek	34.9	-2.7
2019-1. Çeyrek	35.7	-2.6
2019-2. Çeyrek	37.4	-1.7
2019-3. Çeyrek	40.4	1
2019-4. Çeyrek	40.8	6.4
2020-1. Çeyrek	50.2	4.5
2020-2. Çeyrek	53.4 / 33.9(r)	-10.3
2020-3. Çeyrek	45.3	6,3
2020-4. Çeyrek	44.5	5.9

50 eşik değerinin altında olduğu görülen dönemler 2018 ikinci yarısı, 2019 yılı ve 2020 yılı ikinci yarısıdır. 50 eşik değerinin altında hesaplanmış olan bu değerler, GSYH değişim oranlarının seyrine, eğilimine işaret etmektedir. 2019 yılı sonunda toplanan anketlerle belirlenmiş olan, 2020 yılı ikinci çeyrek dönemi endeks değeri, 2020 yılında korona virüs pandemisi nedeniyle, yukarıda da ifade edildiği gibi, revize edilmiştir. Revizyon işlemi yeni bir anket yapılmaksızın, bu endeks ile paralellik gösteren ve aylık hesaplanan diğer kurumların hesapladığı beklenti endekslerinde oluşan düşüş dikkate alınarak revize edilmiştir.

Şekil 17: 2017-2020 dönemi GSYH büyüme oranları ile beklenti endeksi değerleri karşılaştırması

Yukarıdaki tablo ve şekil incelendiğinde, bileşik endeks değerleri ile GSYH değişim oranlarının yeni trendi takip ettiği, benzer eğilim çizgisine sahip olduğu görülmektedir.

2. Bileşik Beklenti Endeks Değerlerinin Diğer Endeksler ile Mukayesesi

Diğer kurumlar tarafından hesaplanan beklenti ve güvene dair bilgi veren endeksler, kamuoyuyla paylaşmakta ve piyasalarda takip edilmektedir. Aşağıdaki tabloda, bileşik endeks değerleri, TÜİK Ekonomi Güven Endeksi, TCMB Reel Kesim Güven Endeksi, İstanbul Sanayi Odası PMI Türkiye Endeksi ve MUSİAD SAMEKS endeksleri yer almaktadır. Farklı içeriğe ve hesaplama yöntemine sahip bu endeksler arasında tutarlılık olduğu görülmektedir. Diğer kurumların ürettiği endekslerin, alt bileşenleri beklentileri de içermektedir.

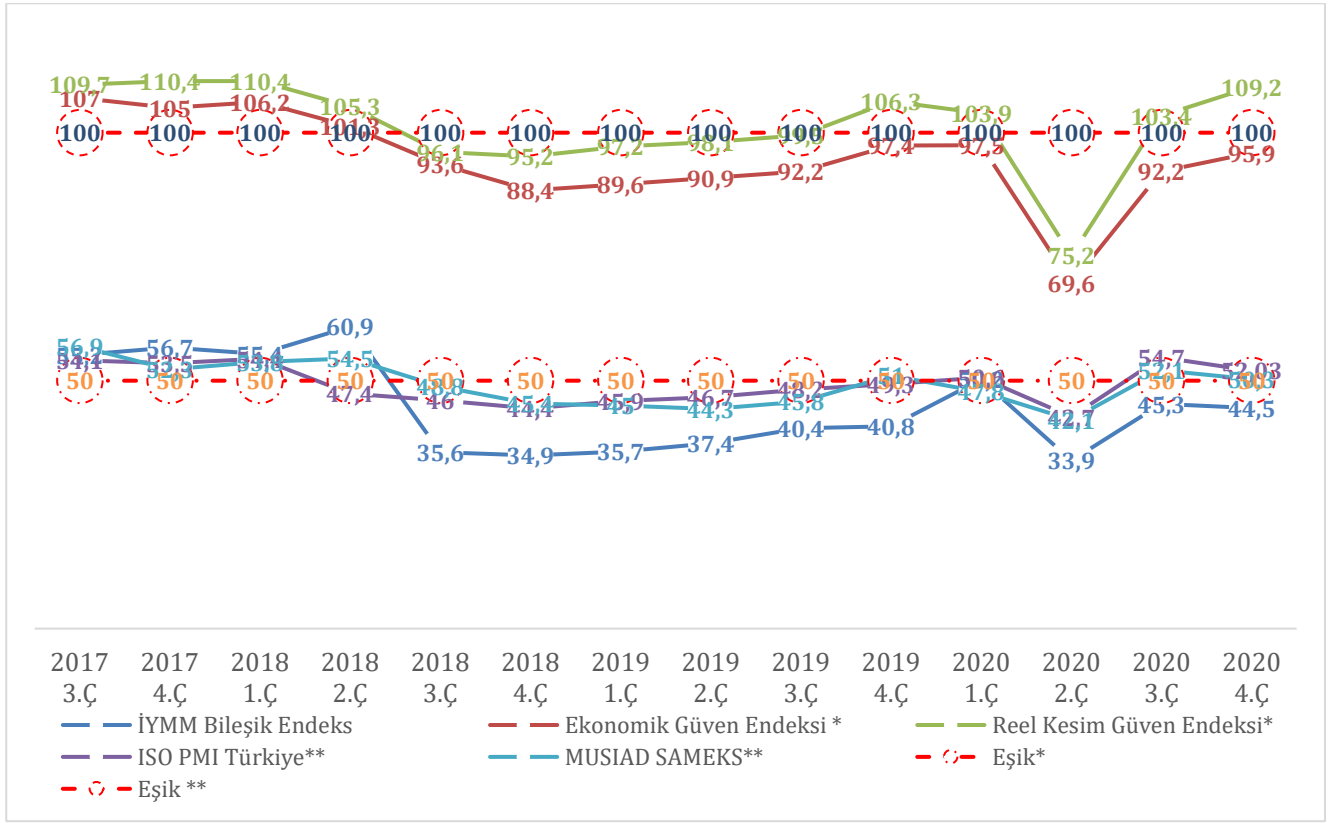
Tablo 7
2017-2020 dönemi bileşik endeks ile diğer endekslerin karşılaştırması

	İYMM Bileşik Endeks	Ekonomik Güven Endeksi*	Reel Kesim Güven Endeksi*	ISO-PMI Türkiye**	MUSİAD SAMEKS**
2017-3. Çeyrek	55.2	107	109.7	54.1	56.9
2017-4. Çeyrek	56.7	105	110.4	53.5	52.3
2018-1. Çeyrek	55.4	106.2	110.4	54.4	53.8
2018-2. Çeyrek	60.9	101.3	105.3	47.4	54.5
2018-3. Çeyrek	35.6	93.6	96.1	46.0	48.8
2018-4. Çeyrek	34.9	88.4	95.2	44.4	45.4
2019-1. Çeyrek	35.7	89.6	97.2	45.9	45.0
2019-2. Çeyrek	37.4	90.9	98.1	46.7	44.3
2019-3. Çeyrek	40.4	92.2	99.5	48.2	45.8
2019-4. Çeyrek	40.8	97.4	106.3	49.3	51.0
2020-1. Çeyrek	50.2	97.5	103.9	50.6	47.8
2020-2. Çeyrek	53.4/33.9(r)	69.6	75.2	42.7	42.1
2020-3. Çeyrek	45.3	92.2	103.4	54.7	52.1
2020-4. Çeyrek	44.5	95.9	109.2	52.03	50.3

*Endeks aylık yayınlanmaktadır, Referans değeri 100'dür, Üçer aylık ortalamalar hesaplanmıştır.

**Endeks aylık yayınlanmaktadır, Referans değeri 50'dir, Üçer aylık ortalamalar hesaplanmıştır.

Grafikte, iki ayrı eşik seviyesine göre değerlendirilmesi gereken endeksler yer almaktadır. Ekonomi Güven Endeksi ve Reel Kesim Güven Endeksi eşik değeri 100, İstanbul Sanayi Odası PMI (Türkiye) Endeksi ve MUSİAD SAMEKS endekslerinde ise İstanbul Yeminli Mali Müşavirler (İYMM) bileşik endeksinde olduğu gibi eşik değeri 50 olarak kullanan endekslerdir. Eşik değerlerindeki farklılaşmadan ve yapısal farklılıklardan bağımsız olarak, endekslerdeki benzer eğilim Şekil.18'de de görülmektedir.

Şekil 18: 2017-2020 dönemi güven endeksleri ile beklenti endeksi karşılaştırması

BÖLÜM 2:

**KARŞILAŞILAN SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

1. Anketin Genel Çerçevesi ve Yapısı

Daha önceki bölümde detaylı şekilde açıklanan, 2017 yılından itibaren üçer aylık periyodlarla ölçülen ekonomi beklenti endeksi anketi kapsamında, bileşik endeks, firma ölçeklerine göre endeksler ve sektörler endeksler hesaplanmıştır. 2019 yılı ikinci yarısından itibaren, ankete, açık uçlu soru olarak, sektördeki başlıca sorun ve çözüm önerisi de eklenmiştir. Belirtilen sorunlar ve çözüm önerileri ayrıntılı olarak dönemlik raporlarda sunulmuştur. Bu bölümde, dönemler arası karşılaştırma yapılmış, 2020 3. ve 4. çeyrek dönemi veri ve bilgileri analiz edilmiştir.

1.1. Amaç ve Kapsam

Sorularla, sektörlerin ve firmaların analiz dönemlerinde karşılaştıkları sorunun/sorunlarının ve çözüm önerisin/önerilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede ana amaç, sorunların ve çözüm önerilerinin firmalar, sektörler ve dönemler açısından benzerliklerini ve farklılıklarını analizi etmektir. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası anket formlarını Oda'ya kayıtlı yeminli mali müşavirlere göndermiş, yeminli mali müşavirler tarafından doldurulan anketler odaya iletilmiş, işlenmesi ve analiz edilmesi için Oda tarafından üniversiteye yönlendirilmiştir.

Firmalar, büyük, orta ve küçük ölçekli firmalar olarak sınıflandırılarak incelenmiştir. Firmalar ciro düzeylerine göre üç gruba ayrılmıştır. Gruplandırmada, 10 Milyon TL'den az ciroya çalışana sahip firmalar küçük ölçekli; 10-50 Milyon TL arası ciroya sahip firmalar orta ölçekli; 250 milyon TL üstü ciroya sahip firmalar büyük ölçekli firmalar olarak belirlenmiştir. Firmalar çalışan sayılarına göre ise üç gruba ayrılmıştır. Gruplandırmada, 50 kişiden az çalışana sahip firmalar küçük ölçekli; 50-250 kişi çalıştıran firmalar orta ölçekli; 250 kişiden fazla çalışana sahip firmalar büyük ölçekli firmalar olarak belirlenmiştir.

Sektörler, Madencilik ve Enerji, Tekstil, İnşaat, Ticaret, Turizm, İmalat, Finans, Otomotiv, Bilişim, Sağlık, Lojistik ve Taşımacılık, Tarım, Gıda olmak üzere 13 başlıkta ele alınmıştır.

Sorunlar ve çözüm önerileri, yukarıda ifade edilen kategorilerde, anket uygulanan dönemler dikkate alınarak mukayeseli şekilde hesaplanmıştır. Bunlar, 2019 3.Çeyrek, 4.Çeyrek / Covid-19 dönemi (2020 Nisan) / 2020 1.Çeyrek, 2.Çeyrek / 2020 3.Çeyrek, 4.Çeyrek.

1.2. Değerlendirme Yöntemi

Açık uçlu olarak doldurulmuş olan anketler işlenmiş, kategorilere atamaları yapılmış ve sayısal analizleri yapılmıştır. Bu aşamalarda anket dolduran yeminli mali müşavirlerden alınan sorun ve çözüm önerilerinin raporlanması yapılırken değişikliğe gidilmemiş, tasnif edilirken standartlaştırılmıştır.

Anketlerin değerlendirilmesi sonucunda yapılan tespitler 20 ana grupta toplanmıştır. İlk aşamada yapılmış olan çözüm önerileri faaliyet alanı ve sektörden bağımsız olarak değerlendirilmiş ve sunulmuştur. İkinci aşamada ise her bir sektöre özgü tespitler ve çözüm önerileri ve geçmiş dönemlerden farkı incelenmiştir.

Elde edilen anketlerden hareketle yapılan analizler vasıtasıyla toplulaştırılmış sonuçlar elde edilmiştir. Önceden belirlenmiş kategorilere atanan sorunlara ilişkin geçmiş dönemlerde yapılmış olan çözüm önerileri kategorileri mevcuttur. Bunlar aşağıdaki tablodan takip edilebilir.

Açık uçlu sorularda sorunların kategorize edilmesinde, “Aykaç Alp ve Yağmur, İstanbul Ticaret Odası Ticari Faaliyet Endeksi ve Meslek Komiteleri Tespit ve Önerileri, 2016, İstanbul: İTO Yayınları” künyeli çalışmada kullanılmış olan metodoloji esas alınmıştır.

Açık uçlu soruların kategorilere ayrıştırmada kullanılan kategoriler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Sorunlar	Genel Çözüm Önerisi
Vergi Yüğü	AB normlarına uyum sağlanması, vergi oranları arasındaki farklılığın giderilmesi
Tahsilat Sorunları	Çek yasasında geri dönme ve ödenmeme sorunlarını giderici düzenleme yapılması
Mevzuattan kaynaklanan üretim sürecini aksatan sorunlar	Mevzuatın takip edilmesi ve bilgilendirilmesi, yapılacak düzenlemeler ve uygulamadaki aksaklıklar konusunda görüşlerinin kamu otoritesine aktarılması
Kalifiye Personel Eksikliği	Kalifiye personel eksiğinin azalması için işgücü maliyetlerinin düşürülmesi ve eğitim seçeneklerinin arttırılması önerilmiştir.
Sektöre Özel Sorunlar	İlgili sektöre has sorunlar yer almakta sektöre özel çözümler sunulmaktadır.
Maliyet Artışı	Fiyat ve vergi politikasında iyileştirme yapılması
Kayıt Dışı	Denetimlerin arttırılması, yaptırımlar uygulanması, vergi yüklerinin düzenlenmesi
Talep Daralması	Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi, yeni pazarlar bulunması için çalışmalar yapılması
Finansman Sorunları	Bankalardan daha uygun kredi sağlanması.
Teşvik	Mevcut imkanlar konusunda bilgilendirme çalışmaları arttırılmalı
Döviz Kuru	Döviz kurunda aşırı dalgalanmaların ve belirsizliğinin giderilmesi
Rekabet	Piyasada oluşan rekabet koşullarının düzenlenmesi.
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	Seçimler ya da iktisadi dalgalanma dönemleri öncesi ve sonrasında yaşanan belirsizlik sürecinin olabildiğince kısılması
Hammadde	Hammadde temin sürecinde yaşanan aksaklıkların çözümü için kamu otoritesinin ilgili sektörlerde planlama ve teşviklerde bulunması
Küresel Belirsizlikler	Komşu ülkelerde yaşanan daralma ve istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunlar
Üretim	Üretim sürecinde mevzuat ve bürokratik engeller sebebiyle karşılaşılan sorunlar giderilmeli.
Bürokrasi	Mevzuatın basitleştirilmesi ve hızlı uygulanır hale getirilmesi
Tanıtım	Pazarlama ve reklam kampanyaları vasıtasıyla ürün ve ülke imajı çalışmaları yapılması
Denetim	Denetim sürecinin daha basit ve şeffaf hale getirilmesi, standartlar getirilmesi, yaptırımların daha belirgin hale getirilmesi.
Altyapı Eksikliği	Çevre ve trafikte yaşanan sorunların giderilmesine ilişkin projeler hazırlanması ve mevzuatta düzenlemeler yapılması

2. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Anket dönemlerinde sorunu ve çözüm önerisini belirlemeye yönelik açık uçlu sorulara verilmiş olan cevaplardan üretilen başlıca sorunlar ve çözüm önerileri, dönemlerin özelliklerine bağlı olarak benzerlik ve/veya farklılık göstermektedir. Ayrıca, diğer anketlerle mukayese edildiğinde, bu anket sonuçlarının büyük ölçüde ortak özelliklere yanında, daha kapsamlı içeriğe sahip olduğu da görülmektedir.

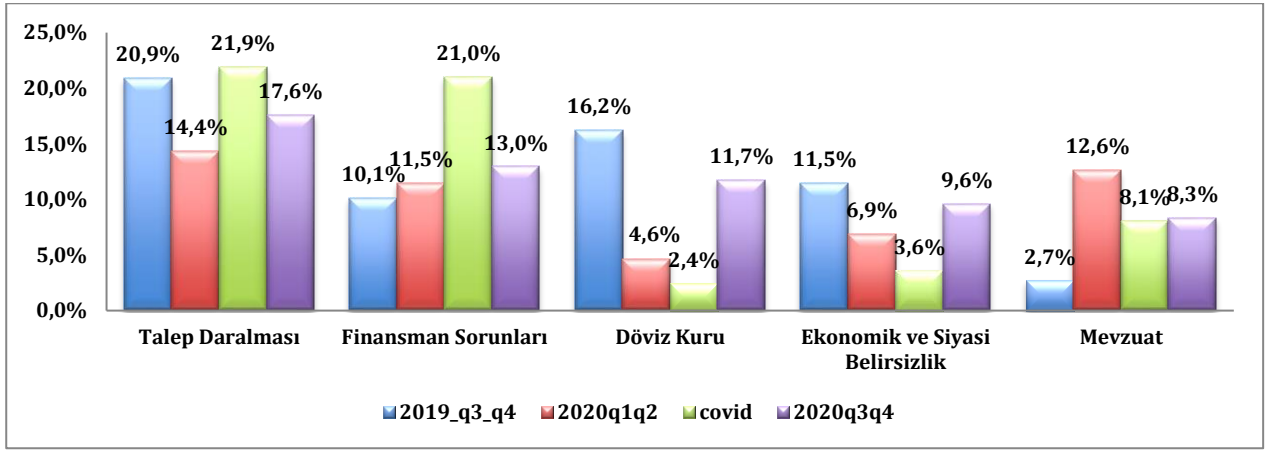
Son dört dönemde açık uçlu sorulara verilmiş olan cevaplar incelendiğinde birbirine yakın oranlarda talep daralmasının her dönemde ilk sırada çıktığı görülmektedir. Finansman sorunları da her dönemde ilk beş sorun arasında üst sıralarda bulunmaktadır. Diğer sorunlar ise, dönemler açısından farklılıklar göstermektedir. Dönemler itibarıyla karşılaşılan başlıca sorunlar (ilk beş sorun), aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8
Anket Dönemleri itibarıyla karşılaşılan toplulaştırılmış başlıca sorunlar

Başlıca Sorunlar							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	31%	Talep Daralması	26%	Talep Daralması	31%	Talep Daralması	29%
Döviz Kuru	24%	Mevzuat	23%	Finansman Sorunları	30%	Finansman Sorunları	22%
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	17%	Finansman Sorunları	21%	Maliyet Artışı	14%	Döviz Kuru	19%
Finansman Sorunları	15%	Vergi Yüğü	16%	Kalifiye Personel	13%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	16%
Tahsilat Sorunları	13%	Maliyet Artışı	14%	Tahsilat Sorunları	12%	Mevzuat	14%

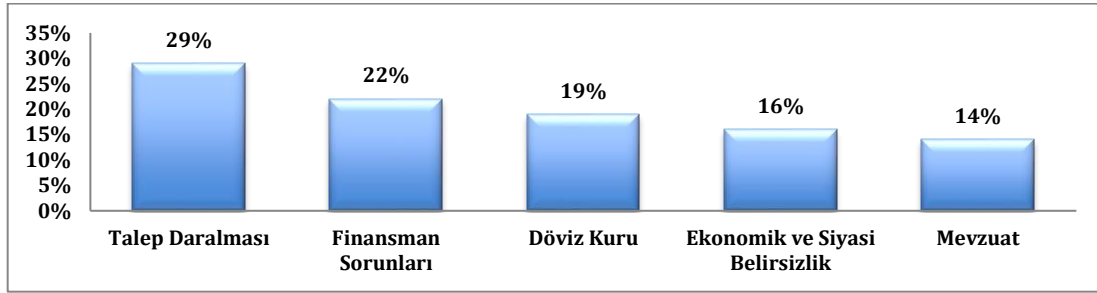
Her dönem ilk beş içinde yer alan sorunlar başlıca sorunlar olarak tanımlanmıştır. Bu sorunlar toplam sorunların ortalama %80'ne ulaşmaktadır. Söz konusu sorunlar anketlerin manşet veya ortalama sorunlarını yansıtmakta, bu nedenle toplulaştırılmış sorunlar olarak ifade edilmiştir.

Aşağıdaki şekil, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde karşılaşılan başlıca sorunların toplam sorunlar içindeki ağırlıklarının diğer dönemler ile karşılaştırılmasını göstermektedir. Şekil, sorunların dönemler açısından değişimine işaret etmektedir.

Şekil 19: 2020 3. ve 4. çeyrek anket döneminde karşılaşılan bileşik başlıca sorunların diğer dönemlerle karşılaştırması

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde karşılaşılan başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 20: 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde karşılaşılan başlıca sorunlar

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Koronavirüs etkisi ile hem yerli hem de yabancı müşterinin oldukça azaldığı, müşterilerin harcama eğilimlerinin değişerek sadece temel ihtiyaçlarına yöneldikleri dile getirilmiştir. Pandemi nedeni ile beklenen düzeyde satış ve ihracat gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir. Salgına karşı daha etkin tedbirler alınarak hastalığın kontrol altına alınması istenmiştir. Ayrıca firmaların vergi yükü, istihdam, enerji gibi maliyetleri, finansman kaynağı gibi konularda desteklenmesi talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Azalan talep ile birlikte firmaların kar oranlarının düştüğü, sermayelerinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Nakit darlığı nedeni ile kredi ihtiyacının arttığı ancak kredilere ulaşmanın zor olduğu ifade edilmektedir. Düşük faizli kredi imkânı sunulması, teşviklerin arttırılması, üretimi destekleyen ve döviz kurlarındaki dalgalanmaları kontrol altına almayı amaçlayan politikaların uygulanması talep edilmiştir.

Döviz Kuru: Girdiler ithalata dayalı olduğu için kur riskinin mevcut olduğu ve kurlardaki artışın ve TL'nin değer kaybetmesinin firmaları olumsuz etkilediği, maliyetleri arttırdığı belirtilmiştir. Girdilerin döviz ile alınmasına rağmen satışların TL ile yapılması firmaların karlarında düşüşe neden olduğu ifade edilmiştir. Ekonomik güvenin temin edilmesi, yabancı sermaye girişinin sağlanması, üretimi destekleyici teşvikler uygulanması talep edilmiştir.

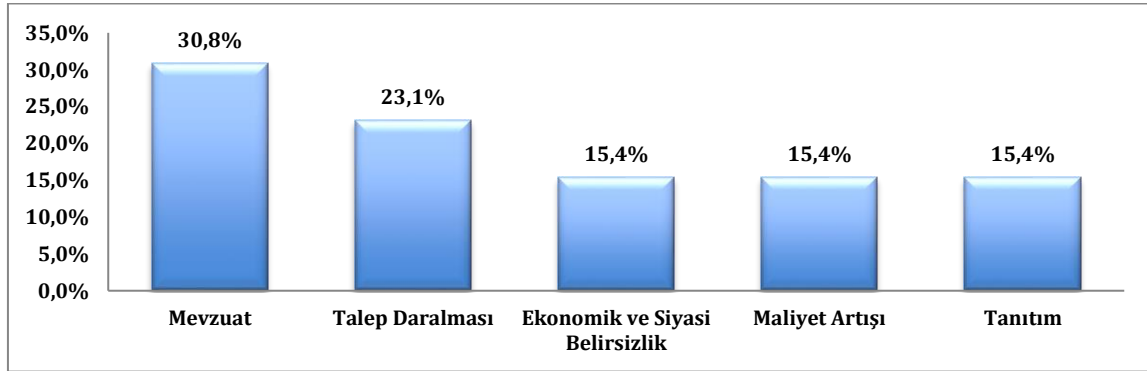
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandemi nedeni ile ülke ekonomisinin yavaşladığı, gelecek kaygısının arttığı, diğer ülkeler ile yaşanan sorunların ihracata olumsuz etki yarattığı aktarılmıştır. İhracatı artırıcı önlemler alınması, teşviklerin genişletilerek ekonomiye canlılık getirilmesi talep edilmiştir.

Mevzuat: Pandemi döneminde mücbir sebep kapsamına alınmayan sektörlerin bu süreçte sorunlar yaşadığı, uluslararası ticaretin salgın sebebiyle olumsuz etkilendiği dile getirilmiştir. Makroekonomik politikaların dengeli belirlenmesi ve uygulanması talep edilmiştir.

3. Ciro Düzeyine Göre Firmaların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

3.1. Küçük Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibarıyla sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 21: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Mevzuat: Nakit kullanımının sınırlandırılarak yenileme ve modernizasyon yatırımları için yatırım indiriminin sektör ayrımı yapılmaksızın geri getirilmesi istenmiştir.

Talep Daralması: İçinde bulunulan salgın dolayısıyla talepte ciddi oranlarda azalma olduğu ve işyeri iflaslarının artacağı belirtilmiştir. Uzun vadeli planlar yapılması, işyerlerinin kredilerin yapılandırılması, kamu alacaklarının ertelenmesi, kısa çalışma ödeneği süresinin uzatılması gibi birçok alanda desteklenmesi istenmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Salgına karşı bir aşı ya da ilacın bulunamamış olması ve artan vaka sayıları ile 4. Çeyreğin daha zor geçeceği öngörülmektedir.

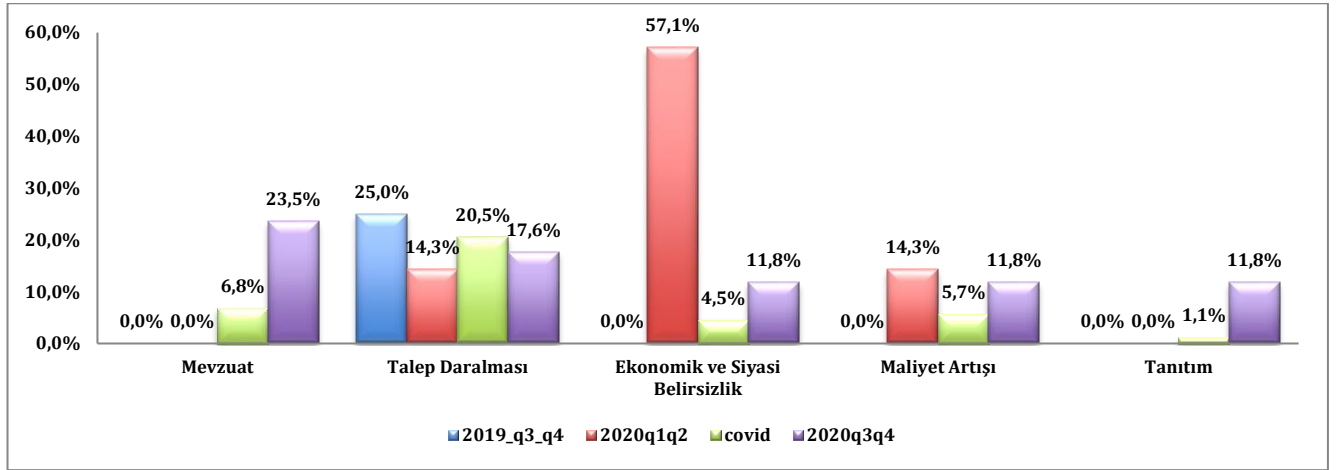
Maliyet Artışı: Girdi maliyetlerinin döviz bazlı olduğu ve dövizin artışı ile maliyetlerin de arttığı söylenmiştir.

Tanıtım: Komşu ülkeler ile iyi ilişkiler kurarak Pazar payının arttırılması istenmiştir. Turizm bölgelerinin reklamlarının iyi yapılması, bölgelere temizlik ürünlerinin bedava dağıtılması ve kontrollerin arttırılması istenmiştir.

Küçük ölçekli firmaların geçmiş dönemlerindeki ilk beş soruna baktığımızda; talep daralması'nın dört dönemde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Finansman sorunları ilk üç dönemde ilk beş içerisinde yer alırken 2020 ikinci yarısında ilk beş içerisinde yer almamış, bu dönemde sorunlar farklılaşmıştır. Tablo 9. ve şekil 22. ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 9
Ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

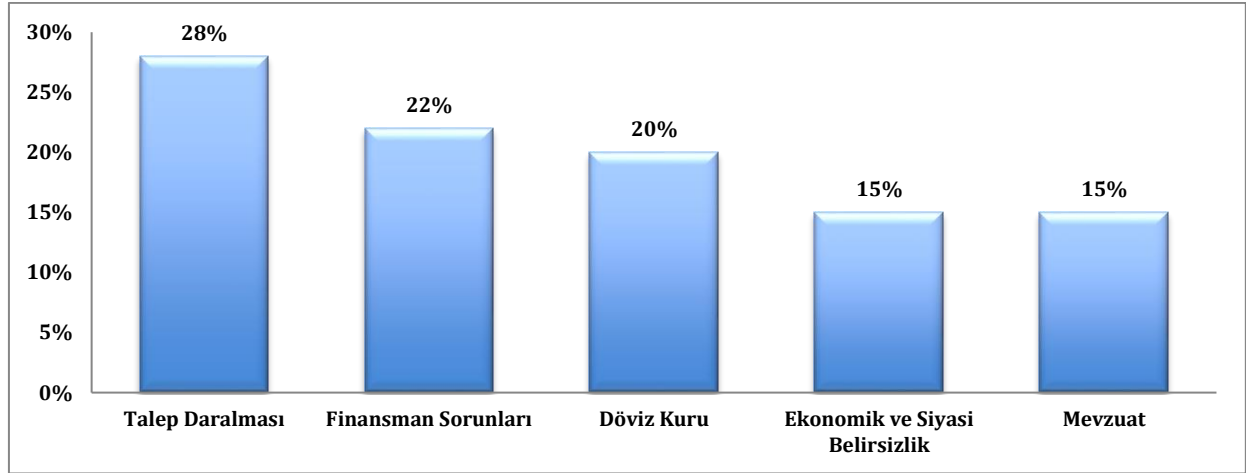
Ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	25%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	40%	Finansman Sorunları	31%	Mevzuat	30,8%
Finansman Sorunları	25%	Finansman Sorunları	20%	Talep Daralması	29%	Talep Daralması	23,1%
Sektör Kaynaklı Sorunlar	25%	Maliyet Artışı	20%	Tahsilat Sorunları	19%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	15,4%
Talep Daralması	25%	Talep Daralması	20%	Kalifiye Personel	13%	Maliyet Artışı	15,4%
				Mevzuat	8%	Tanıtım	15,4%

Şekil 22: Ciro düzeylerine göre küçük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

3.2. Orta Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 23: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Üretimde dışa bağımlılığın arttığı ve salgın döneminde müşteri siparişlerinin gittikçe azaldığı belirtilmiş. Radikal tedbirler alınarak salgını olabildiğince hızlı bir şekilde kontrol altına almak gerektiği ifade edilmiştir.

Finansman Sorunları: Faiz oranlarının artması, salgının etkisi ile piyasa şartlarının zorlaştığı, cirolarda ciddi düşüşlerin yaşandığı iletilmiştir. Firmaların finansman desteğine ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.

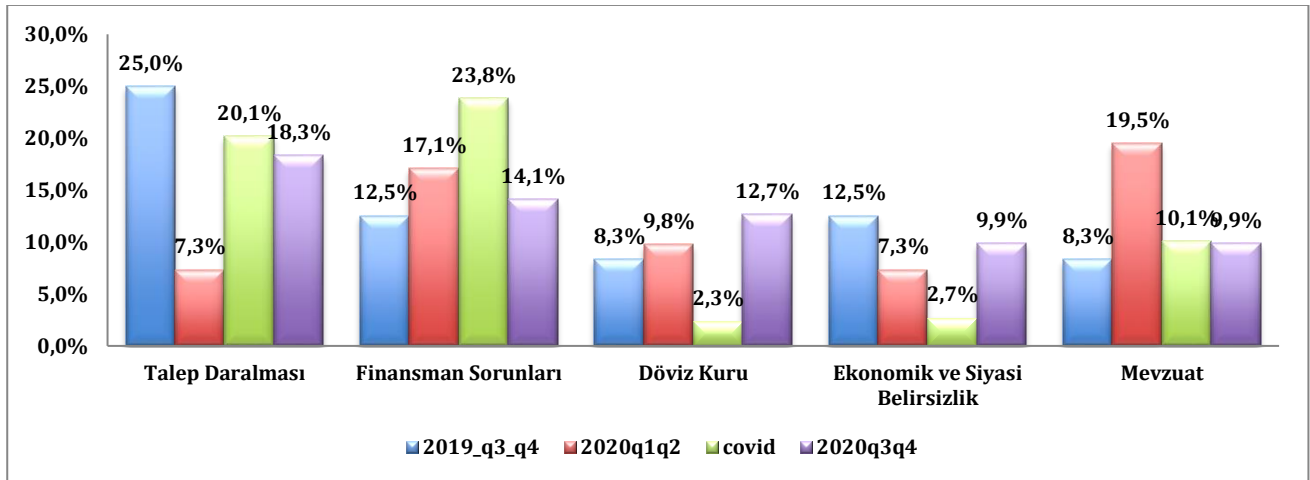
Döviz Kuru: Döviz kurlarında yaşanan artış nedeniyle maliyetlerde artış yaşandığı ve firmaların kar kaybına sebebiyet verdiği dile getirilmiştir. Kurlardaki artışın durdurulması ve düşüşün sağlanması için tedbirler alınması talep edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: gelecekte ne ile karşılaşılacağını tahmin edilemediği, ekonominin bozulduğu ve güven duygusunun kaybolduğu belirtilmiştir.

Finansman sorunları, orta ölçekli firmalarda dört dönem önemini koruyan bir sorundur. İncelenen dört dönem içerisinde her zaman ilk beşte yer almıştır. Talep Daralması ve Döviz Kuru sorunları ise üç dönemde ilk beş sorun arasında çıkmaktadır. Tablo 10. ve şekil 24. ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 10
Ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

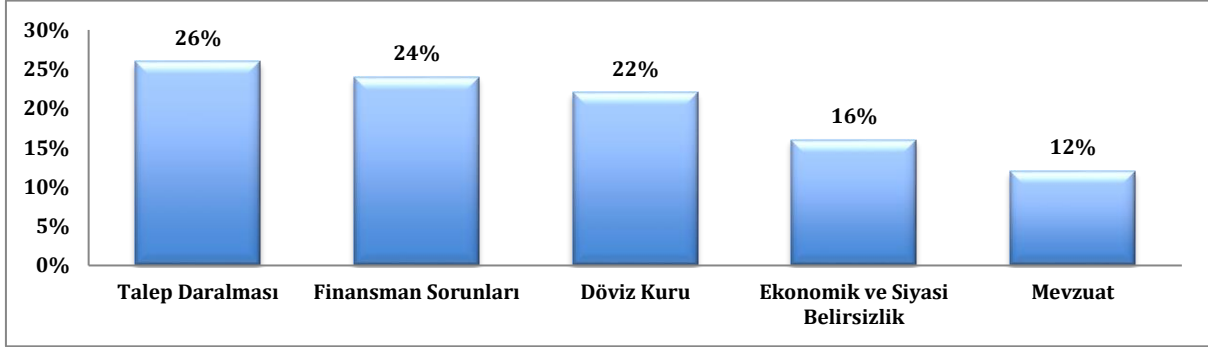
Ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	36%	Mevzuat	36%	Finansman Sorunları	30%	Talep Daralması	28%
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	29%	Finansman Sorunları	25%	Talep Daralması	26%	Finansman Sorunları	22%
Finansman Sorunları	21%	Teşvik	25%	Mevzuat	13%	Döviz Kuru	20%
Bürokrasi	7%	Döviz Kuru	7%	Kalifiye Personel	11%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	15%
Döviz Kuru	7%	Maliyet Artışı	7%	Maliyet Artışı	10%	Mevzuat	15%

Şekil 24: Ciro düzeylerine göre orta ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

3.3. Büyük Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 25: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Korona virüsün ekonomik durgunluğa ve beklenen düzeyde satış yapılamamasına neden olduğu ifade edilmiştir. Salgın döneminin sona ermesi ve sonrasında ekonomiyi iyileştirici adımlar atılması talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Piyasada nakit darlığı olduğu, kredi ihtiyacının arttığı ancak kredilerinin geri dönüşünde sorunların yaşanacağı belirtilmiştir. Yatırımlar için finansman olanaklarının yetersiz olduğu iletilmiştir. Virüs tehdidi geçene kadar düşük faizli finansman temini ve istihdam teşviklerinin uzatılması istenmiştir. Ayrıca borçlu firmalar için borç yapılandırılması talep edilmiştir.

Döviz Kuru: Döviz kurlarındaki dalgalanmaların fazla olması nedeni ile sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir. Makroekonomik politikaların dengeli belirlenmesi ve uygulanması talep edilmiştir.

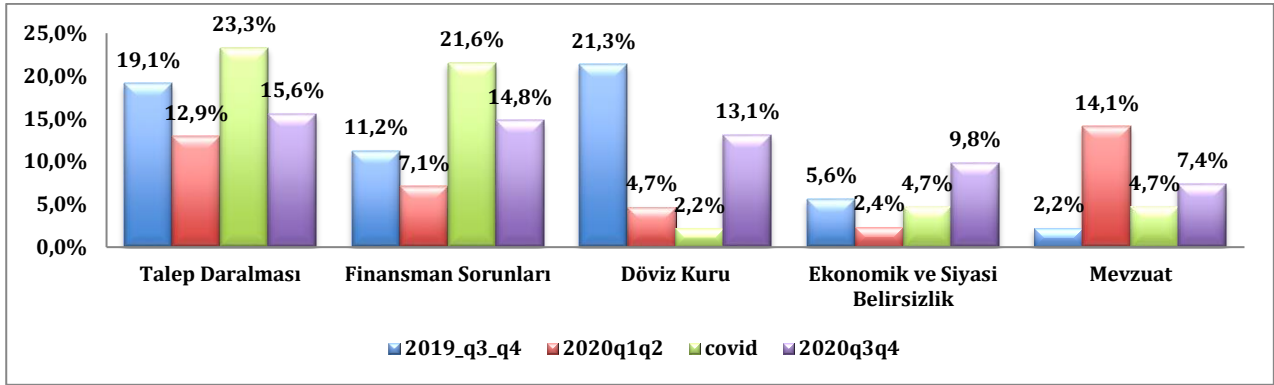
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandemi için alınan önlemlerin etkisi ile ihracat yollarının kapanmış olduğu ve siyasi sebeplerin yurtdışı misafirleri olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Piyasalarda istikrar sağlanması ve güvenin tesis edilmesi önerilmiştir.

Mevzuat: Devlet destekli projelerde piyasa şartlarının girişimcileri zorladığı, belge düzeninin sorunlar yarattığı belirtilmiştir. Mevcut standartların kontrol edilmesi ve yapısal reformların yapılması istenmiştir.

Büyük ölçekli firmalarda, anket dönemlerinde talep daralması sorunu her zaman ilk beş sorun içerisinde yer almaktadır. Son iki dönemde ise firmaların en önemli sorunu haline gelmiştir. Finansman sorunları ise, her anket döneminde gündeme gelmiş olmakla birlikte son iki dönem içerisinde en önemli ikinci sorun olarak ön plana çıkmaktadır. Tablo 11. ve şekil 25. ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 11
Ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

Ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	32%	Vergi Yüğü	23%	Talep Daralması	31%	Talep Daralması	26%
Talep Daralması	29%	Mevzuat	21%	Finansman Sorunları	29%	Finansman Sorunları	24%
Finansman Sorunları	17%	Talep Daralması	20%	Maliyet Artışı	17%	Döviz Kuru	22%
Maliyet Artışı	12%	Maliyet Artışı	14%	Kalifiye Personel	15%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	16%
Tahsilat Sorunları	10%	Finansman Sorunları	11%	Tahsilat Sorunları	8%	Mevzuat	12%
		Rekabet	11%				

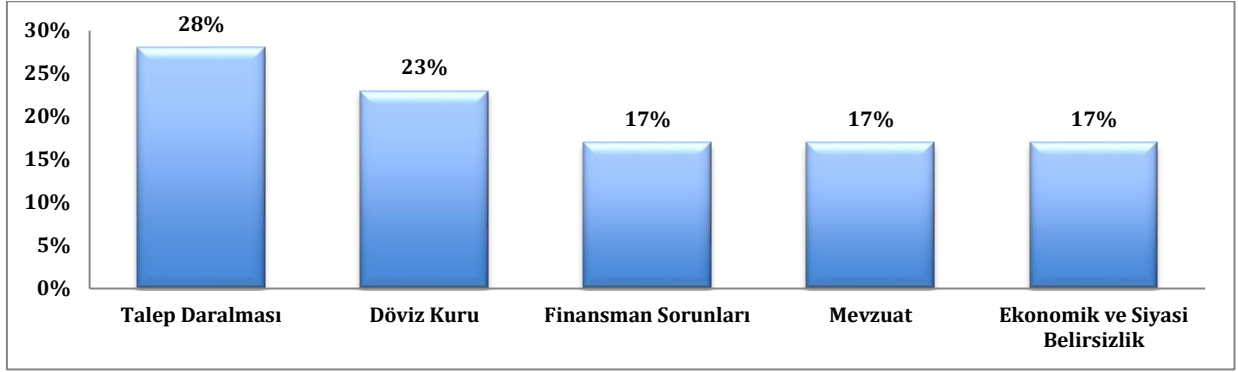

Şekil 26: Ciro düzeylerine göre büyük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

4. Çalışan Sayılarına Göre Firmaların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

4.1. Küçük Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 27: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Pandemi etkisi ile tüketicinin gelir düzeyinin düşmesi, harcamaya eğilimlerinin değişmesi ile satışlarda azalma olduğu belirtilmiştir. Düşük faizli kredi imkânı sunulması, tüketicinin satın alma gücünün arttırılması istenmiştir.

Döviz Kuru: Döviz kurundaki artışlar sebebiyle maliyetlerde artış yaşandığı ifade edilmiştir. Uygulanacak politikalar ile döviz kurlarındaki oynaklığın önüne geçilmesi talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Firmaların her geçen dönemde ciro kaybının arttığı vurgulanmıştır. Girdi maliyetlerinin azaltılmasına yönelik politikalar benimsenmesi önerilmiştir.

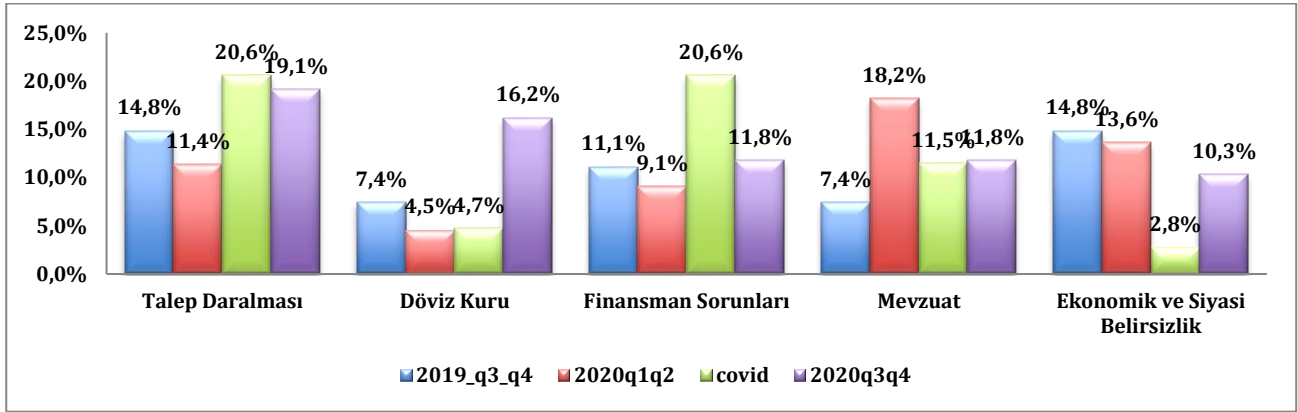
Mevzuat: Pandemi nedeni ile uluslararası ticarete sıkıntılar yaşandığı, firmaların kapalı olmasının sorunlara yol açtığı belirtilmiştir. Covid tedbirlerinin daha da arttırılması ve düzenli takibinin yapılması gerekliliği ifade edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Salgının etkisinin 4. çeyrekte daha çok hissedileceği, gelecek tahmini yaparken stok ve yatırım planlamasının zorlaştığı, ekonomik kriz içinde olduğu ifade edilmiştir. Mükelleflere doğrudan gelir desteği sağlanması ve pandemi döneminde ertelenen vergilerin tekrar ertelenmesi önerilmiştir.

Çalışan sayısına göre küçük ölçekli firmaların geçmiş dört dönem içerisinde önemini koruyan sorunu talep daralmasıdır. Her dönemde ilk beş içerisinde bulunmakla birlikte son dönemde %28 oran ile ilk sırada yer almıştır. Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik ve Finansman Sorunları dört dönemin üçünde yer aldığından en çok karşılaşılan sorunlar arasındadır. Tablo 12. ve şekil 28. çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 12
Çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

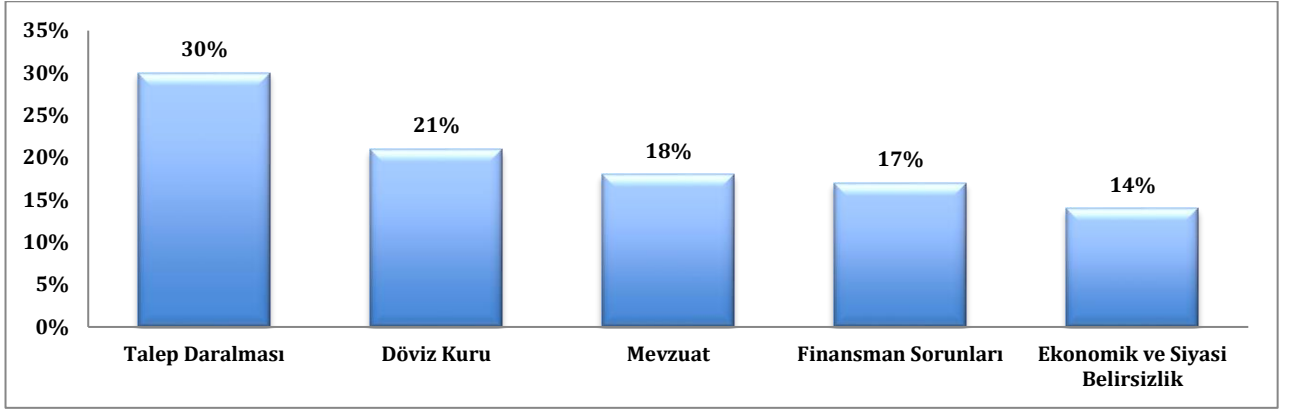
Çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Tahsilat Sorunları	26%	Mevzuat	28%	Finansman Sorunları	29%	Talep Daralması	28%
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	21%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	21%	Talep Daralması	29%	Döviz Kuru	23%
Talep Daralması	21%	Maliyet Artışı	17%	Mevzuat	15%	Finansman Sorunları	17%
Bürokrasi	16%	Talep Daralması	17%	Kalifiye Personel	14%	Mevzuat	17%
Finansman Sorunları	16%	Teşvik	17%	Tahsilat Sorunları	13%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	17%

Şekil 28: Çalışan sayılarına göre küçük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

4.2. Orta Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 29: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Hem yurtiçi hem de yurtdışı talepte ciddi azalma olduğu ve pandeminin bu azalıştaki en büyük etken olduğu belirtilmiştir. Çözüm için uzun vadeli plan yapılarak tedbirlerin alınmasını, yeni sektör arayışının özendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ülkelerin tek tek bu süreç ile mücadelesinin güç olduğu uluslararası kuruluşların ortak hareketinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Döviz Kuru: Kurlardaki artış sebebi ile hammadde girdilerinde artış yaşandığı ve belirsizliğin tedirginlik yarattığı aktarılmıştır. Ekonomide güven telkin edilmesi, salgın için daha etkin önlemler alınması istenmiştir.

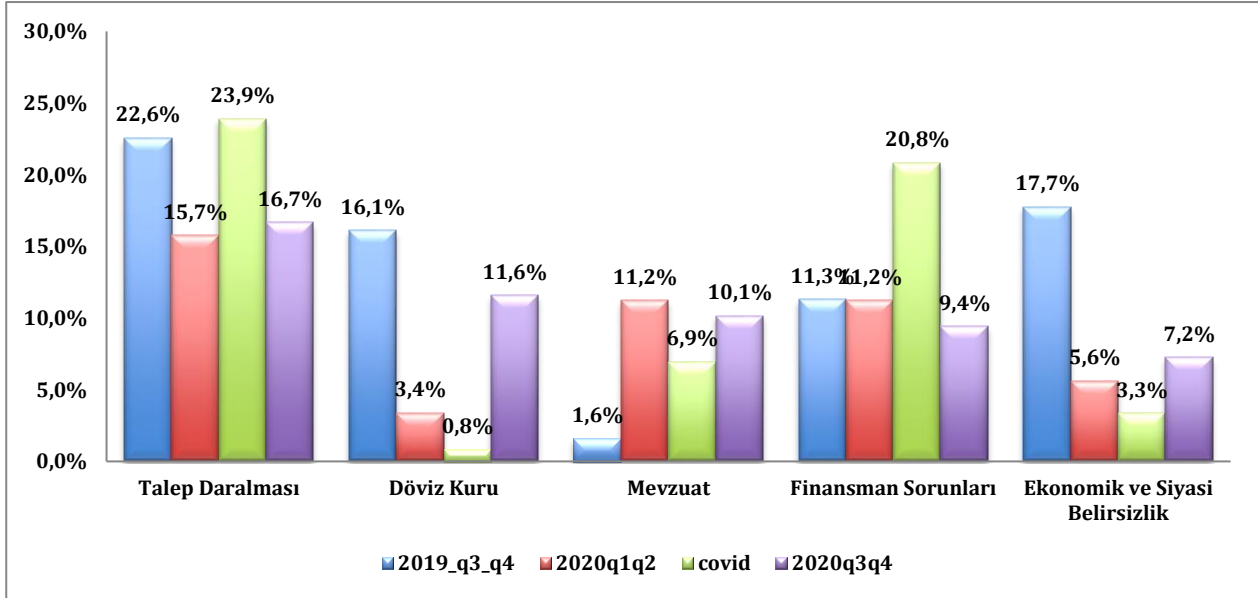
Finansman Sorunları: Sınırlı sermaye yapısı ve düşük kâr marjı sektörleri olumsuz etkilemektedir. Faizlerin yükseliyor olması firmalar için risk teşkil etmektedir. Faiz oranlarının makul seviyelerde kalması, düşük maliyetli finansman kaynağı sağlanması talep edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Hem salgın hem de siyasi olaylar neticesinde belirsizlik yaşandığı ve güven duygusunun zarar gördüğü belirtilmiştir. Ülke yönetiminde şeffaflık ile güven oluşturulması, gelecek planlaması için siyasi belirsizliklerin ortadan kaldırılması talep edilmiştir.

Orta ölçekli firmaların dört dönem içerisindeki ilk beş sorunu incelendiğinde talep daralmasının her dönemde en yüksek oranla gündemde olduğu görülmektedir. Finansman Sorunları ise dört dönemde de ilk beş içinde yer almaktadır. Tablo 13. ve şekil 30. çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 13
Çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

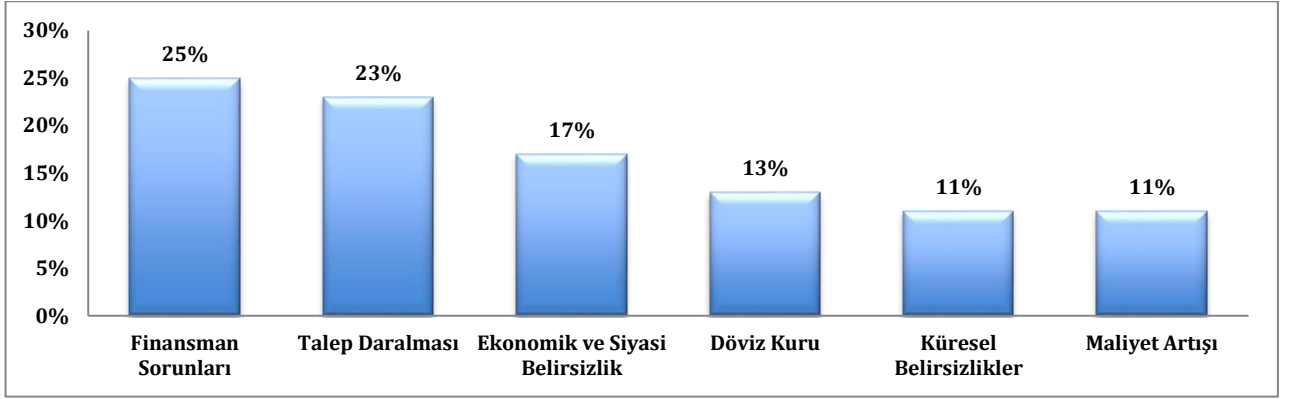
Çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	30%	Talep Daralması	28%	Talep Daralması	32%	Talep Daralması	30%
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	22%	Finansman Sorunları	20%	Finansman Sorunları	28%	Döviz Kuru	21%
Döviz Kuru	20%	Mevzuat	20%	Maliyet Artışı	15%	Mevzuat	18%
Finansman Sorunları	14%	Vergi Yüğü	20%	Kalifiye Personel	13%	Finansman Sorunları	17%
Maliyet Artışı	14%	Teşvik	12%	Tahsilat Sorunları	12%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	14%

Şekil 30: Çalışan sayılarına göre orta ölçekli firmaların 2020 3. ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

4.3. Büyük Ölçekli Firmalar

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 31: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Finansman Sorunları: Salgın sebebi ile alınmış olan önlemlerin firma cirolarına etkisi üzerinde durulmuş, piyasadaki nakit darlığı ve kredi kaynaklarına ulaşımın zor olduğu belirtilmiştir. Salgın ile birlikte hane halkının gelir düzeyinin düştüğü ifade edilmiştir. Finansman desteği talep edilmiş, istihdamın daralmasını engellemek için firmalardan kurumlar vergisi alınmaması, işverenin bu konularda desteklenmesi önerilmiştir.

Talep Daralması: Covid-19 nedeni ile dünya genelinde talepte ciddi oranlarda daralma görüldüğü, ihracatın da yavaşladığı ifade edilmiştir. Teşviklerin artırılarak bürokratik engellerin azaltılması önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Salgının etkisi ile dünya genelinde yaşanan durgunluğa değinilmiş, ülkenin uluslararası alanda yalnızlaştığı belirtilmiştir. Hem salgın hem de siyasi nedenler ile yurtdışından misafir gelmediği ifade edilmiştir. Vergi ve SGK teşvikleri ile sektörlerin devamlılığının sağlanması, uygun kredi imkanları sunulması önerilmiştir.

Döviz Kuru: Firmaların üretiminin ithalata dayalı olduğu ve döviz kurlarındaki artıştan olumsuz etkilendikleri, maliyetlerinin arttığı ifade edilmiştir. Yatırımcıların bürokratik engellere maruz kalmadan, piyasa şartlarından daha uygun finansman sağlanması önerilmiştir. Kur riskini azaltıcı önlemler alınarak sektörün rahatlatılması talep edilmiştir.

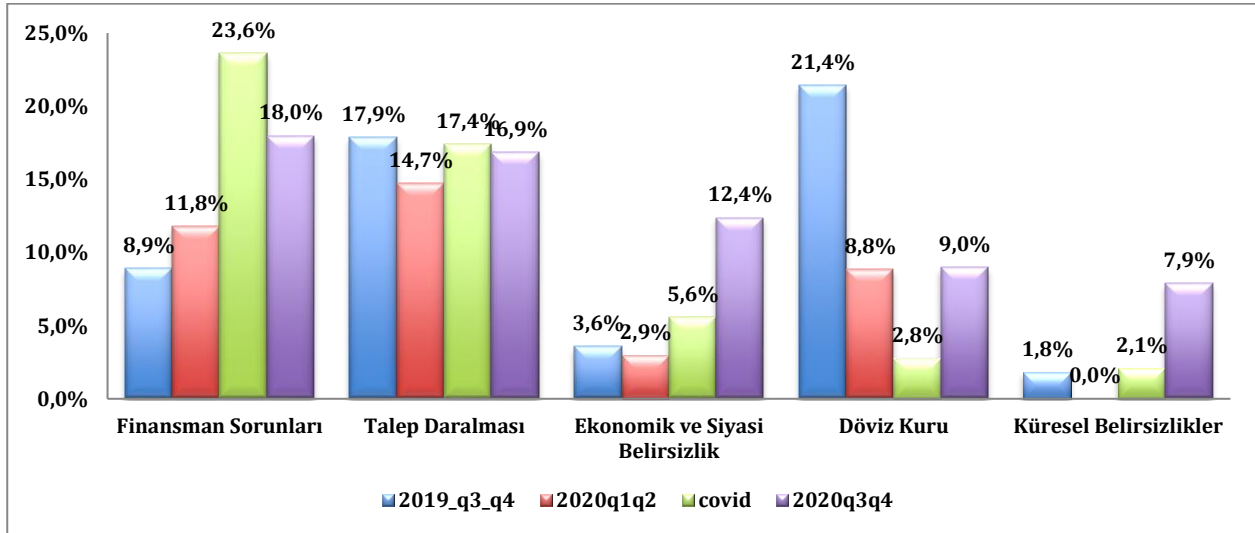
Küresel Belirsizlikler: Pandemi nedeniyle faaliyetlerin olumsuz etkilendiği belirsizliklerin sürdüğü dile getirilmiştir. Sektörleri ayakta tutacak finansal desteğin verilmesi önerilmiştir.

Maliyet Artışı: Talebin düşmesi ile stok maliyetlerinin firmalar için risk teşkil ettiği belirtilmiştir. Artan akaryakıt ve enerji maliyetlerine değinilmiştir. Düşük faizli finansman temini, istihdam teşviklerinin uzatılması ve enerji girdisi için teşvik uygulanması önerilmiştir.

Çalışan sayısına göre büyük ölçekli firmaların incelenen her dönemde ilk beş içerisinde bulunan sorunları finansman sorunları ve talep daralmasıdır. Son iki dönem içerisinde bu sorunlar en yüksek oranlara sahip olarak ilk iki sorun içinde yer almaktadır. Döviz Kuru da üç dönemde ilk beş içerisinde yer alarak önemini korumuştur. Tablo 14. ve şekil 32. çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını, göstermektedir.

Tablo 14
Çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

Çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid Dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	33%	Maliyet Artışı	25%	Finansman Sorunları	35%	Finansman Sorunları	25%
Talep Daralması	25%	Talep Daralması	25%	Talep Daralması	25%	Talep Daralması	23%
Finansman Sorunları	14%	Finansman Sorunları	20%	Maliyet Artışı	21%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	17%
Sektör Kaynaklı Sorunlar	14%	Döviz Kuru	15%	Kalifiye Personel	10%	Döviz Kuru	13%
Tahsilat Sorunları	14%	Hammadde	15%	Tahsilat Sorunları	9%	Küresel Belirsizlikler	11%
						Maliyet Artışı	11%

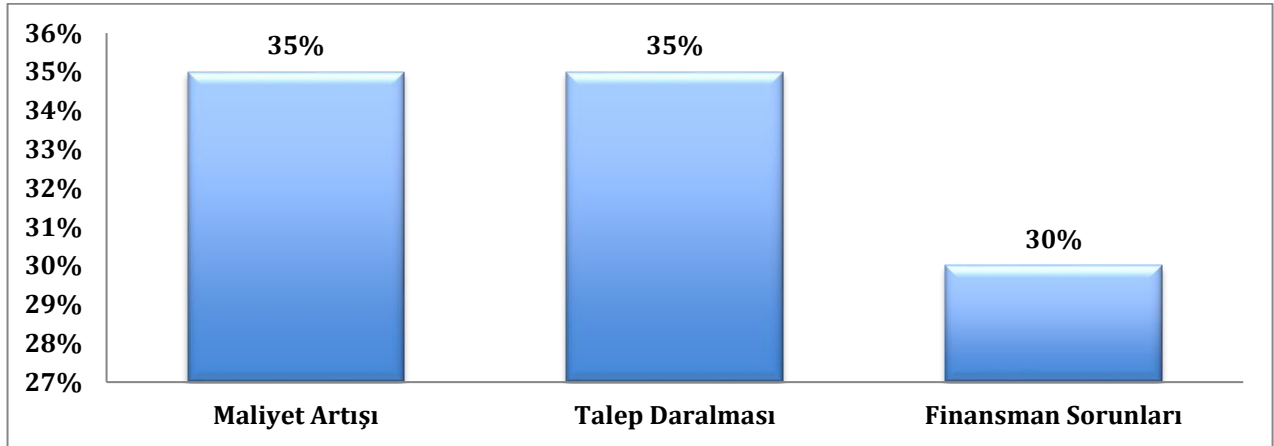

Şekil 32: Çalışan sayılarına göre büyük ölçekli firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması.

5. Sektörlere Göre Karşılaşılan Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

5.1. İnşaat Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde inşaat sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 33: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde inşaat sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Maliyet Artışı: Döviz endeksli olduğu için girdi maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu, karşılanamaz boyuta ulaştığı belirtilmiştir. Yüksek kredi maliyetlerinin müşteri talebini de etkilediği ifade edilmiştir. Satışların devlet tarafından desteklenmesi, kredi faiz oranlarının düşürülmesi önerilmiştir. Dışa bağımlı üretimden uzaklaşarak imalatı özendirmemizin önemi vurgulanmıştır.

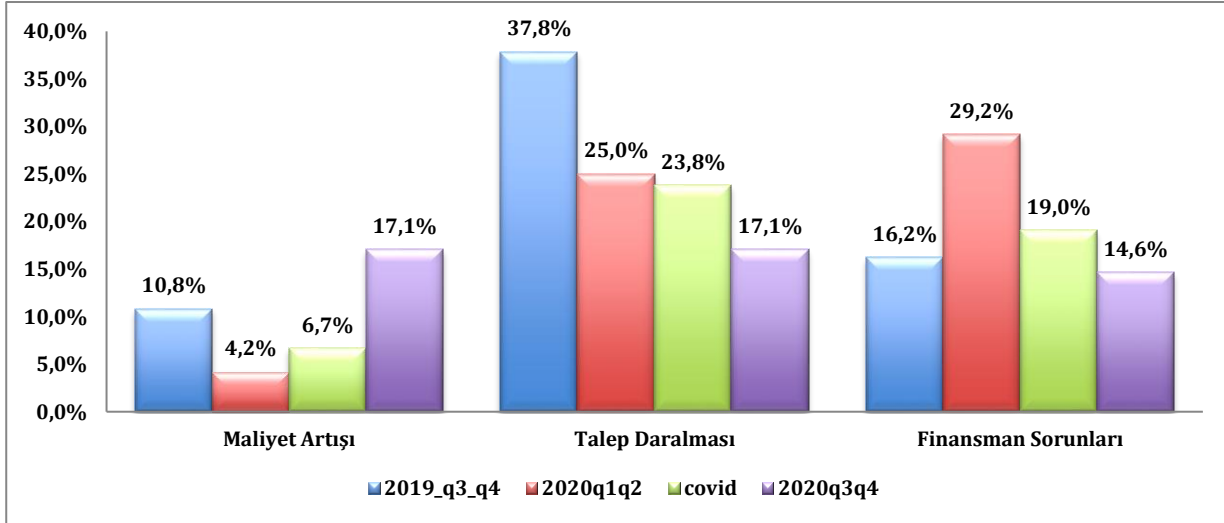
Talep Daralması: Sektörde faizlerin etkisi ile talep durağanlaşmıştır. Tüketicinin finansal araçlara yatırımı tercih etmesinin sektörü olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Düşük faiz desteğinin devam etmesi, inşaat firmalarının da düşük faizli kredi imkânı sunulması önerilmiştir.

Finansman Sorunları: Faiz oranlarındaki artış, enflasyonun yüksekliği, alım gücünün düşmesi ve tasarrufların etkisi ile sektöre yatırım azalmıştır. Düşük faizli kredi temini ve borçların vadelerinin uzatılması önerilmiştir.

İnşaat sektöründe anket dönemlerinin tümünde talep daralması ve finansman sorunları ilk üç içerisinde yer almaktadır. 2019 ikinci yarısında görülen maliyet artışı, 2020 ikinci yarısında tekrar ilk üç sorun arasına girmiştir. Tablo 15. ve şekil 34. İnşaat sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 15
İnşaat sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

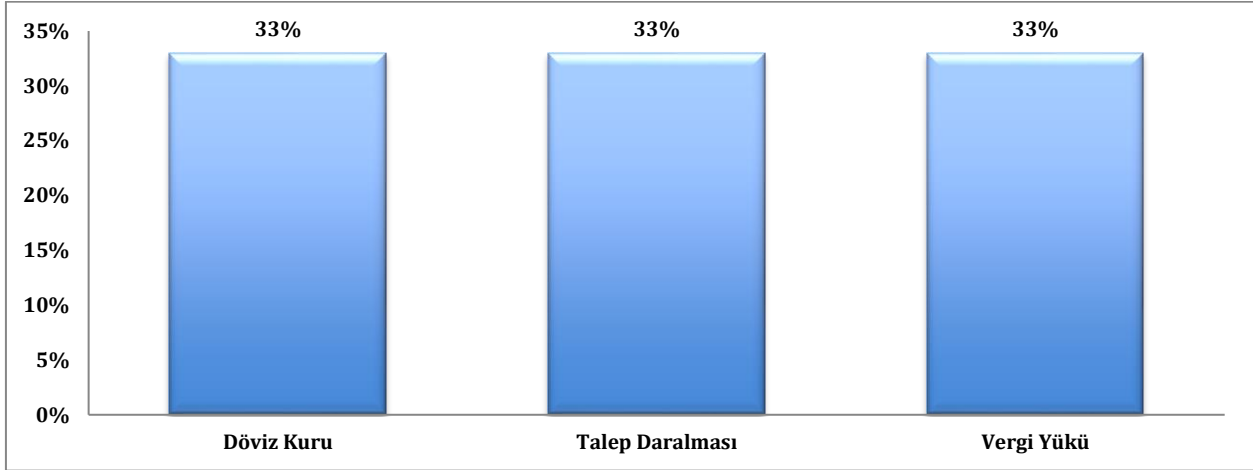
İnşaat Sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	48%	Finansman Sorunları	29,2%	Talep Daralması	42%	Maliyet Artışı	35%
Finansman Sorunları	21%	Talep Daralması	25,0%	Finansman Sorunları	34%	Talep Daralması	35%
Maliyet Artışı	14%	Teşvik	12,5%	Kalifiye Personel	24%	Finansman Sorunları	30%

Şekil 34: İnşaat sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.2. Otomotiv Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde otomotiv sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 35: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde otomotiv sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Döviz Kuru: Pandemi sürecinde döviz kurlarında yaşanan artışın ve belirsizliğin çeşitli sorunlara neden olduğu belirtilmiştir. Belirsizliğin giderilmesi ve oynaklığın azalması gerekliliği ifade edilmiştir.

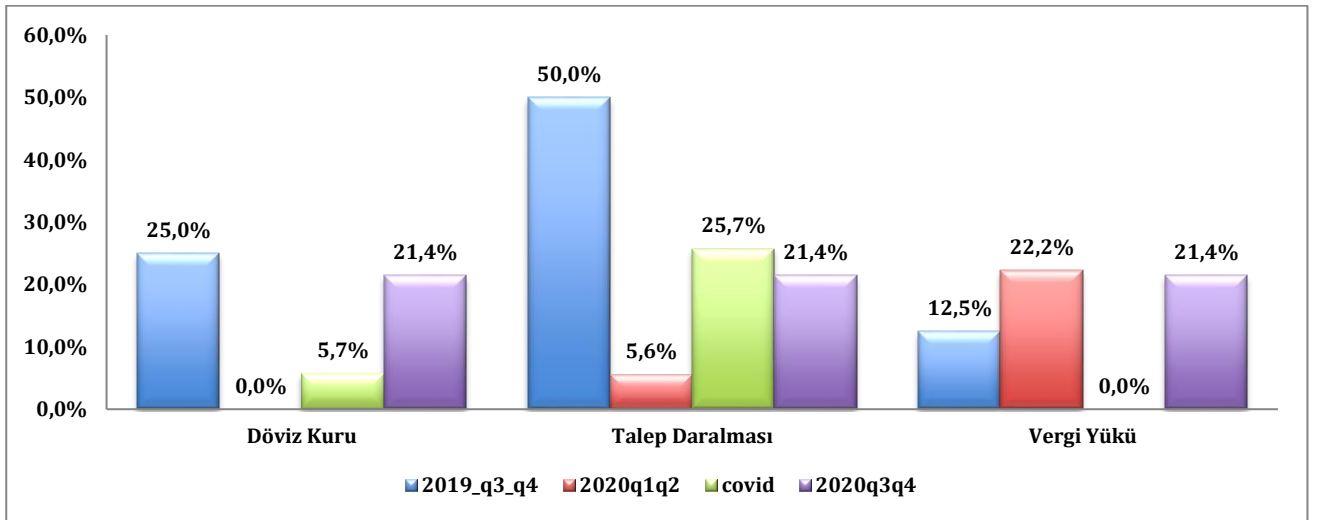
Talep Daralması: ÖTV oranlarındaki artışın satışları olumsuz etkilediği ve satış miktarlarının düşürdüğü, müşterilerin ikinci el otomotiv alım satımına yöneldiği ifade edilmiştir.

Vergi Yüğü: Uygulanan vergi politikasının, araçlar üzerindeki yüksek vergi yükünün sorunları beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Sektöre yönelik vergi teşviklerinin uygulanarak pandeminin olumsuz etkilerinin azaltılması talep edilmiştir. Hibrit ve elektrikli araçların üretimi, satışı, şarj istasyonlarının sayısının artırılması önerilmiştir.

Talep daralması ve finansman sorunları, üç dönemde sektörün en önemli ilk üç sorunu arasında yer almaktadır. Vergi yükü, maliyet artışı ve döviz kuru sektörde önemini koruyan sorunlar arasındadır. Tablo 16. ve şekil 36. İnşaat sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 16
Otomotiv sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

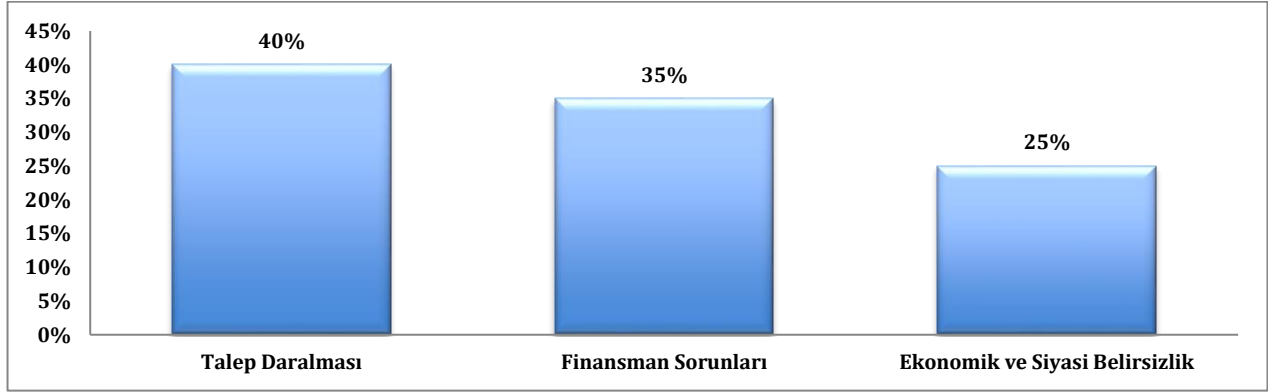
Otomotiv sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	56%	Finansman Sorunları	22,2%	Talep Daralması	45%	Döviz Kuru	33%
Döviz Kuru	22%	Vergi Yüğü	22,2%	Finansman Sorunları	35%	Talep Daralması	33%
Finansman Sorunları	11%	Maliyet Artışı	11,1%	Maliyet Artışı	20%	Vergi Yüğü	33%
		Mevzuat	11,1%				

Şekil 36: Otomotiv sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.3. Tekstil Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde tekstil sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır

Şekil 37: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde tekstil sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Covid-19 sebebi ile müşteri siparişlerinde azalma olduğu bildirilmiş, hedeflenen düzeyde ihracat yapılamamıştır. Yurtiçi ve yurtdışı ticaretinin durgunlaştığı belirtilmiştir. Salgın için daha etkili tedbirler alınması talep edilmiştir. Yeni Pazar arayışı yapılması, KDV oranları düşürülerek, yurtdışı ve iç piyasa için teşvikler uygulanması önerilmiştir.

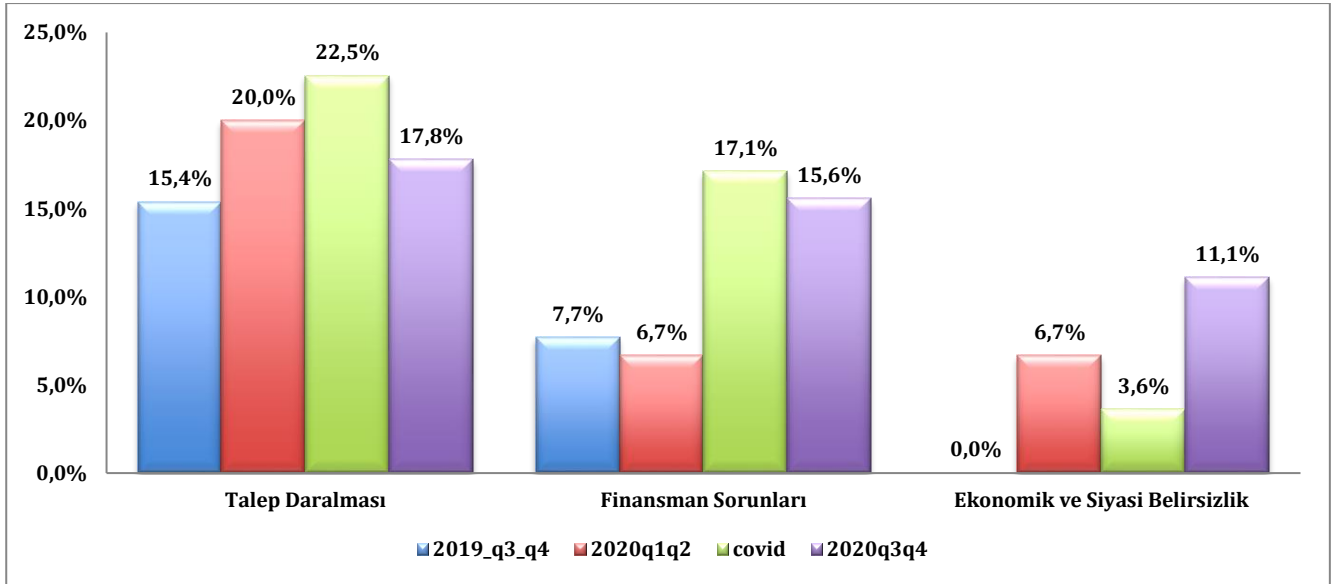
Finansman Sorunları: Girdilerin döviz endeksli olduğu ve döviz kurundaki dalgalanmalardan etkilendiği ifade edilmiştir. Salgın sebebi ile mağazaların kapalı olması sektörde ciddi ciro kayıplarına neden olmuştur. Yaşanılan finansal sıkıntıların beraberinde başka problemleri de tetiklediği belirtilmiştir. Düşük faizli finansman temini, istihdam teşviklerinin uzatılması talep edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandemi ile başlayan sosyal ve ekonomik belirsizliklerin iç ve dış piyasalardaki sorunlar ve ülke ekonomimizdeki istikrarsızlık ve ekonomik küçülmeye değinilmiştir. Uygulanan politikaların belirsizliğin önüne geçecek şekilde belirlenmesi, piyasaya istikrar ve güven tesis edilmesi önerilmiştir.

Talep daralması, dört dönemde de önemini korumuştur ve her dönemde ilk üç sorun arasında yer almıştır. 2020 Covid dönemi ile sektörde finansman sorunları önemli bir sorunlardan biri haline gelmiştir. Tablo 17. ve şekil 38. tekstil sektöründeki firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 17
Tekstil sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

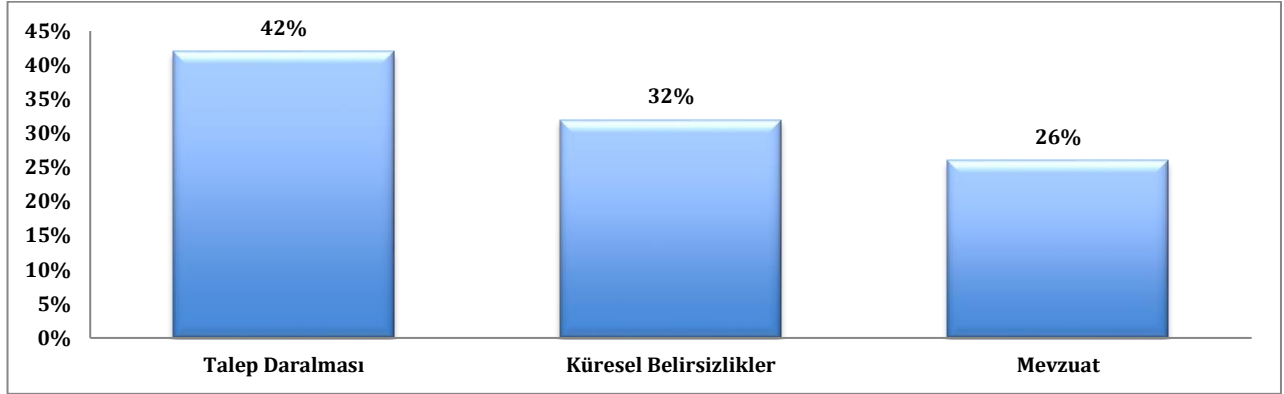
Tekstil sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	23%	Talep Daralması	27,3%	Talep Daralması	44%	Talep Daralması	40%
Sektör Kaynaklı Sorunlar	23%	Teşvik	18,2%	Finansman Sorunları	33%	Finansman Sorunları	35%
		Rekabet	18,2%				
Talep Daralması	23%	Kalifiye Personel	18,2%	Tahsilat Sorunları	23%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	25%
		Döviz Kuru	18,2%				

Şekil 38: Tekstil sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.4. Turizm Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde turizm sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 39: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde turizm sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: İçinde bulunduğumuz Covid-19 salgını ile birlikte Avrupa'dan gelen turist sayısında azalma olduğu, sektör firmalarının müşteri sayısının düştüğü, turizm acentelerini için sözleşme iptalleri yaşandığı ifade edilmiştir. Salgının sektörde hızlı bir çöküşe neden olduğu, işyeri iflaslarının yoğunlaşacağı öngörülmüştür. Uzun vadeli planlar yapılması, kredilerin yapılandırılması, vergi vb. kamu alacaklarının ertelenmesi talep edilmiştir. Ayrıca, turizm bölgeleri için reklam çalışmalarının arttırılması önerilmiştir.

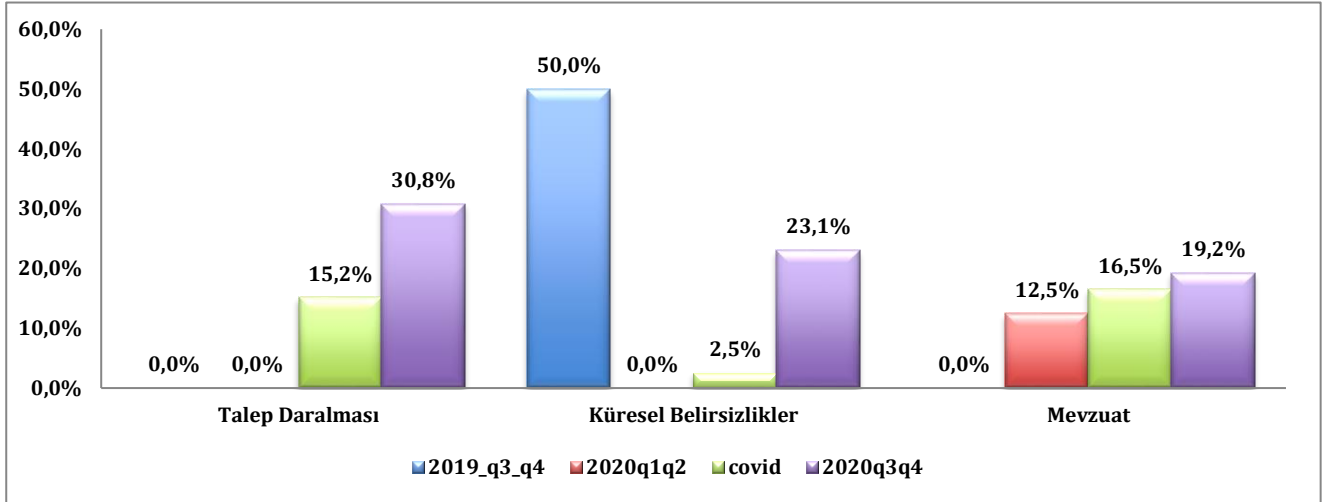
Küresel Belirsizlikler: Koronavirüsün etkisi ile yurtiçi ve yurtdışı misafirlerin tedirginlik yaşadıkları, sektörün olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Sektördeki firmaların devamlılığının sağlanabilmesi için vergi, SGK teşviki, kredi limit artırımı gibi imkanlar sunulması önerilmiştir.

Mevzuat: Seyahat kısıtlamaları, turizm bölgelerindeki otellerin kapalı olması ve salgın döneminde uygulanan politikaların yeterli olmaması sebebiyle sektörde sıkıntılar yaşanmaktadır. Sektörün desteklemesi, turizmi özendirici aktivitelerin uygulamaya konması talep edilmiştir.

Sektörün en önemli sorunları dönemlere göre değişiklik göstermektedir. İlk iki dönemde ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisi ön plana çıkmaktadır. 2020 yılında mevzuat kategorisi önemini korumuştur. Ayrıca 2020 Covid döneminde %20 oranında ortaya çıkan talep daralması kategorisi son dönemde %42 oranı ile en önemli sorun haline gelmiştir. Tablo 18. ve şekil 40. turizm sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 18
Turizm sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

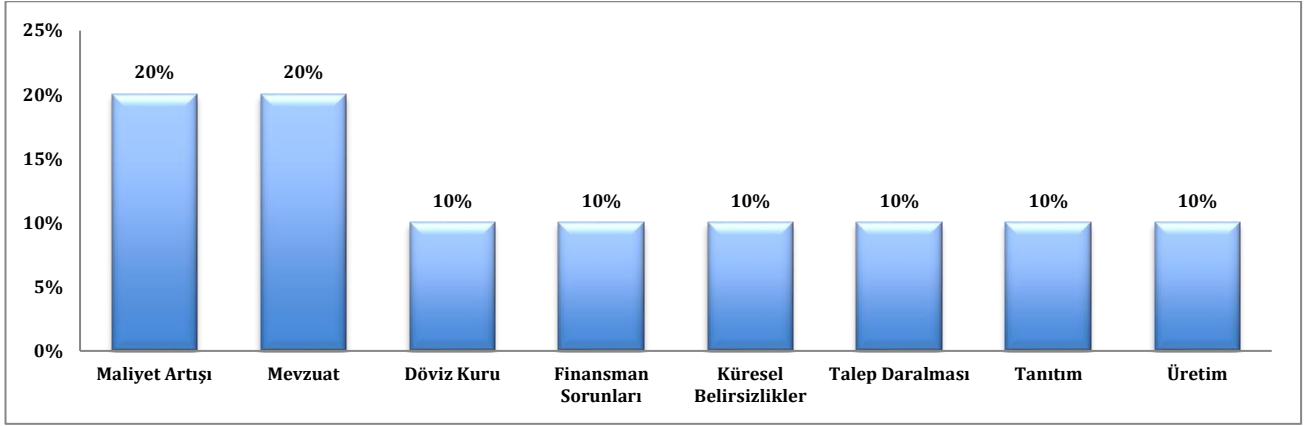
Turizm sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	50%	Bürokrasi	12,5%	Finansman Sorunları	38%	Talep Daralması	42%
		Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	12,5%				
		Finansman Sorunları	12,5%	Mevzuat	22%	Küresel Belirsizlikler	32%
		Kalifiye Personel	12,5%				
Küresel Belirsizlikler	50%	Maliyet Artışı	12,5%	Maliyet Artışı	20%	Mevzuat	26%
		Mevzuat	12,5%				
		Sektör Kaynaklı Sorunlar	12,5%	Talep Daralması	20%		
		Teşvik	12,5%				

Şekil 40: Turizm sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.5. Madencilik ve Enerji Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde madencilik ve enerji sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 41: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde madencilik ve enerji sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Maliyet Artışı: Faaliyet giderleri içindeki pazarlama, satış ve dağıtım giderlerinin yüksek olduğu, devlet katkı payı ile maliyetlerin arttığı belirtilmiştir. Ekonomik ilişkilerin büyütülerek Pazar payının arttırılması önerilmiştir.

Mevzuat: Devlet tarafından alınmakta olan ruhsat vb. payların gözden geçirilerek teşvik edilmesi talep edilmiştir.

Döviz Kuru: Kur riskini azaltacak önlemler alınması gerektiği önerilmiştir.

Finansman Sorunları: Yeni enerji santrali ihalelerinin ve buna bağlı iş geliştirme faaliyetlerinin ekipman, sermaye ve talep yetersizliği nedeniyle dünya genelinde durma noktasına geldiği aktarılmıştır.

Küresel Belirsizlikler: Dünyayı etkisi altına almış olan Covid-19 salgınının sektör faaliyetlerini olumsuz etkilediği dile getirilmiştir.

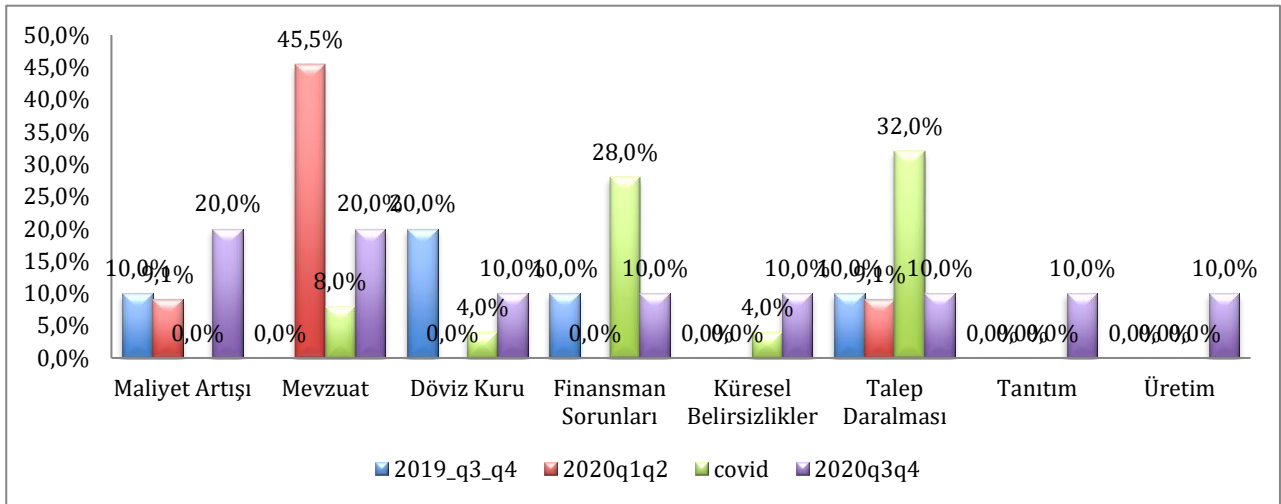
Tanıtım: Yeni Pazar arayışlarının arttırılması önerilmiştir.

Üretim: Salgının etkisi ile üretimin durma noktasına geldiği belirtilmiş, devlet desteklerinin arttırılarak teşviklerin yeniden düzenlenmesi talep edilmiştir.

Sektörün en önemli sorunları dönemlere göre farklılık göstermiştir. Finansman sorunları üç dönem boyunca önemini korumuştur. Üç önem boyunca sorunlar birbiriyle aynı oranlara sahip olmakla birlikte, 2020 yılı ikinci yarısında maliyet artışı ve mevzuat en önemli iki sorun haline gelmiştir. Tablo 19. ve şekil 42. madencilik ve enerji sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 19**Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların anket dönemleri açısından başlıca sorunları**

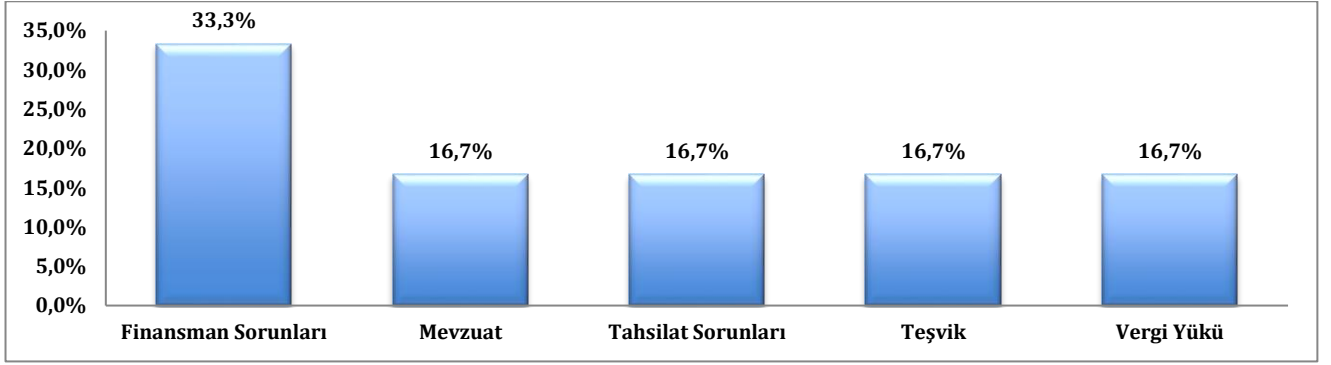
Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Bürokrasi	29%	Mevzuat	45,5%	Talep Daralması	41%	Maliyet Artışı	22%
		Vergi Yüğü	27,3%	Finansman Sorunları	32%	Mevzuat	22%
Döviz Kuru	29%	Maliyet Artışı	9,1%	Kalifiye Personel	9%	Döviz Kuru	11%
				Mevzuat	9%	Finansman Sorunları	11%
Finansman Sorunları	14%	Rekabet	9,1%	Tahsilat Sorunları	9%	Küresel Belirsizlikler	11%
		Talep Daralması	9,1%			Tanıtım	11%
						Üretim	11%

Şekil 42: Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların 2020 3. ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.6. Finans Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde finans sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 43: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde finans sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Finansman Sorunları: Yatırımlarda finansman olanaklarının yetersiz olduğu ve kredi ödemelerinde zorluklar yaşandığı aktarılmıştır. Kredi limitlerinin ve taksit sürelerinin kredi sahibine göre düzenlenmesi ve yatırım yapan mükelleflere uygun koşullarda faiz desteği sağlanması önerilmiştir.

Mevzuat: Yapısal reformların hayata geçmesi, kalifiye işgücü eğitime önem verilmesi ve yatırımlara hukuki güvence verilmesi önerilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Firmaların tahsilat sorunları yaşadığı ve e-tahsilat ile sorunların azalabileceği önerilmiştir.

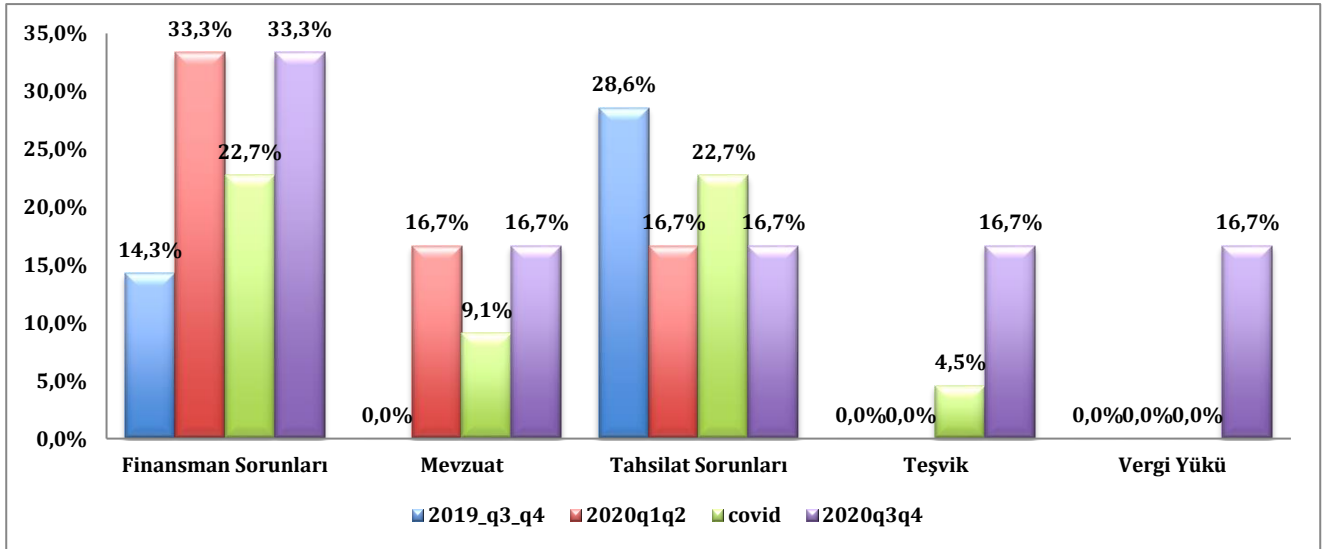
Teşvik: Teşvik uygulamalarının karmaşık ve yetersiz olduğu, belirli bir sektör için değil sanayi sicil belgesi ve kapasite raporu olan ve imalat yapan tüm sektörleri kapsamaması ifade edilmiştir. Teşvik belgesi olmaksızın imalat sanayiine yönelik yatırım yapan herkesin, bulunduğu bölgenin bir üst bölgesinin imkanlarından yararlanması ve DPT'nin uluslararası konjonktüre göre yeniden hayata geçirilmesi önerilmiştir.

Vergi Yüğü: Personel istihdamındaki vergi ve SGK yükünün fazla olduğu ifade edilmiştir. Çözüm olarak SGK işveren payının yanında gelir vergisi indirimi sağlanması önerilmiştir.

Finans Sektörü incelenen dört dönem boyunca finansman sorunları ve tahsilat sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Finansman sorunları 2020 ilk yarısından itibaren sektörün en önemli sorunu haline gelmiştir. Tablo 20. ve şekil 44. finans sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 20
Finans sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

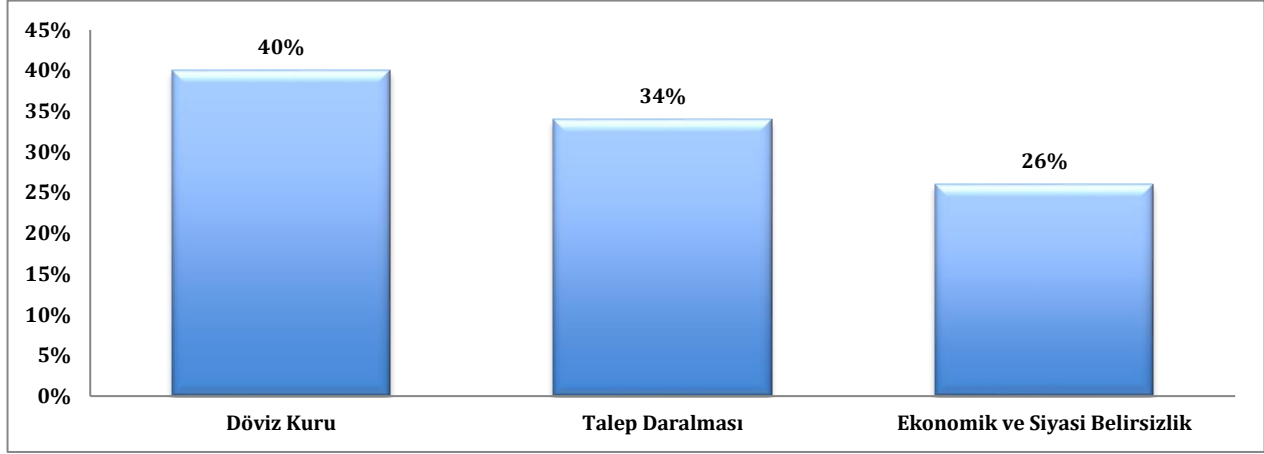
Finans sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	57%	Finansman Sorunları	33,3%	Finansman Sorunları	35,7%	Finansman Sorunları	33,3%
		Hammadde	16,7%			Mevzuat	16,7%
Tahsilat Sorunları	29%	Mevzuat	16,7%	Tahsilat Sorunları	35,7%	Tahsilat Sorunları	16,7%
Finansman Sorunları	14%	Tahsilat Sorunları	16,7%			Teşvik	16,7%
		Üretim	16,7%	Talep Daralması	28,6%	Vergi Yüğü	16,7%

Şekil 44: Finans sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.7. İmalat Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde imalat sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibarıyla sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 45: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde imalat sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Döviz Kuru: Üretim girdilerinin ithalata dayalı olduğu için kur riskinin maliyet artışına neden olduğu, girdiler dövizle ödendiği ancak satışların TL olarak yapıldığı belirtilmiştir. Kur riskini azaltıcı önlemler alınarak sektörün rahatlatılması talep edilmiştir. Yurtdışından sermaye girişinin sağlanması önerilmiştir.

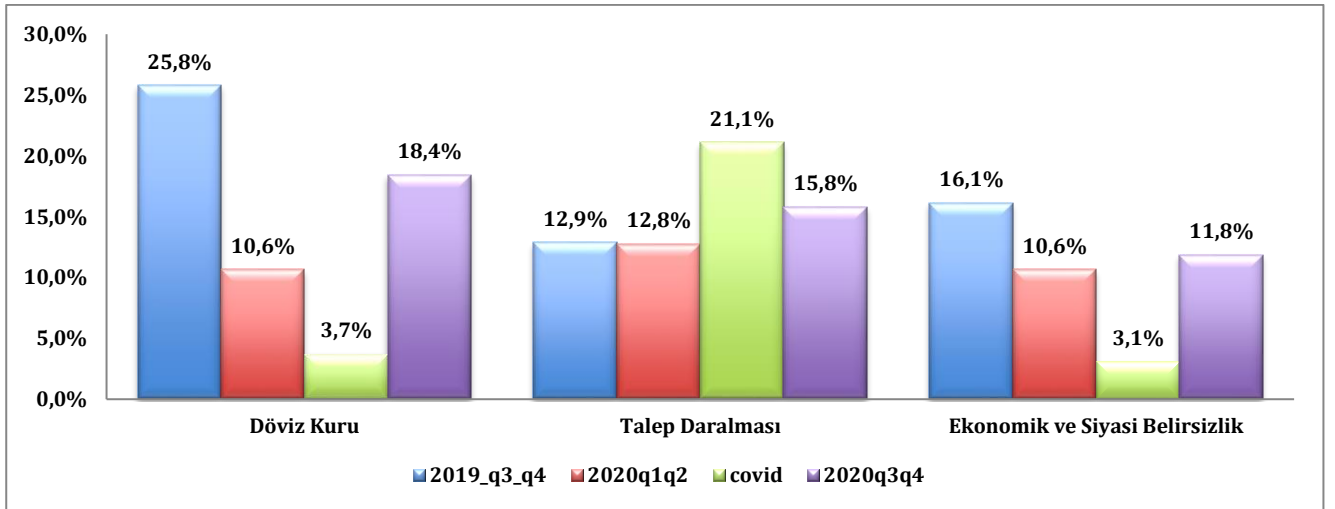
Talep Daralması: Pandemi ile birlikte sektördeki müşterilere ulaşmakta sıkıntı yaşandığı, ihracat beklentisinin azaldığı ve kamu ve özel sektör yatırımlarının yavaşladığı belirtilmiştir. Salgının ülkemiz ve dünya ekonomilerini küçülteceği düşünülmekte, salgını önlemek için hızlı ve radikal kararlar alınması gerektiği önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandeminin psikolojik ve sosyolojik gelecek endişesine ve ekonomide daralmaya sebep olduğu aktarılmıştır. Sektöre finansal destek sağlanması ve yabancı sermayenin reel sektöre çekilmesi talep edilmiştir.

Döviz kurunun, ekonomik ve siyasi belirsizliğin sektörün önde gelen sorunlarından olduğu görülmektedir. Üç dönem boyunca, sektörde bu alanlar ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca sektörde talep daralması sorunu önemli bir yere sahiptir. Her dönem başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Tablo 21. ve şekil 46. imalat sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 21
İmalat sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

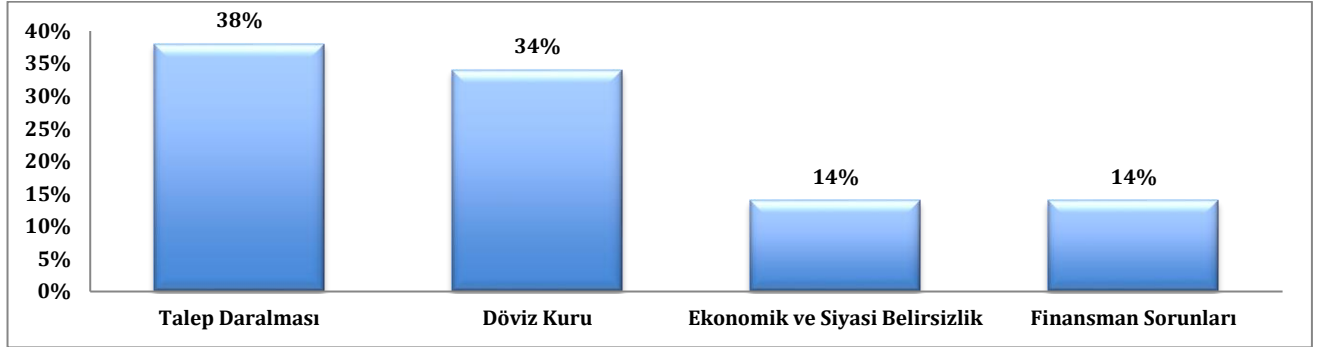
İmalat sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	36%	Talep Daralması	27,3%	Finansman Sorunları	41%	Döviz Kuru	40%
		Döviz Kuru	18,2%			Talep Daralması	34%
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	23%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	18,2%	Talep Daralması	40%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	26%
		Maliyet Artışı	18,2%				
Talep Daralması	18%	Teşvik	18,2%	Tahsilat Sorunları	19%		

Şekil 46: İmalat sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.8. Ticaret Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde ticaret sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibarıyla sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 47: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde ticaret sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir.

Talep Daralması: Pandemi sebebi ile beklenen düzeyde satış yapılamadığı, tüketicilerin sadece temel ihtiyaçlarına yoğunlaştığı ve gelir düzeyindeki düşüşlerin sektörü etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca alışveriş merkezlerine giriş sayılarında azalma olduğu ve yabancı müşterilerin taleplerinde düşüş yaşandığı ifade edilmiştir. Yurtiçi yeni pazarların açılması, istihdamının daralmasını önlemek için firmalardan kurumlar vergisi alınmaması, işverenlerin çalışanlara ait SSK ve stopaj gelir vergilerinin devlet tarafından karşılanması önerilmiştir. Ekonomiye güven sağlanarak ve iyi komşuluk ilişkileri kurularak ticaretin arttırılması talep edilmiştir.

Döviz Kuru: Döviz kurlarındaki artış mal maliyetlerinde artış yaşanmasına sebep olmuştur. İthalat ağırlıklı firmaların kur riski yüzünden sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Kurlardaki artışın ne kadar süreceği belirsizliği sektörü zorlamaktadır. Kurlarda istikrar sağlanana kadar; kredi maliyetlerinin düşürülerek, mükelleflerin vergi, SSK gibi kamu ödemelerinde sübvansiyon ve ötelemeler yapılması, kısa çalışma ödeneğinin uzatılması, SGK prim desteği kapsamının genişletilmesi, SGK prim oranlarının düşürülmesi talep edilmiştir. Ekonomiye güven telkin edilmesi, yerli ve milli üretimin teşvik edilmesi önerilmiştir.

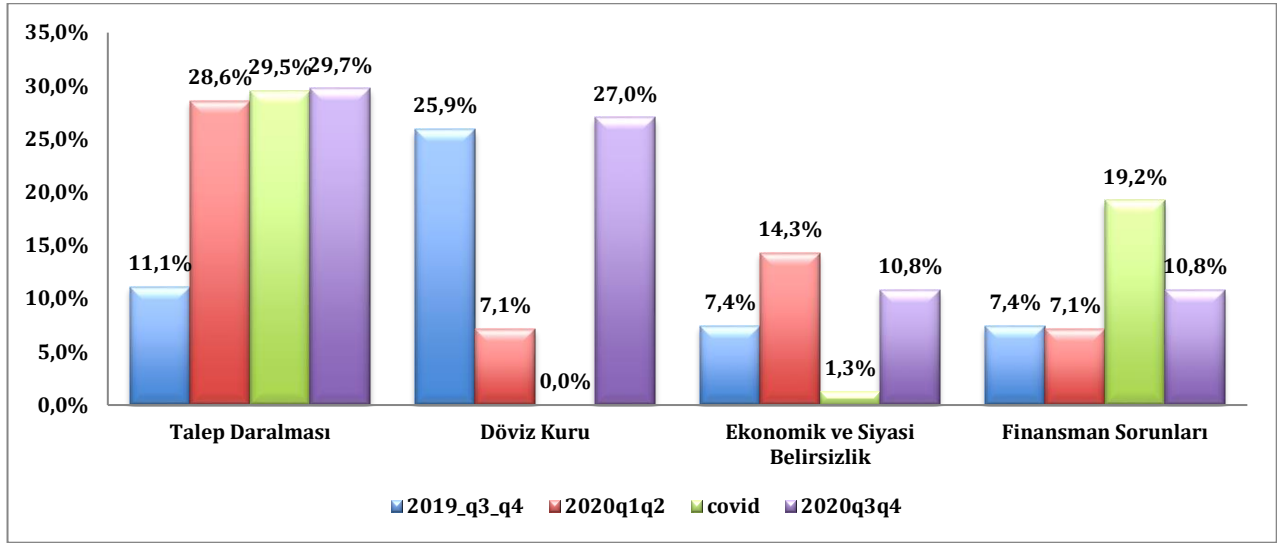
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandemi nedeni ile 4. Çeyreğin daha zor geçeceği ifade edilmiştir. Gelecek için duyulan endişe plan yapamamaya neden olmaktadır. Mükelleflere doğrudan gelir desteği sağlanarak pandemi döneminde ertelenen vergilerin tekrar ertelenmesi/yapılandırılması, piyasada likit varlıkların arttırılması, üretimin desteklenmesi talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Kamu bankaları dahil olmak üzere krediye ulaşmakta zorluklar yaşandığı, faiz oranlarının artışının sektörü olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Firma karlılıklarının düştüğü, finansman maliyetlerinde artış beklendiği aktarılmıştır. Bu soruna çözüm olarak döviz kurunda aşırı dalgalanmanın önüne geçilmesi ya da kredi maliyetlerinin düşürülmesine yönelik tedbirler alınması, vergi ve sübvansiyonlarda tekrar düzenleme yapılması önerilmiştir.

Ticaret Sektörünün dönemlere göre sorunları karşılaştırıldığında benzer sorunların varlığı dikkat çekmektedir. Talep daralması her dönem ön plana çıkmakta, üç dönem boyunca sektörün en önemli sorunu konumunda bulunmaktadır. Bununla birlikte; finansman sorunları ve döviz kuru incelenen üç dönemde sektörün önde gelen sorunlarından olmuştur. Tablo 22. ve şekil 48. ticaret sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 22
Ticaret sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

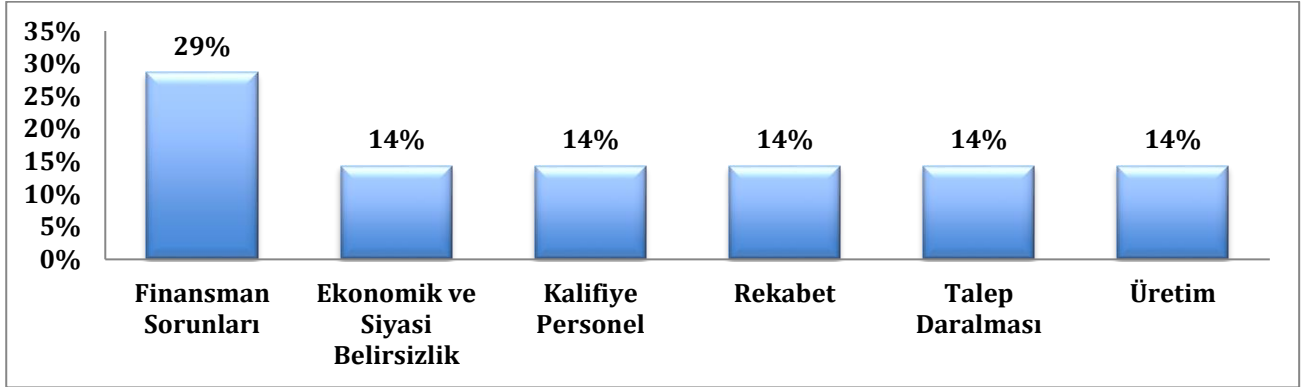
Ticaret sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Döviz Kuru	33%	Talep Daralması	40%	Talep Daralması	49%	Talep Daralması	38%
		Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	20%			Döviz Kuru	34%
Tahsilat Sorunları	33%	Teşvik	20%	Finansman Sorunları	32%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	14%
		Döviz Kuru	10%				
Talep Daralması	14%	Finansman Sorunları	10%	Kalifiye Personel	19%	Finansman Sorunları	14%

Şekil 48: Ticaret sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.9. Bilişim Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde bilişim sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 49: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde bilişim sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir

Finansman Sorunları: Sektörde öz kaynak sorunu yaşandığı, yeterli yabancı sermaye girişi olmadığı belirtilmiştir. Ülkemiz bünyesindeki hukuki ve ekonomik yapısal sorunlarının kısa ve uzun vadeli planlar ile düzeltilerek, gelişmiş ülkelere yaklaşması talep edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Doğru makroekonomi politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya koyulması önerilmiştir.

Kalifiye Personel: Sektörün genel olarak alt dallarında yetişmiş eleman ihtiyacı mevcuttur. İlgili alanlarda lise, üniversite ve mesleki eğitim kursları ile eleman yetiştirilmesine önem verilmesi önerilmiştir.

Rekabet: Rekabetin diğer sektöre göre daha yoğun olduğu, kâr marjının düştüğü ve bu şartlarda sürdürülebilirliğin sınırlı olduğu aktarılmıştır. Ürün pazarlamada farklılaşma ve inovasyon ile kâr marjının artırılması önerilmiştir.

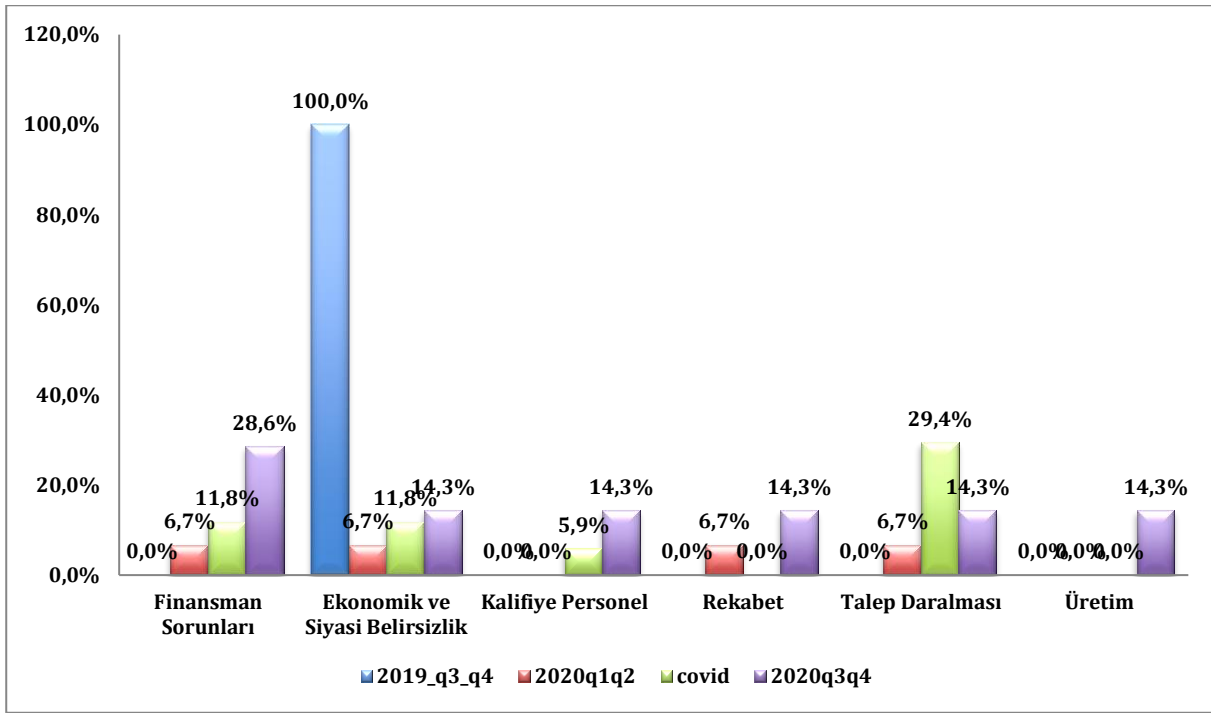
Talep Daralması: Talepte daralma yaşandığı ve yurtdışında müşteri arama imkanlarının pandemi sebebiyle mümkün olmadığı iletilmiştir.

Üretim: İthalata dayalı donanım veya ekipman ihtiyacının pandemi etkisi ile lojistik anlamda ve üretim anlamında sorunlar yaşanabileceği belirtilmiştir. Yüksek teknoloji ürünlerinin üretimine yönelik planlama ve destek sağlanması önerilmiştir.

Sektörün 2019 ikinci yarısında tek ve en önemli sorunu ekonomik ve siyasi belirsizlik olarak ön plana çıkmakta, o zamandan günümüze kadar önemini korumaktadır. Ayrıca, finansman sorunları üç dönem boyunca sektör sorunları arasında ilk sıralarda yer almış, 2020 ikinci yarısında ise %29 oranı ile sektörün en önemli sorunu haline gelmiştir. Tablo 23. ve şekil 50. bilişim sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 23
Bilişim sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

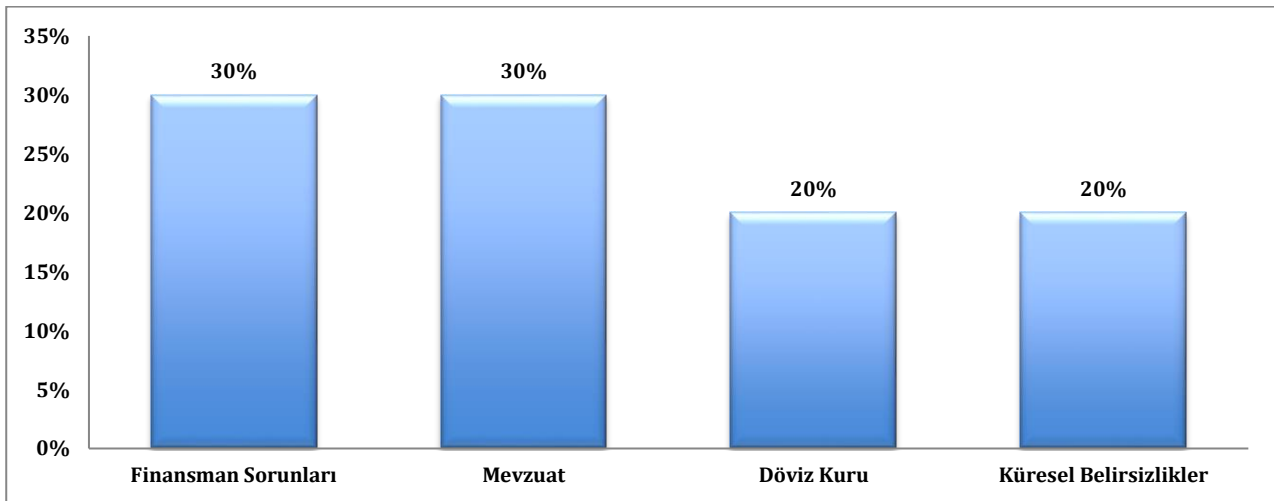
Bilişim sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	100%	Mevzuat	38%	Talep Daralması	42,9%	Finansman Sorunları	29%
		Vergi Yüğü	38%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	14,3%	Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	14%
		Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	8%			Kalifiye Personel	14%
		Finansman Sorunları	8%	Finansman Sorunları	14,3%	Rekabet	14%
		Rekabet	8%	Maliyet Artışı	14,3%	Talep Daralması	14%
				Tahsilat Sorunları	14,3%	Üretim	14%

Şekil 50: Bilişim sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.10. Sağlık Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde sağlık sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 51: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde sağlık sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir

Finansman Sorunları: Sektörde cironun düştüğü, dış kaynak temini için kredi bulunamadığı iletilmiştir. Hükümetin krediler konusunda bankalara yol gösterici olması önerilmiştir.

Mevzuat: Pandemi döneminde perakende kozmetik (sağlık ürünler) sektörünün mücbir sebep kapsamına alınmadığı ifade edilmiştir. Sektöre vergi ertelemezinin yapılması önerilmiştir.

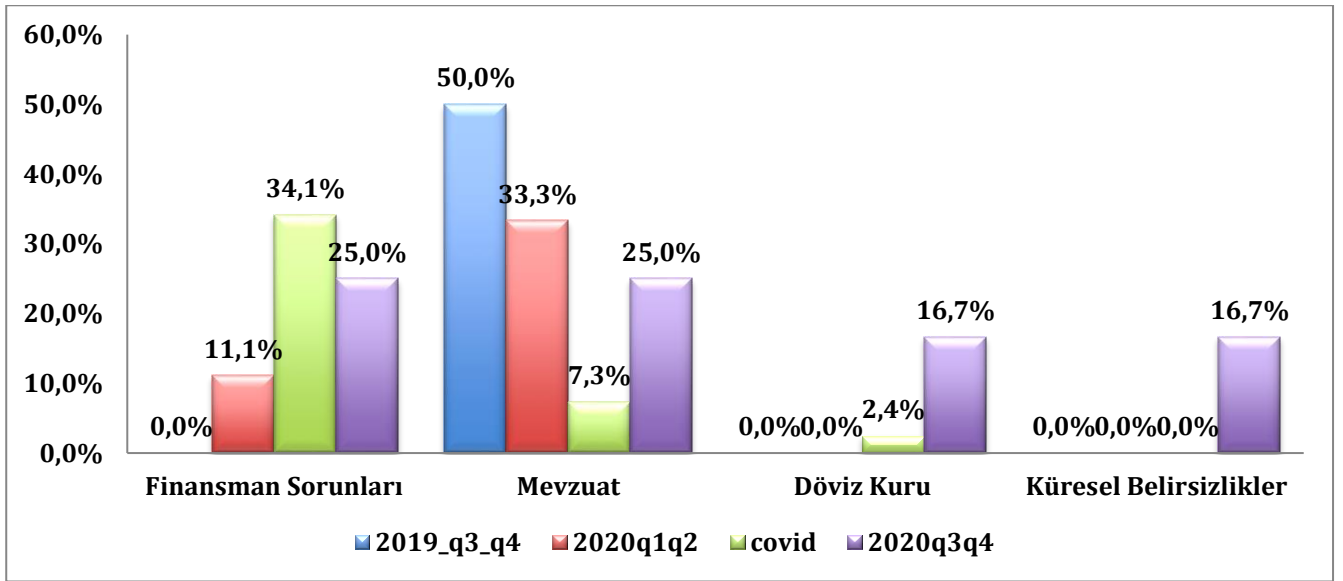
Döviz Kuru: Tıbbi cihaz ve medikal alanında döviz kurlarındaki dalgalanmaların olumsuz etki yarattığı, girdilerin döviz bazlı ancak fiyatların TL bazlı olmasının sorunlara neden olduğu aktarılmıştır. Piyasanın kendi içinde dengeyi döviz kuru bulmasının beklenmesi çözüm olarak sunulmuştur.

Küresel Belirsizlikler: Covid-19 salgınının sektördeki etkisi belirtilmiş, pandemi hastanesi statüsünün tekrarlanması önerilmiştir.

Sağlık sektöründe 2019 ikinci yarısından itibaren Mevzuat alanında sorunlar yaşanmaktadır. Son üç dönemde ise Finansman Sorunları önemli boyutlara ulaşmıştır. Finansman Sorunları 2020 yılında sektörün en önemli sorunu olarak görülmektedir. Tablo 24. ve şekil 52. sağlık sektöründeki firmaların başlıca sorunlarının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 24
Sağlık sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

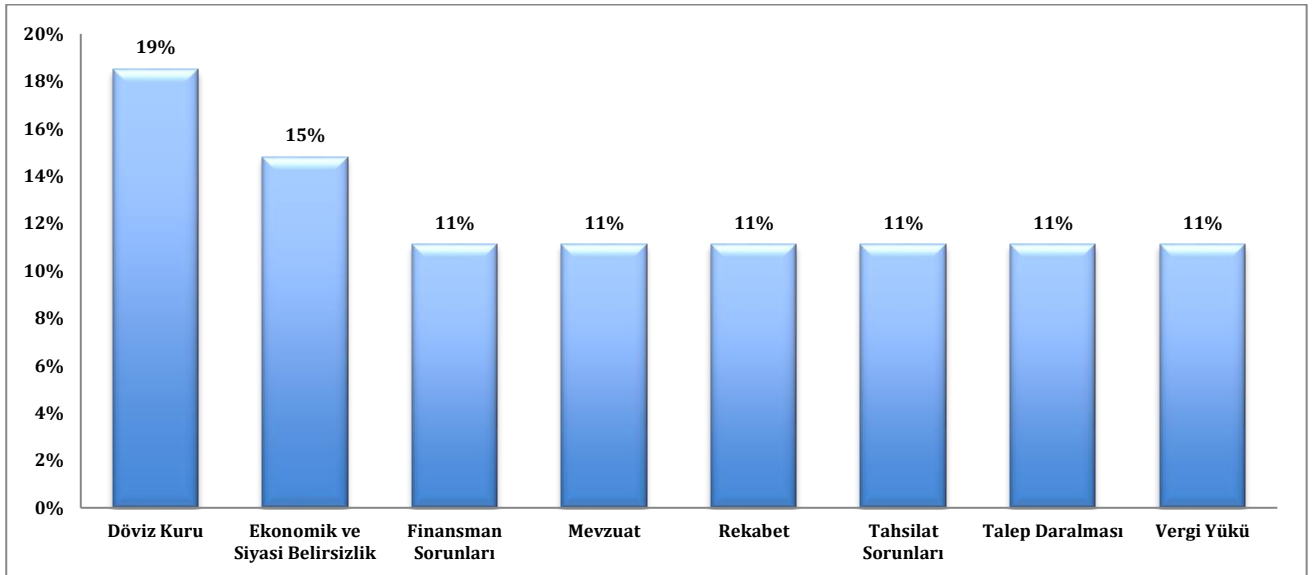
Sağlık sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Mevzuat	50%	Mevzuat	37,5%	Finansman Sorunları	61%	Finansman Sorunları	30%
		Maliyet Artışı	25%			Mevzuat	30%
Tahsilat Sorunları	50%	Finansman Sorunları	12,5%	Talep Daralması	22%	Döviz Kuru	20%
		Sektör Kaynaklı Sorunlar	12,5%			Küresel Belirsizlikler	20%
		Tahsilat Sorunları	12,5%	Kalifiye Personel	17%		

Şekil 52: Sağlık sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.11. Lojistik ve Taşımacılık Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 53: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir

Döviz Kuru: Sektörün döviz kuru endeksli olması sebebiyle kurlardaki dalgalanmaların sektör üzerinde olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir. Döviz kurlarındaki artışların maliyetleri arttırdığı ve ithalat fiyatlarını yükselttiği dile getirilmiş, üretimin desteklenerek döviz kurlarındaki dalgalanmaların kontrol altına alınması önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Ekonominin yavaşladığı ve istikrarsızlık ve kriz yaşandığı belirtilmiştir.

Finansman Sorunları: Piyasada nakit darlığı yaşandığı, krediye ihtiyacının arttığı ve döviz kurlarındaki dalgalanmaların finansal olarak üretime olumsuz etki yaratacağı belirtilmiştir. Üretimi destekleyici önlemler alınması için döviz kurlarındaki dalgalanmaların kontrol altına alınması önerilmiştir.

Mevzuat: Ortadoğu'ya çalışan kargo ve ihracatçı vasıflarını bir arada toplayan lojistik firma faaliyetleri nedeniyle mikro ihracat kapsamında düzenlemeler yapılmış ama yeterli bilgi akışı ve kolaylıklar tam yansıtılamamıştır. Piyasanın genel işleyişi içinde kendine ait çözümle ilerleyen ve yurt dışı müşterilerin alışılmış olduğu Türkiye'den alımlarında ihracatçı-kargo firmalara özgü işlemleri teşvik edici, KDV iade aşamalarında kolaylıklar sağlanan bir mevzuat değişikliği talep edilmiştir. Ayrıca, Türk Deniz Filolarına öncelik verilmesi, denizcilik alanında öne çıkmış olan ülkeler gibi Türkiye'de de sektöre avantaj sağlanması önerilmiştir.

Rekabet: Sektörün rekabet koşulları yüzünden büyüyemediği ve Türkiye'deki deniz filosunun son yıllarda uluslararası rekabete uyum sağlayabilmek için bu alanda avantajlı olan ülkelere yöneldiği belirtilmiştir. Kamu ve özel sektör temsilcileri ile birlikte hareket edilmesi önerilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Kredi faiz oranlarının artmasının tahsilat problemlerini artırdığı belirtilmiş, alacakların tahsilat vadesinin kısaltılması ve peşin bedelle hizmet vermeye başlanması önerilmiştir. Ayrıca, maliyetleri azaltıcı destek sağlanması talep edilmiştir.

Talep Daralması: Pandeminin etkisi dünya ticaret hacminin düşmesi ile taşıma faaliyetlerinin azaldığı belirtilmiştir. Lojistik ve taşımacılıkta büyük kurumlardan ziyade küçük bireysel taşımacılık faaliyetinde bulunan mükellef gruplarının olması sebebiyle akaryakıt veya diğer maliyetleri veya çalışma kuralları için finansal destek ve yasal düzenlemeler yapılması önerilmiştir.

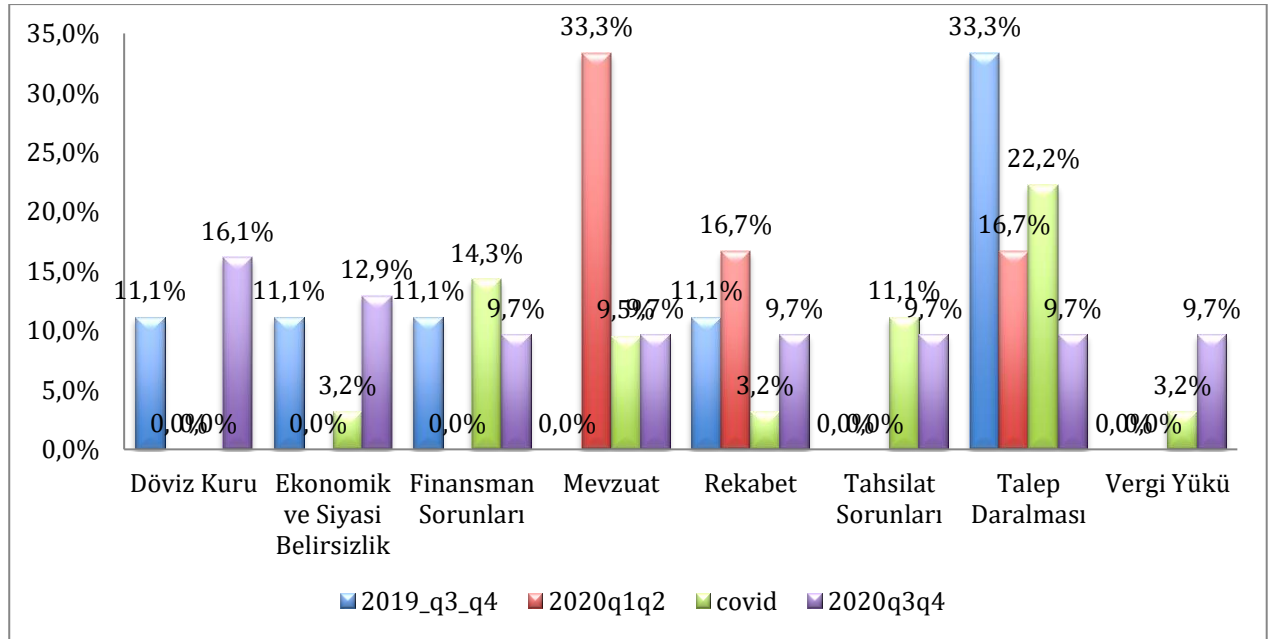
Vergi Yüğü: ÖTV oranlarında yapılan değişikliklerin fiyatları arttırdığı belirtilmiştir. Taşımacılıkta KDV oranlarının yılsonuna kadar indirildiği ifade edilmiş, bu düzenlemenin uzatılması talep edilmiştir.

Sektör son dönemde birbirine yakın oranlarda birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır. 2020 Ç.3-4 döneminde sektörün en önemli sorunu Döviz kuru olarak görülmektedir. Talep daralması ise incelenen bütün dönemlerde sektörün önde gelen sorunları arasında bulunmaktadır. Tablo 25. ve şekil 54. lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 25

**Lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları**

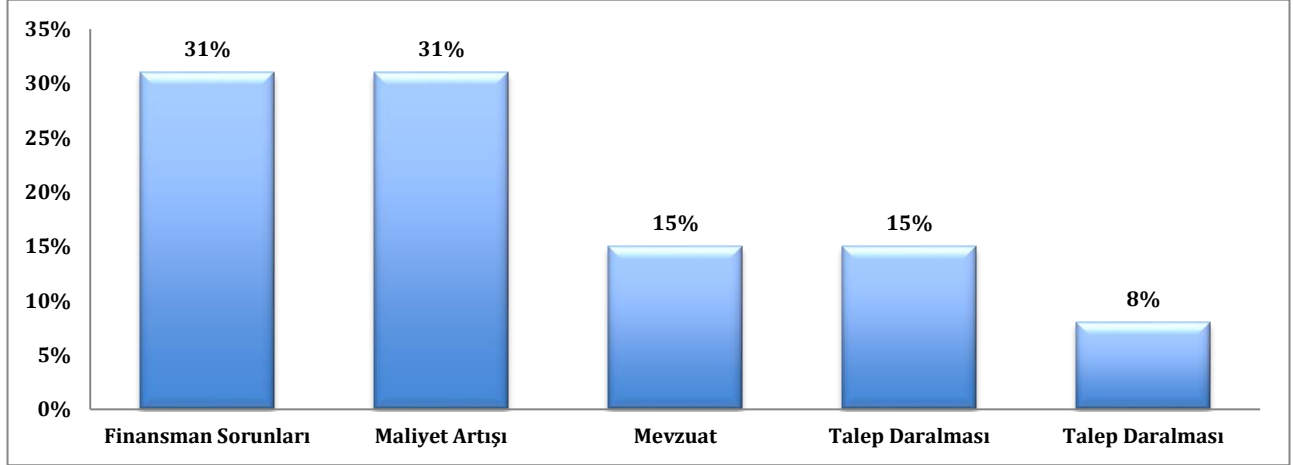
Lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların başlıca sorunları							
2019 Ç.3-4		2020 Ç.1-2		2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	33%	Mevzuat	33,3%	Talep Daralması	45%	Döviz Kuru	19%
		Maliyet Artışı	16,7%			Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	15%
		Rekabet	16,7%			Finansman Sorunları	11%
Maliyet Artışı	25%	Sektör Kaynaklı Sorunlar	16,7%	Finansman Sorunları	29%	Mevzuat	11%
Döviz Kuru	17%	Talep Daralması	16,7%	Maliyet Artışı	26%	Rekabet	11%
						Tahsilat Sorunları	11%
						Talep Daralması	11%
						Vergi Yüğü	11%

Şekil 54: Lojistik ve taşımacılık sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.12. Gıda Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde gıda sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 55: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde gıda sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir

Finansman Sorunları: Finansmana erişim imkanlarının maliyetli olması sebebiyle finansman temininin zorlaştığı iletilmiş, sürdürülebilir finansman imkanlarının sağlanması talep edilmiştir. Stoklarda ve nakit akışında problem yaşandığı belirtilmiştir. Vade sürelerinin kısıtlanması ile üretici firmalara destek olunabileceği önerilmiştir.

Maliyet Artışı: Taleplerde yaşanan hareketliliğin firmaların stok maliyetleri için risk oluşturduğu ve enerji maliyetlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Düşük faizli finansman temini ve istihdam ve enerji girdilerinde teşvik sağlanması talep edilmiştir.

Mevzuat: Nakit para kullanımı sınırlandırılarak yenileme ve modernizasyon yatırımları için yatırım indiriminin geri getirilmesi talep edilmiştir.

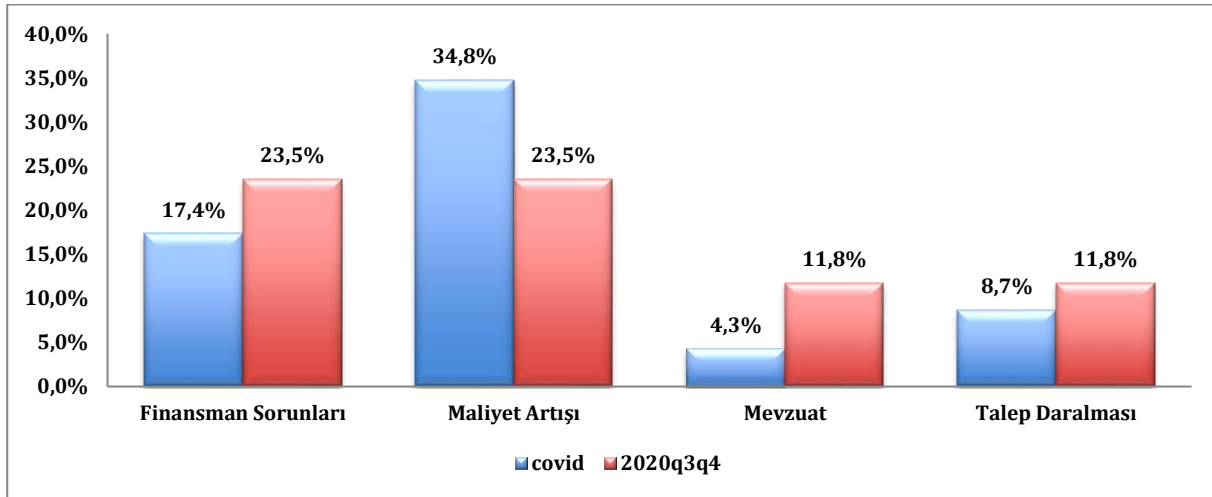
Talep Daralması: Talepte yaşanan daralmanın sektöre olumsuz etkisi dile getirilmiştir. Vade seçeneğinin kısılması çözüm seçeneği olarak sunulmuştur.

Gıda sektörü, 2020 Covid dönemi ile birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Sektörün iki dönem boyunca önemli sorunları, maliyet artışı ve finansman sorunları olmuştur. 2020 Covid döneminde rekabet kategorisindeki sorunlarla karşılaşmış olan sektörde, 2020 ikinci yarısında mevzuat ve talep daralması en önemli sorunları olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 26. ve şekil 56. gıda sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir

Tablo 26:
Gıda sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

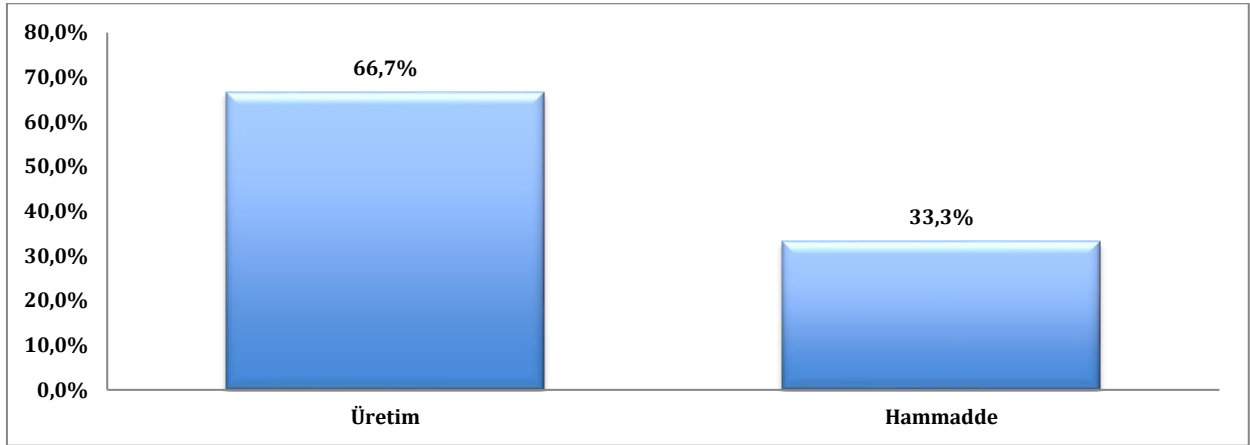
Gıda sektöründeki firmaların başlıca sorunları			
2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Maliyet Artışı	53%	Finansman Sorunları	31%
Finansman Sorunları	27%	Maliyet Artışı	31%
		Mevzuat	15%
Rekabet	20%	Talep Daralması	15%

Şekil 56: Gıda sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

5.13. Tarım Sektörü

Anketlere verilen cevaplara göre, 2020 3. ve 4. çeyrek döneminde tarım sektöründeki firmaların karşılaştığı başlıca sorunlar, ağırlık itibariyle sırasıyla, aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 57: 2020 3 ve 4. çeyrek döneminde tarım sektöründeki firmaların başlıca sorunları

Belirlenen sorunlara yönelik çözüm önerileri de anketlerde yer alan şekilde aşağıda ifade edilmiştir

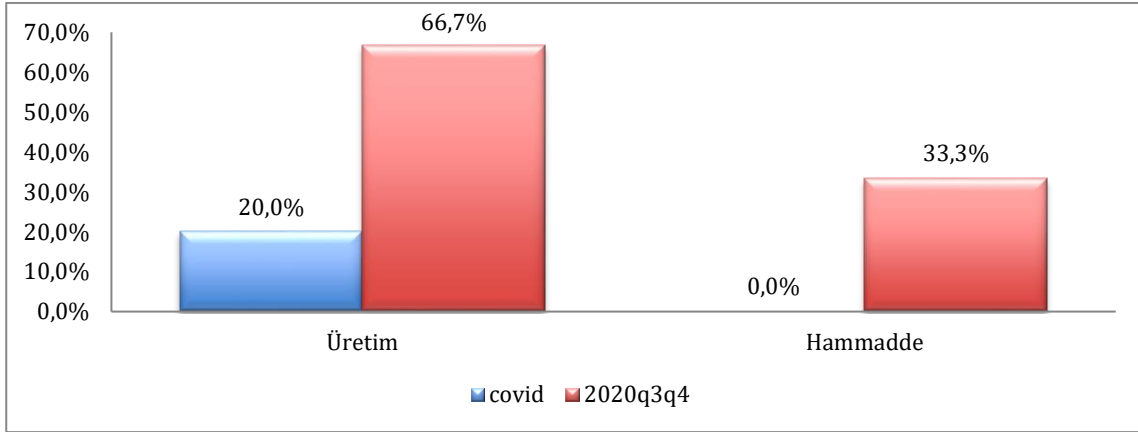
Üretim: İthalat yapılmasının yerli üretim üzerinde baskı yarattığı ve tarımsal üretimin sadece küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından yapılmasının yeterli olmadığı belirtilmiştir. İthalatın kısıtlanarak yerli üretimi sektörlerde rekabet edebilecek seviyede alım ve destek politikasının uygulanması ve büyük ölçekli işletmelere teşvik sağlanması önerilmiştir.

Hammadde: Firmaların bu süreçte hammadde temininde güçlük çektiği belirtilmiş, yerli üretimin ve tarımın desteklenerek üretimin artırılması önerilmiştir.

Tarım sektörü 2020 Covid dönemi ile değerlendirmeye alınmıştır. Sektörde iki dönem boyunca önemini koruyan sorun Üretim olarak kaydedilmiştir. 2020 Covid döneminde birbirine yakın oranlarda birçok sorun ile karşı karşıya kalmış olan sektörün 2020 ikinci yarısında en önemli sorunları arasında Hammadde kategorisindeki sorunlar yer almaktadır. Tablo 27. ve şekil 58. tarım sektöründeki firmaların başlıca sorularının anket dönemleri açısından karşılaştırılmasını göstermektedir.

Tablo 27
Tarım sektöründeki firmaların
anket dönemleri açısından başlıca sorunları

Tarım sektöründeki firmaların başlıca sorunları			
2020 Covid dönemi		2020 Ç.3-4	
Talep Daralması	30%	Üretim	66,7%
Üretim	20%		
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	10%		
Finansman Sorunları	10%		
Maliyet Artışı	10%		
Tahsilat Sorunları	10%	Hammadde	33,3%
Vergi Yüğü	10%		

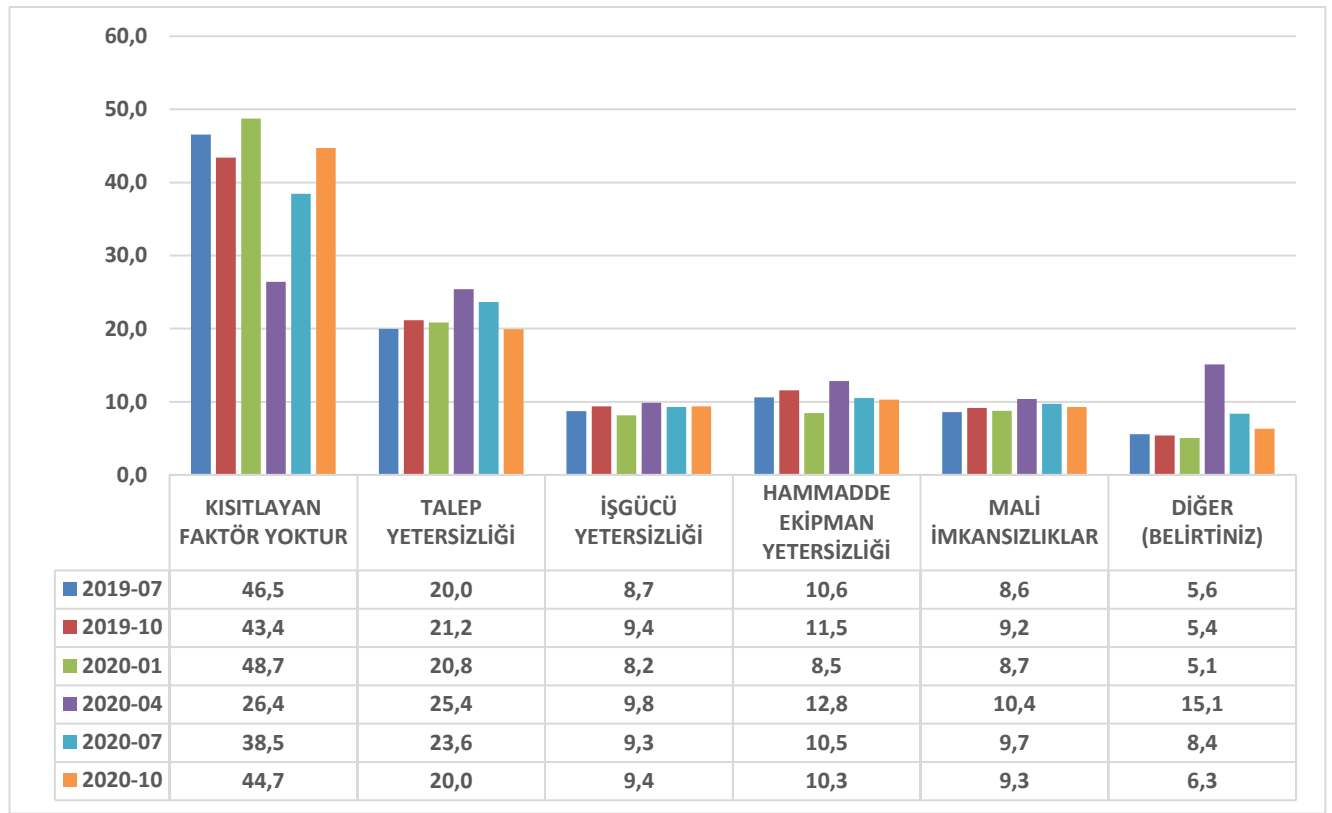

Şekil 58: Tarım sektöründeki firmaların 2020 3 ve 4. çeyrek dönemindeki başlıca sorunlarının diğer dönemlerle karşılaştırması

EKLER:

1. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerilerinin Diğer Anketlerle Mukayesesi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), aylık olarak yayınladığı “İktisadi Yönelim İstatistikleri ve Reel Kesim Güven Endeksi” dokümanında, “Şu anda hangi faktör(ler) üretiminizi kısıtlamaktadır? (Yüzde pay)” sorusu da yer almaktadır. Kapalı uçlu olan bu soruya ilişkin veriler ise, üç aylık olarak sunulmaktadır. Aşağıda, İYMMO anketiyle aynı dönemleri kapsayan TCMB sonuçları yer almaktadır.

Şekil 59. Şu anda hangi faktör(ler) üretiminizi kısıtlamaktadır? (Yüzde pay), (Kaynak: TCMB Anketi)

Her dönemin çeyreklik zaman dilimini ifade ettiği dikkate alınır, İYMMO anketinde olduğu gibi, ikişer çeyreklik üç dönemin bulunduğu görülecektir. Ayrıca, 2020-04 dönemi, aynı zamanda, Koronavirüs dönemini yansıtmaktadır. Tablo sonuçları, daha önce ifade edilen başlıca sorunların (ilk beş sorun), dağılımı ile önemli ölçüde benzerlik taşımaktadır.

Öte yandan, Koronavirüs salgınının imalat sanayiinde üretim, istihdam, maliyet ve fiyatlara etkisi ile bu süreçte karşılaşılan sorunlara yönelik atılabilecek politika adımlarına ilişkin firma değerlendirmelerinin alınması amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından 31 Mart-7 Nisan tarihleri arasında İktisadi Yönelim Anketi (İYA) örnekleminde yer alan firmalara “Koronavirüs Salgınının Reel Sektöre Etkileri Anketi” uygulanmıştır. TCMB, “Enflasyon Raporu 2020-III” dokümanında Kutu 4.2’de bu anketin özet veri ve bilgileri yer almaktadır. Ankette, firmaların ölçek büyüklüklerine ve farklı sektörlere göre değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır.

Salgın nedeniyle karşılaşılan en önemli sorun siparişlerdeki düşüş olarak raporlanmıştır. Artan finansman zorluğu, lojistikte aksama, tedarik sorunları ve maliyet artışları ise salgına bağlı diğer sorunlar arasındadır. Firmaların karşılaştıkları sorunlar ölçeğe göre karşılaştırıldığında, küçük ölçekli firmalarda siparişlerdeki azalmanın ve artan finansman sıkıntısının diğerlerine kıyasla daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Büyük firmalarda ise lojistik sorunları küçük firmalara göre daha yüksek oranda dile getirilmiştir.

Firmalar, nakit akışı sıkıntısıyla başa çıkmak için ticari banka kredisini en önemli araç olarak değerlendirmiştir. Ekonomik İstikrar Kalkanı programı kapsamında açıklanan desteklerden yararlanma da ikinci önemli araç olarak öne çıkmıştır. Diğer taraftan, küçük firmaların diğerlerine kıyasla bireysel borçlar ile kredi çekmemek için alıcılarla anlaşma seçeneklerini daha çok kullandıkları gözlenmiştir. Firmalara salgın öncesi istihdam düzeyinin korunabilmesi için hangi başlıklara yönelik politikaların daha etkili olacağını düşündükleri sorulduğunda, “personel giderleri”, “vergiler” ve “finansmana erişim” en önemli başlıklar olarak belirtilmiştir.

Firmalar, nakit akışı sıkıntısıyla başa çıkmak için ticari banka kredisini en önemli araç olarak değerlendirmiştir. Ekonomik İstikrar Kalkanı programı kapsamında açıklanan desteklerden yararlanma da ikinci önemli araç olarak öne çıkmıştır. Diğer taraftan, küçük firmaların diğerlerine kıyasla bireysel borçlar ile kredi çekmemek için alıcılarla anlaşma seçeneklerini daha çok kullandıkları gözlenmiştir. Firmalara salgın öncesi istihdam düzeyinin korunabilmesi için hangi başlıklara yönelik politikaların daha etkili olacağını düşündükleri sorulduğunda, “personel giderleri”, “vergiler” ve “finansmana erişim” en önemli başlıklar olarak belirtilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası ve İstanbul Ticaret Üniversitesi, kurumsal sosyal sorumluluk projesi olarak, farklı firma ölçekleri ve sektörler bazında “Ekonomi Beklenti Endeksi” ile aynı bazlarda “Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” konularında veri ve bilgi üretmekte, toplumla paylaşmaktadır. Oda’ya kayıtlı yeminli müşavirler tarafından doldurulan anketler, Üniversite tarafından işlenerek, yorumlanmadan rapor haline getirilmektedir. Dönemsel raporlar, Oda tarafından basın açıklamasıyla toplumla paylaşılmakta, her iki kurumun web sayfalarında yayınlanmaktadır. Kitap, 2020 yılına kadar yapılmış anketlere dayalı olarak üretilmiş söz konusu veri ve bilgileri toplulaştırılmış formatta sunulmaktadır.

Ekonomi beklenti endeksleri, 2017 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren ölçülmektedir. Anketler yardımıyla dört ayrı endeks üretilmektedir: Bileşik endeks, çalışan sayılarına göre firma endeksleri, ciro düzeylerine göre firma endeksleri ve sektörlere göre endeks. Bileşik endeks ve firma ölçeklerine göre endeksler, kendilerini farklı yön ve ağırlıkta etkileyen endeks göstergeleri dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bu veriler de bu bölümde sunulmaktadır. Bileşik endeks, GSYH’nın değişim oranının sergilediği trendi ve diğer endekslerin gösterdiği görünümü önemli ölçüde yansıtmaktadır. Konuyla ilgili detaylar birinci bölümde yer almaktadır.

Firmaların ve sektörlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri anket sonuçları ise, 2019 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinden itibaren hazırlanmaktadır. Bu kapsamda da dört ayrı başlıkta sonuçları üretilmektedir: toplulaştırılmış başlıca sorunlar ve çözüm önerileri, çalışan sayılarına göre ve ciro düzeylerine göre firmalarda karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri, sektörlere göre karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri. Açık uçlu sorular belirlenen kategorilere göre tasnif edilmekte, çözüm önerileri ile bu sistematığe uygun şekilde eşleştirilmektedir. Toplulaştırılmış başlıca sorunlar ve çözüm önerileri sonuçları da kamu tarafından yapılan benzer anket sonuçlarıyla önemli ölçüde örtüşmektedir. Konuyla ilgili detaylar ikinci bölümde yer almaktadır.

Firmaların ve sektörlerin ekonomi beklenti endeksleri ile karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri karşılıklı etkileşime sahiptir. Bu nedenle, her iki alan için ortak kategorik tasnif kullanılmıştır. Çalışma bu özelliği ile, farklı veri ve bilgileri ortak bir paydada entegre etmesinden dolayı, ilgili literatüre önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca, yeminli mali müşavirler tarafından doldurulan anketlere dayalı olması, çalışmanın önemli bir farklılığını yansıtmaktadır.

Bu çalışma, firmaların işletme stratejisi ve işletme politikası oluşturma ve güncelleme sürecinde önemli katkı sağlayacaktır. Çalışma, farklı ölçekli firmaların ve sektörlerin beklentilerini, sorunlarını ve çözüm önerilerini içerdiğinden, kamu otoritesi için alternatif veri ve bilgi seti işlevi görecektir.

İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER

EKONOMİ BEKLENTİ ANKETİ

...

* Gerekli

1. Anketi Dolduran Yeminli Mali Müşavir *

(İsim bilgisi sadece geri dönüş tespiti açısından kullanılacaktır.)

Yanıtınızı girin

2. Firmanın Faaliyette Bulunduğu Sektör

(Her bir anket formunda bir sektör işaretleyiniz) *

- ☐ İnşaat
- ☐ Ticaret
- ☐ Sağlık
- ☐ Otomotiv
- ☐ Turizm
- ☐ Finans
- ☐ Bilişim
- ☐ Madencilik ve Enerji
- ☐ İmalat
- ☐ Tekstil
- ☐ Gıda
- ☐ Lojistik ve Taşımacılık
- ☐ Tarım

3. Çalışan Sayısı *

	0-50 kişi	50-250 Kişi	250 Kişi +
Çalışan Sayısı	☐	☐	☐

4. Ciro Düzeyi *

	0-10 Milyon TL	10-50 Milyon TL	50 Milyon TL,+
Ciro	☐	☐	☐

5. Aşağıdaki göstergelere ilişkin beklentinizi tam tasdik sözleşmesi yaptığınız mükelleflere yönelik işaretleyiniz. *

	Artar	Azalı	Değişmez
Ciro beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Ciro beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Stok beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Stok beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Çalışan sayısı beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Çalışan sayısı beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Şüpheli alacak beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Şüpheli alacak beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Öz kaynak beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Öz kaynak beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Yabancı kaynak kullanım beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Yabancı kaynak kullanım beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Faaliyet karı beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Faaliyet karı beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐
Tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi (1. çeyrek)	☐	☐	☐
Tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi (2. çeyrek)	☐	☐	☐

6. Bu Sektördeki Başlıca Sorun Nedir? *

Yanıtınızı girin

7. Çözüm Öneriniz Nedir? *

Yanıtınızı girin

8. KATKILARINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ

*Not : Elde edilen anket cevapları sadece Odamız ve İstanbul Ticaret Üniversitesi işbirliğinde yürütülen istatistik çalışmasında kullanılacak olup, üçüncü şahıslar veya kuruluşlarla paylaşılmayacaktır.
Anket cevaplarından elde edilen endeks sonuçları ve yorumları kamuoyu ile paylaşılacaktır.*

